

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nimet TOKGÖZ

ANTALYA VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN 60 YAŞ ÜSTÜ YAŞLILARIN
KUŞAKLARARASI İLİŞKİLERİ
KALİTATİF ÇALIŞMA

Gerontoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2011

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nimet TOKGÖZ

ANTALYA VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN 60 YAŞ ÜSTÜ YAŞLILARIN
KUŞAKLARARASI İLİŞKİLERİ
KALİTATİF ÇALIŞMA

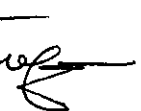

Danışman
Prof. Dr. İsmail TUFAN

Gerontoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2011

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nimet TOKGÖZ'ün bu çalışması jürimiz tarafından Gerontoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Ali Sabancı
Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. İsmail Tuğra
Üye : Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Korkmaz Yağlaçlı

Tez Konusu:

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/01/2011

Mezuniyet Tarihi : 17/01/2011

Prof. Dr. Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM**GENEL BİLGİLER** **3**

1.1	AİLE	3
1.2	KUŞAK	9
1.3	TOPLUM VE KUŞAKLARARASI İLİŞKİ	10

II. BÖLÜM**HİPOTEZLER VE METOT** **21**

2.1	KALİTATİF ARAŞTIRMA	23
2.2	DENEKLERE NASIL ULAŞILDI VE DENEKLER NASIL SEÇİLDİ?	25
2.3	YÖNTEM VE SORU KÂĞIDI	27
2.4	GÖRÜŞME	30
2.5	GÖRÜŞME MATERYALİNİN GÜVENCE ALTINA ALINMASI	31

III. BÖLÜM**BULGULAR: BİYOGRAFİLERDEN KISA PASAJLAR** **32**

3.1	BAYAN A	32
3.2	BAYAN B	33
3.3	BAYAN C	34
3.4	BAYAN D	35
3.5	BAYAN E	37
3.6	BAY F	38
3.7	BAY G	39
3.8	BAY H	40

	ii
3.9 BAY İ	41
3.10 BAY J	42

IV. BÖLÜM

	YORUM	43
4.1	AİLE AÇISINDAN	43
4.2	TOPLUM AÇISINDAN	48
4.3	ŞİDDET, İHMAL VE SUİİSTİMAL	51
4.4	YAŞLILARA ŞİDDET, İHMAL VE SUİİSTİMALİN SEBEPLERİ	52
	SONUÇ VE ÖNERİLER	53
	KAYNAKÇA	60
	ÖZGEÇMİŞ	70

TABLO LİSTESİ**Tablo 3.1 Kalitatif Araştırma Metotları****28**

ÖZET

Antalya ve çevresinde yaşayan, yaşı 60 ve üzerindeki 10 kişi (5 kadın, 5 erkek) ile yapılan mülakatlar ailede kuşaklararası ilişkileri, yaşlıların bakış açısından ele almaktadır. Ucu açık sorulara yaşlıların verdikleri cevapların analizlerine dayanmaktadır. Kalitatif araştırmanın amacı aile içersinde kuşakların karşılıklı ilişkilerini, yaşlılardan dinlemek (exploratif araştırma) ve daha sonra yapılacak olan kantitatif araştırmalar için hipotezlere erişmektir.

SUMMARY

ANTALYA AND AROUND THE ELDERLY LIVING IN OVER 60 YEARS INTERGENERATIONAL RELATIONS

These interviews with 10 seniors who live in the province of Antalya and its vicinity (5 women and 5 men) and who are aged 60 and over deal with relationships between generations in families from a point of view of elderly people. It is based on the analysis of the answers to open end questions given by seniors. The aim of this qualitative study is to have elderly people explain mutual relationships between generations in families and to reach hypothesis for further quantitative studies.

ÖNSÖZ

Yaşlanma sürecinin kavranabilmesi için bilimlerin sınırlarının ötesine taşan perspektiflere bağlı işbirliğine ve yaşlanmanın bedensel, psişik ve sosyal boyutlarını dikkate alan araştırmalara ihtiyaç vardır¹. “Özellikle, sabitleşmiş sosyal dünyaların ve sosyal stillerin çözülmeye başladığı, yeni sosyal yaşamların, yaşam biçimlerinin ve tarzlarının bir araya geldiği dönemlerde, bunları (...) tarif edebilen araştırma stratejilerine ihtiyaç doğar ”². Eğer elde fazla ve güvenilir bilgi yoksa ilk araştırmaların genellikle “keşfedici” (exploration) olması gerekir. Daha sonra bunun sonuçlarından türetilen hipotezleri sınayan geniş çaplı ampirik kantitatif araştırmalara geçilebilir.

Türkiye’de yaşlanma ve yaşlılık hakkındaki bilgilerimizin yeterli olduğu söylenemez. Gerontolojiye yeni giren bir ülkeyiz ve toplumumuz hızla yaşlanıyor. Bunun ailede kuşaklararası ilişkilere etkilerini bilmiyoruz.

Bu araştırmada on yaşlıyla mülakat yapıldı. Denekler, tarafımızdan ve Danışman Hocam Prof. Dr. İsmail Tufan’ın bilgisi ve yönlendirmesi dâhilinde belirlenen metodolojik araştırma/exploration kriterlerine göre seçildiler. Bilinçli olarak seçilen yaşlı deneklerin mümkün olduğunca birbirinden belirgin şekilde farklı biyografilere sahip olmaları istenmiştir. Bu biyografilerin yarattığı yaşlılıkları, yaşlılardan dinledik. Aşağıda mülakatlardan kısa pasajlar ve yorumlar bulacaksınız.

¹ Lehr, U. *Interventionsgerontologie*. Darmstadt: Steinkopff, (1979).

² Flick, U., Kardorff, E.v., Steinke, I. *Qualitative Forschung. Ein Handbuch*. Rowohlt: Reinbek bei Hamburg, (2000).

GİRİŞ

Ailede kuşaklararası ilişkilere etki eden sosyal, duygusal, normatif ve ekonomik koşullar nelerdir? Bu, araştırmanın temel sorusudur.

Genç ve yaşlı kuşakların birbiriyle karşılıklı ve birbirine bağımlı ilişkileri her dönemde ilgi görmüş, toplum düzeni içersine oturtularak yorumlanmıştır. Dönemin sosyal, kültürel ve politik özelliklerine göre kuşak ilişkileri farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bu, Antikçağdan beri ilgi çeken bir konudur. O dönemde gençlere yol gösteren “bilge” olarak tasavvur edilen yaşlılar hakkındaki felsefi görüşler de birbiriyle çelişmektedir.

Kuşaklararası ilişkilerin önemi demografik değişimlerden ve ilişkilerin bozulması halinde yoksul, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılarla kim, nasıl ve nerede bakacak sorularına verilmemiş olan cevaplardan kaynaklanmaktadır. Kuşaklararası ilişkilerin önemi yaşlılar çoğaldıkça artmaktadır. Yaşlılık bireysel yaşamın sınırlarını aşp, artık toplumu ilgilendiren bir konu olarak görülmektedir.

Yaşlılara saygının varlığından söz edenleri doğrulayan kanıtların da olmaması, bunun ne kadar doğru veya yanlış olduğunun da belirsiz kalmasına yol açmakta, bunun adeta bilerek belirsiz kalmasının arzu edildiği şüphesi doğmaktadır. Çünkü bunun ret edilmesini gerektiren durumdaki yaşlıların sayısı, bunun kabulünü öne çıkarabilecek yaşlıların sayısından çok azdır. Aksine kişisel tecrübelerimiz, yaşlıların görünen durumu, onlara saygıdan ziyade saygısızlık yapıldığına işaret eden görüntüler sunmaktadır.

Resmi istatistiklere göre yaşı 60 ve üzerindeki nüfusun sayısı bugün 10,1 milyona erişmiştir, bunların %30'dan fazlası ağır hastadır, 80 yaş üzerindekiilerin %50'den fazlası bakıma muhtaç durumdadır³. Aile yardımlarının yanında kurumsal yardımların değeri ve miktarı azdır. Hem bu yardımların azlığı, hem bürokratik ve hem de enformatik engeller, kurumsal yardımların değerini düşürmektedir. Kurumsal yardım alan aile sayısı bile belli değildir.

³T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002) , (2009).

Ailede kuşaklararası ilişkilerde, özellikle bakıma muhtaç yaşlı varsa, neredeyse daima “kadin” ön planda yer almaktadır. Bakıma muhtaç yaşlılara bakanların çoğunu kadınlar meydana getirmektedir. Kuşaklararası ilişkilerde, ailenin sosyal konumu, duygusallık, bölgenin sosyo-kültürel özellikleri, yaşlının ve ailenin gelir durumu ailede kuşaklararası ilişkilere doğrudan etki etmektedir. Yaşlanma sürecinde bedensel, ruhsal ve ekonomik durumu değişen yaşlı, aile açısından bazen bir yük, bazen bir kurtarıcı olabilir. Örneğin endüstri ülkelerinde yapılan araştırmalar ekonomik durumu iyi olan yaşlıların çocuklarına finansal destek sağladıklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan yaşlının kendisini ailesine yük olarak kabul eden yaşlıların sayısı da kabarıktır.

Ailede kuşaklararası ilişkiler hakkında bilgileri yenileme ihtiyacı, aileyle ilgili farklı ve birbiriyle çelişen görüşlerden de kaynaklanmaktadır. Birine göre aile, karşılıklı dayanışma, sempati ve mahremiyet ilkelerine dayanan sosyal sistemdir⁴. O zaman bu sistemin “içine” bakmamız, oradaki kuşaklararası ilişkileri, onun içinde yer alan kişilerin “ağzından” dinlemeliyiz. Bunu genç ve yaşlı kuşakların anlatımlarından, yani iki ayrı perspektiften yapabiliriz. Bu araştırmada yaşlıların perspektifi tercih edilmiştir.

Ayrıca bu çalışma 60 yaş üstü yaşlıların sadece aile yapısı içerisindeki kuşaklararası ilişkilerini değil, aynı zamanda toplum ile kuşaklararası ilişkilerini de konu almaktadır.

⁴ Fooker, I. (1999): Intimität auf Abstand. Familienbeziehungen und soziale Netwerke. In A. Niederfranke, G. Naeyele & E. Frahm (Ed.), *Funkkolleg Altern 2: Lebenslagen und Lebenswelten, soziale Sicherung und Altenpolitik* (S.209-243) Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.

I. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

Ailede kuşaklararası ilişkilere etki eden sosyal, duygusal, normatif ve ekonomik koşullar nelerdir?

İnsan duyularıyla algıladıkları şeyler arasında bir takım ilişkiler kurar. Gözlemleri sayesinde “dünyanın farkına varır”, ama bilimsel de olsa, gözlemlerle dünyanın tamamı algılanamaz. Bu yüzden her gözlem kusurludur⁵.

1.1 Aile

Aile, genellikle çocuk veya çocuklarından ve ebeveynlerden meydana gelen bir insan topluluğu olarak kabul edilir.

Sözlükteki tanımına göre aile “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir.”⁶

Aynı görüşten hareket eden Atalay Yörükoğlu’na⁷ göre de aile “en küçük toplumsal kurum”dur, ama “toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, beğenilerini ve inançlarını, önyargılarını, kısacası ekinini (kültürünü) yansıtır.” Ailenin – Yörükoğlu’na göre – üç görevi vardır: Birincisi eşlerin duygusal ve cinsel gereksinimlerini karşılayan yasal bir birliktir. İkincisi ortak amaçları, çıkarları, inançları, kuralları olan insanlardan meydana gelmektedir. Üçüncüsü çocukların bakılıp beslendiği, eğitildiği bir ortamdır.

Ailenin değiştiğini belirtmektedir ve “başlıca değişimleri” şu noktalarda görmektedir: “Çekirdek aile sayısında artma, aileyi daha bağımsız kılarken, akrabalar arasındaki dayanışmayı azalttı”⁸. Bu görüş, bir hayli havada kalıyor. Çünkü çekirdek ailenin çoğalması ile

⁵ König, R. Die Beobachtung (1-65), R. König (Ed.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung, Band 2: Grundlegendemethoden und Techniken, erster Teil*. Deutscher Taschenbuch Verlag und Enke Verlag: Stuttgart.

⁶ Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. 10. Baskı, Ankara, (2005).

⁷ Yörükoğlu, A. *Çocuk Ruh Sağlığı*. 15. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın, (1989).

⁸ Yörükoğlu, A. *Çocuk Ruh Sağlığı*. 15. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın, (1989).

bağımsızlaşması arasındaki mantıksal ilişkiyi kavramak oldukça zor. Çoğalıştan gelen bir bağımsılaşma nasıl oluyor da akrabalar arasındaki dayanışmanın azalmasına yol açabiliyor? İkinci algıladığı değışime de genel olarak katılmak mümkün değıildir. Yörükoğlu kadının yükselen eğitim düzeyinden, çalışma yaşamına katılmasından elde ettiği avantajlardan söz ediyor ve “söz hakkı ve etkinliği arttı” diyor. Aile kapsamındaki kadın-erkek ilişkilerinde “yumuşama” ve “eşitliğe doğru” bir gelişme algılıyor. Oysa bu sözlerinin üzerinden 13 yıl sonra çalışabilecek yaştaki kadınların (18 – 59 yaş grubu) %50’si “ev kadını” statüsüne sahip idi⁹. Üçüncü tespitine de sadece kısmen katılmamız mümkündür. Yörükoğlu, çocuk sayısının azaldığını ve ortaya “çocuk-erkil” dediği, çocuğun isteklerine göre işleyen bir aile türünün çıktığını belirtiyor ve çocuk eğitime, çocuğun ruh sağlığına ve başarıya verilen önemin arttığına dikkat çekiyor. “Bu olumlu gelişmeler yanında”, Yörükoğlu’na göre olumsuz değıişimler de var: Boşanma oranı yükseldi ve “üvey ana babalı” çocuklar çoğaldı. Boşanma olaylarının çocuklar açısından bilinen olumsuz etkilerini tespit ettiği halde, boşanmalardaki artışın aslında yatan sebepleri sorgulamamsı, dar açıdan aileye baktığına işaret ediyor. Boşanma, ailenin parçalanması demektir. Boşanmalar çoğaldıysa, bu aynı zamanda aile ilişkilerindeki bozulmanın da bir göstergesi olamaz mı? Eğer bu aile ilişkilerindeki bozulmanın değıil, aksine Yörükoğlu’nun belirttiği cinsiyetler arası “eşitliğin” bir sonucu ise, o zaman belki de kadın elde ettiği “söz hakkı ve etkinliğini” kullanarak, eşinden boşanmaya karar veren taraf olamaz mı? Ama durum böyle ise o zaman daha önceden beri aile ilişkileri bozduktu, sadece kadın henüz bu adımı atabilecek hak ve etkinliğe sahip değıildi. Durum tersi de olabilir: Belki de erkek hala kadın üzerindeki egemenliğini sürdürmektedir ve muhtemelen daha da fazla egemenlik elde etmiştir. Bu gücünü kullanıp, bir kadınla yetinmeyip, yeni bir kadınla ilişkiye girmek Yörükoğlu’nun deyimiyle: “cinsel gereksinimlerini” başka bir kadında tatmin etmek istiyor ve bu yüzden eşinden boşanıyor olamaz mı? Çocukların eğitimine gelince, bunun tersine işaret eden göstergeler de vardır. Örneğin çoğu Doğu ve Güneydoğu’da yaşayan 120.000’den fazla çocuk okula gitmeyip, çalışıyor¹⁰.

Rasim Adasal’a¹¹ göre “*Şüphesiz ki gençlerde görülen birçok bireysel ve kolektif psikolojik karakteriyel veya sosyal reaksiyonlarda (...) analar-babalar-çocuklar arasındaki (...) ilişkiler*

⁹ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002).

¹⁰ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002).

¹¹ Adasal, R. Sosyal Değıişme Açısından Gençlik Sorunları ve Tepkileri (S.87-101). T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (Yayınlayan), *Türkiye’de Sosyal Değıişme ve Sosyal Hizmetler. III: Milli Sosyal Hizmetler Raporu*. 11-14 Aralık 1968, Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü, Yayın No: 54, (1968).

rol oynamaktadır”. Her ne kadar Adasal “gençlik sorunları” dese de, sözlerini, aile kapsamındaki kuşaklararası ilişkilerde yaşanan sorunlar olarak da tanımlamak mümkündür.

Rezan Şahinkaya¹² ve çalışma arkadaşlarının hazırladıkları raporda, ailenin refahı ile ilgili sosyal hizmetlerin amaçları dile getirilirken, ailenin tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

“Evlence, kan veya evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde (karı-koca, ana, baba, evlat, kardeş) birbirilerine etki yapan, kendilerine has bir görgüyü kuşaktan kuşağa devam ettiren insanların topluluğudur.”

Ailenin bu tanımında ilk bakışta yaşlıların yer almadıkları görülmektedir. Fakat Şahinkaya'nın¹³ tanımında, bilerek veya bilmeden gizli bir mesaj da iletilmiştir. Tanımda geçen ana-baba ve evlat kavramları psikolojik algılama hatasına yol açarak, akla “genç” bir ana-babayı ve “ufak” evlatları getirmektedir. Acaba bilerek mi ana-baba ve evlat kavramlarının “yaşına” değinmediler? Bunun cevabını kesin olarak vermek güç. Ama kendi perspektifimden bir değerlendirme yapmak istiyorum ve bundan yeni görüşler “keşfedilebilir” (exploration), diye düşünüyorum.

Bu eski (!) tanımı incelersek, en azından bugünkü ailenin kapsamını genişletmemiz gerektiği anlaşılır. Bu tanımın yapıldığı dönemlerde Türkiye'nin nüfusunda yaşlıların (60 yaş ve üzerindeki kişiler) sayısı 3 milyon civarındaydı¹⁴. Bugün 10,1 milyona yükselmiştir¹⁵.

Ancak ailenin kapsamını genişletme teklifi, yaşlıların çoğalmasından ileri gelmemektedir. Daha ziyade yukarıdaki tanıma uyan durumlar bugün pek çok yaşlıyı da aile kapsamına almayı gerekli kılmaktadır. Bu tanıma fertleri aileden saymamız için “kan bağlarıyla birbirine bağlanmış” olmaları gerekir. Çocuk-ebeveyn ilişkisinde bu koşul yerine gelmektedir. Fakat

¹² Şahinkaya, R. ve Diğerleri. Sosyal Değişme Açısından Aile Sorunları ve Sosyal Hizmetler. Ön Rapor. (S.143-178). T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (Yayınlayan), Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler. III: Milli Sosyal Hizmetler Raporu. 11-14 Aralık 1968, Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü, Yayın No: 54, (1968).

¹³ Şahinkaya, R. ve Diğerleri. Sosyal Değişme Açısından Aile Sorunları ve Sosyal Hizmetler. Ön Rapor. (S.143-178). T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (Yayınlayan), Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler. III: Milli Sosyal Hizmetler Raporu. 11-14 Aralık 1968, Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü, Yayın No: 54, (1968).

¹⁴ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü (O dönemdeki adı: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü), Ankara, (1968).

¹⁵ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2009).

çocuk ve ebeveyn kavramlarının görelî olduklarına dikkat etmek gerekir. Yaşam süresinin sürekli uzadığı günümüzde 60 yaşındaki pek çok kadının 80 yaşındaki ebeveyni hala hayattadır. Bu da çocuk ve ebeveyn ilişkisinin günümüzde eskisine nazaran daha kapsamlı bir anlam kazandığı söylenebilir.

Analize devam edelim: Aile olarak kabul edilebilmek için *bu*, kan veya evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlı kişiler “*aynı evde yaşıyorsa*” aile sayılmaktadırlar. Burada konutun, konutun aile kavramıyla ilişkisi, ondaki “yuva” özelliğinden ileri gelmektedir. İnsanlar, birlikte ikamet ettikleri mimari yapıya psikososyal anlamlar yükleyerek, mimari yapılara bir nevi kimlik kazandırmaktadır ve konut, orada birlikte oturanlar için bir “kale”, bir “sığınak”, ama bazen de “cehennem” olabilmektedir. Sonuçta ne olursa olsun, analizini yaptığımız tanımın bu koşulu da “yaşlı çocuk”-“daha yaşlı ebeveyn” ilişkilerinde milyonlarca kez yerine gelmektedir, yani aynı evi, yuva veya cehennem, paylaşmaktadırlar¹⁶.

Diğer taraftan ilgili tanıma göre bireylerin “*aynı geliri paylaşmaları*” da gerekmektedir – sokaktakilerle paylaşacak hali yok, tabii ki! Fakat aynı evde oturan insanların, arsa gelirlerini paylaşmaları da gerekmez. İnsanlar, aynı evde oturabilir, ama “keseler” ayrı da olabilir. Bugün endüstri ülkelerinde bu tür ilişkiler, artık normal sayılmaktadır. Yetişkin iki insan aynı evi paylaştıkları halde, örneğin nikâhsız beraberlikler veya aynı kuşaktan insanların – üniversiteli gençler veya yalnız yaşamak istemeyen yaşlılar veya engelliler - bir araya gelerek “ikamet birlikleri” meydana getirmektedirler. Aynı evi paylaştıkları halde birbirleriyle ne kan bağı, ne de finansal ortaklıkları vardır. Dolayısıyla aynı evi paylaşmak, günümüzde artık ailenin tanımı açısından pek de geçerli bir koşul değildir. Bu görüşe eleştiri getirilebilir ve bugün de çoğunlukla ailenin yukarıdaki tanıma uyduğu ve bu yüzden geçerli olduğu söylenebilir. Buna karşı çıkmamakla birlikte, pek çok olgu, aile kavramının değiştiğine de işaret emektedir ve “klasik” aile giderek yerini çok boyutlu bir aile kavramına bırakmaktadır. Bunun da örnekleri endüstri ülkelerinde çoğalmıştır. Örneğin Almanya’da staj yaptığım dönemde öğrendiğim benim için en ilginç olay, birkaç yıldan beri “ev erkekleri” nin de varlığıdır. Klasik “ev kadını” kavramından hareket edilerek, bu “ev erkekleri” çalışma yaşamından ayrılıp evde çocuk büyütmektedir, buna karşın eşleri işe gitmektedir.

Analizimizde: Konumuz gelirin paylaşılmasıyla Bu koşulun yaşlı çocuk ve daha yaşlı ebeveyn ilişkilerinin de birçoğunda yerine geldiğinden hareket edilebilir. Geliri olan yaşlılar ve

¹⁶ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002).

ileri yaşlılar, orta yaşlı ve yaşlı çocuklarıyla aynı evde yaşıyorlarsa, genellikle gelirlerini de “aile kasasına” eklemektedir. Farklı yetişkin kuşakların bir arada yaşadığı ailelerin “beraberliği”, sevgi ve dayanışmadan ziyade, ekonomik zorunlulukların doğurduğu bir durumdur. Bugünün kuşakları, Avusturyalı Leopold Rosenmayr’ın 1970’li yıllarda tespit ettiği gibi “mesafeli yakınlık” istemektedir.

Günümüzün reel ailesinde bireylerin “*oynadıkları çeşitli roller*” de “*karı-koca, ana, baba, evlat, kardeş*” olarak kabul edilebilir, ama evlat ve ana-baba kavramlarının genişleyen anlamlarına dikkat edilmelidir. Bugün üç-dört kuşağın bir arada yaşadığı ailelerde aynı kişi hem ebeveyn, hem evlat, hem büyükanne veya büyükbaba rollerini birlikte oynamak zorundadır. Bu yüzden “*kuşaktan kuşağa*” devam eden “*kendilerine has bir görgü*” de sorgulanabilir. Kuşaktan kuşağa aktarılan “bir” tek görgü yoktur. Çünkü belirtilen aile tanımını yapan bilim insanları “sosyal değişim” kavramını da kullanmaktadırlar. Sosyal değişim, aile görgüsü olarak kavranan ilişki, alışkanlık ve yaşayış biçimlerinin sürekli değişime uğradığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla başlangıç noktasını 43 yıl öncesine koyarsak, bugünkü ailenin o zamanki aile ile aynı olamayacağı kendiliğinden anlaşılmaktadır.

İleri sürülen bu gerekçelerden hareket ederek, ailenin *bir tanımı* şöyle yapılabilir: Aynı evi ve geliri paylaşan, kan veya evlatlık bağlarıyla birbirine bağlı, bebek, küçük çocuk, genç, genç yetişkin, orta yaşlı, onların ebeveynleri, büyükanne ve büyükbabaları, varsa büyük-büyükanne ve büyük-büyükbabaları, ailedir. Hatta bazı durumlarda kapsamı şu şekilde genişletmek de gerekir: Aynı evi ve geliri paylaşmasalar da, çeşitli sebeplerden dolayı (örneğin bakıma muhtaçlık) görelili uzun süre evlerini ve gelirini zorunlu olarak birleştirme gereğini duyan kuşakları da ailenin içine dâhil edersek, yanlış bir şey yapmış olmayız.

Fakat ailenin bu “şekli” tanımı reel aile ilişkileri içerisinde aslında eriyip gitmektedir. Yukarıdaki dar veya tarafımızdan genişletilen aile tanımı, daha ziyade sosyal hizmet veya hukuksal ilişkilerde önem taşımaktadır. Buna karşın reel sosyal ilişkilerde ailenin yapısı daha karmaşık bir duruma gelmiştir. Bunun da farklı sebepleri vardır. Bir taraftan yaşam süresi uzarken, diğer taraftan, örneğin boşanma olayları artmaktadır. Boşanan eşler tekrar evlenip, çocuk sahibi olmaktadır. Böylece “kan bağı” ilişkisi daha karmaşık bir hal almaktadır. Birinci ve ikinci evlilikten veya daha sonraki evliliklerden dünyaya gelen çocuklar, ortak ebeveyn nedeniyle birbirine kan bağıyla bağlıdır. Ama bu bağı birçok durumda sağlam olmadığı bilinmektedir.

Modernleşme sürecinde değişen aile yapısı giderek karmaşık hale gelirken, sınırları genişlemektedir. Bu yüzden yaşanmakta olan toplumlarda kuşaklararası ilişkiler hakkında bilgilerin anlam ve önemi artmaktadır. Örneğin böyle karmaşık bir aile yapısı içerisinde, yaşlılar bakıma muhtaç hale gelirse, onun bakımından – hukuksal, kültürel, vicdani, ahlaki, etik ve diğer anlamlarıyla – hangi evliliğinden olan çocukları sorumlu tutulacaktır? Bu tek soru bile yaşlanma olgusu ve kuşaklararası ilişkilerin bozulması halinde, ortaya çıkabilecek sosyal sorunların ne denli karmaşık olabileceğini tasavvur etmeye yardımcı olabilmektedir.

Genç ve yaşlı kuşakların birbiriyle karşılıklı ve birbirine bağımlı ilişkileri her dönemde ilgi görmüş, toplum düzeni içersine oturtularak yorumlanmıştır. Dönemin sosyal, kültürel ve politik özelliklerine göre kuşak ilişkileri farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bu, Antikçağdan beri ilgi çeken bir konudur. O dönemde gençlere yol gösteren “bilge” olarak tasavvur edilen yaşlılar hakkındaki görüşler de birbiriyle çelişmektedir.

Kuşaklararası ilişkilerin önemi demografik değişimlerden ve ilişkilerin bozulması halinde yoksul, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılarla kim, nasıl ve nerede bakacak sorularına verilmemiş olan cevaplardan kaynaklanmaktadır. Kuşaklararası ilişkilerin önemi yaşlılar çoğaldıkça artmaktadır. Yaşlılık bireysel yaşamın sınırlarını aşıp, artık toplumu ilgilendiren bir konu olarak görülmektedir.

Yaşlılara saygının varlığından söz edenleri doğrulayan kanıtların da olmaması, bunun ne kadar doğru veya yanlış olduğunun da belirsiz kalmasına yol açmakta, bunun adeta bilerek belirsiz kalmasının arzu edildiği şüphesi doğmaktadır. Çünkü bunun ret edilmesini gerektiren durumdaki yaşlıların sayısı, bunun kabulünü öne çıkarabilecek yaşlıların sayısından çok azdır. Aksine kişisel tecrübelerimiz, yaşlıların görünen durumu, onlara saygıdan ziyade saygısızlık yapıldığına işaret eden görüntüler sunmaktadır.

Resmi istatistiklere göre yaşı 60 ve üzerindeki nüfusun sayısı bugün 10,1 milyona erişmiştir, bunların %30'dan fazlası ağır hastadır, 80 yaş üzerindeki %50'den fazlası bakıma muhtaç durumdadır¹⁷. Aile yardımlarının yanında kurumsal yardımların değeri ve miktarı azdır. Hem bu yardımların azlığı, hem bürokratik ve hem de enformatik engeller, kurumsal yardımların değerini düşürmektedir. Kurumsal yardım alan aile sayısı bile belli değildir.

¹⁷ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2009).

Ailede kuşaklararası ilişkilerde, özellikle bakıma muhtaç yaşlı varsa, neredeyse daima “kadın” ön planda yer almaktadır. Bakıma muhtaç yaşlılara bakanların çoğunu kadınlar meydana getirmektedir. Kuşaklararası ilişkilerde, ailenin sosyal konumu, duygusallık, bölgenin sosyo-kültürel özellikleri, yaşlının ve ailenin gelir durumu ailede kuşaklararası ilişkilere doğrudan etki etmektedir. Yaşlanma sürecinde bedensel, ruhsal ve ekonomik durumu değişen yaşlı, aile açısından bazen bir yük, bazen bir kurtarıcı olabilir. Örneğin endüstri ülkelerinde yapılan araştırmalar ekonomik durumu iyi olan yaşlıların çocuklarına finansal destek sağladıklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan yaşlının kendisini ailesine yük olarak kabul eden yaşlıların sayısı da kabarıktır.

Ailede kuşaklararası ilişkiler hakkında bilgileri yenileme ihtiyacı, aileyle ilgili farklı ve birbiriyle çelişen görüşlerden de kaynaklanmaktadır. Birine göre aile, karşılıklı dayanışma, sempati ve mahremiyet ilkelerine dayanan sosyal sistemdir¹⁸. O zaman bu sistemin “içine” bakmamız, oradaki kuşaklararası ilişkileri, onun içinde yer alan kişilerin “ağzından” dinlemeliyiz. Bunu genç ve yaşlı kuşakların anlatımlarından, yani iki ayrı perspektiften yapabiliriz. Bu araştırmada yaşlıların perspektifi tercih edilmiştir.

1.2 Kuşak

Kuşak ve kuşaklararası ilişki kavramları farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bunların aile, toplum, politika, ekonomi ve diğer alanlardaki anlamlarını dikkate almak, alanımızı sınırlayarak *bu* alandaki kuşak ilişkilerine bakmak gerekir.

Kuşak ve kuşaklararası ilişkiler ile ilgili tecrübelerin nerede edinildiğine bakarak bu kavramların farklı anlamlara geldikleri görülebilir¹⁹. Toplum, ihtiyaçlarına göre kuşaklararası ilişkileri yorumlar. “Generation XTC”, “Beat Generation”, “Generation Golf” Türk toplumunda fazla bir anlamı olmayan, çoğu kimsenin hiç işitmediği kavramlardır. Belki son yıllarda “Internet-Generation” veya “Cybergeneration” Türkiye’deki kuşakların hayatlarında az veya çok bir anlam ifade eden kavramlara dönüştüler. Buna karşın “68-Kuşağı”, “Televole

¹⁸ Fooker, I. (1999): Intimität auf Abstand. Familienbeziehungen und soziale Netwerke. In A. Niederfranke, G. Naegele & E. Frahm (Ed.), *Funkkolleg Altern 2: Lebenslagen und Lebenswelten, soziale Sicherung und Altenpolitik* (S.209-243) Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.

¹⁹ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

Kuşağı” veya “Apartman Çocuğu” denildiğinde Türk insanı bunlarda kuşak kavramıyla bağlantılı daha çok anlam görmektedir.

Kuşaklararası ilişkiler toplumun sorunlarıyla bağlantılı olarak anlam kazanmaktadır. Toplumsal anlamlarından bağımsız olarak, kuşak, sadece demografların kullandığı bir kavrama indirgenir. Buna göre aşağı yukarı aynı dönemde dünyaya gelen, aynı sosyal, ekonomik ve politik olayları yaşamış insanlar olarak tanımlanırlar.

Kuşak denildiğinde akla “biz” kavramı da gelir. Amerikalı şarkıcı Michael Jackson’ın ölümünden müteessirliğini ATV televizyonundaki bir söyleşide dile getiren bir adam “ölen, bizim kuşağımız” diyerek, bunu ifade etmiştir. Bir kuşağın tecrübe ve anıları, onun mensuplarına yatay bir düzlemde kimlik kazandırmakta, benzer dünya görüşleri yaratmaktadır. Dikey düzlemde dayanışma yapılarına bağlı olan “köken” kavramından daha fazla önem kazanmaktadır. Birbirine yabancı oldukları halde, aynı dönemde dünyaya gelen insanları “kuşak” yapan şey, tarihsel ve toplumsal durumlarına bağlı benzer müteessirlikleridir.

Yaşam süresinin uzaması, aynı anda bir arada yaşayan kuşakların çoğalması anlamına gelmektedir. Bu, hem ailede hem de toplumda gözlemlenmektedir. Yüz yıl önceki aile ve toplum yapısında yaşlıların sayısı o denli azdı ki, kuşaklararası ilişkileri sadece aile açısından görmek bir anlam ifade ediyordu. 20.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kuşaklararası ilişkiler, bilimsel bir konu olarak incelenmeye başlanmıştır²⁰. Yaşlılığı “*dayanışma yeteneğine sahip bir gruba ait olmak*” olarak görüyordu ve kuşaklardaki bu ortak özelliğin, kutuplaşmayı önleyeceğine inanıyordu.

1.3 Toplum ve Kuşaklararası İlişki

İnsan doğar doğmaz kendini karşılıklı sosyal ilişkilerden örülü bir ilişki ağının içinde bulur. Ondan etkilenir ve onu etkiler²¹. “Her insan birbirine bağımlı sosyal ilişkilerin içindedir. Özellikle, insanların beraberliğinde sorunlar varsa (...) buna ilgi uyanmaktadır. Bu

²⁰ Mannheim, K. (1928): Das Problem der Generationen. Köllner Vierteljahrshefte 2. ve 3. – S. 37, 41.

²¹ Schulz-Nieswandt, F. *Sozialpolitik und Alter. Grundriss Gerontologie, Band 5.* Stuttgart: Kohlhammer, (2006).

ilgi daima beraberliklerin yeniden düzene konulduğu kırılma dönemlerinde daha güçlü ortaya çıkmıştır ve çıkmaktadır”²².

Kuşaklararası ilişkiler ne tümüyle dayanışmaya ne de çatışmaya dayanır. Daha ziyade *ambivalent*²³, yani *çift kutupludur*. Antipati ve sempati temelleri üzerine kurulmuşlardır. Dolayısıyla ailede yaşlılara yönelik şiddet, ihmal ve suiistimal olaylarında, sempatinin kısmen veya tümüyle yok olduğu, antipatinin çoğaldığı görüşünden hareket edilebilir.

Kuşaklararası ilişkilerde ortaya çıkan davranışların toplumsal beklentiler, kültürel tasavvurlar, hukuksal ayarlamalar ile ilişkili oldukları bilinmektedir²⁴. Toplumsal beklentilerin, kültürel tasavvurların, hukuksal hakların zamana ve topluma göre değiştiği göz önüne alındığında, kuşaklararası ilişkilerin döneme ve topluma bağlı değişken yapısı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla geçmişteki kuşaklararası ilişkilerle bugünküler arasında farklılık bulunduğunu, evrimsel ve normatif boyutlarını dikkate almak gerekir²⁵.

Evrimsel kuşak düzeni, tarihsel süreçte gelişen ve kırılmalarla ortaya çıkan, kısmen kendi dinamikliği tarafından değiştirilen davranış eğilimlerinin ailelerde, toplumda ve kültürde yarattığı değişimleri, bunların kuşak ilişkilerine yansımalarını kastetmektedir. Normatif kuşaklararası düzen kavramı ise haklar ve sorumluluklar ile tanımlanan amaçlı ve hedefli davranışları ifade etmektedir. Kuşaklararası düzenler arasında benzerliklere ve farklılıklara rastlanmaktadır.

Organizmaların kendilerini *sakındıkları* davranışlar, davranış teorisinde *açık* (overt behavior) ve *kapatlı* (covert behavior) olarak ikiye ayrılmaktadır. Sadece açık davranışlar değil, dıştan görülemeyen “*mental davranışlar*” da incelenmektedir²⁶. Bu teoriye göre davranış biçimleri, *katlık* durumlarının yarattığı ihtiyaçlardan doğan *dış ve iç uyarıcılara* verilen tepki-

²² Berger, P. & Berger, B. *Wir und die Gesellschaft. Eine Einführung in die Soziologie, entwickelt an der Alltagserfahrung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.

²³ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

²⁴ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

²⁵ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003). Schulz-Nieswandt, F. *Sozialpolitik und Alter. Grundriss Gerontologie, Band 5*. Stuttgart: Kohlhammer, (2006).

²⁶ Hillmann, K.-H. *Wörterbuch der Soziologie*, 5. Aufl., Stuttgart: Kröner, (2007).

lerdir. Davranışların ardında *beklentiler* yer alır. İnsanın beklentilerini karşılayabilmesi için davranışlarını belirleyen olgu ve olayları denetim altına alması gerekir. Denetim (kontrol) bir şeyi sonuçlandırma, çözüme kavuşturma, egemenlik altına alma, baskı uygulama, ayarlama, etkileme, dizginleme, sınırlama yeteneğidir. Kimliğinin farkındaki ve dünyada kendine yer edinme çabasındaki insan, yaşamını bilinçli veya bilinçsiz, daima denetimi altına almaya çalışır²⁷. Dolayısıyla şiddet, ihmal ve suiistimal davranışlarının ardında bireyin tatmin edilememiş ihtiyaçları veya beklentilerinin bulunabileceği düşünülebilir. Yaşamı üzerindeki denetimi azalan veya tümüyle kaybolan insanlarda *saldırgan* davranışlar ve *saldırganlık* eğilimlerinin ortaya çıkma olasılığı da artmaktadır.

Gelişim Psikolojisinde *Spill-over-hipotezi*, eşler arasında dıştan algılanamayan çatışmaların çocuğa yansıtılışını konu eder. Eşler aralarındaki anlaşmazlıklardan doğan çatışmalarla ilgileneceklerine, bunu çocuğa yönlendirip çocuğu "*sorunlu çocuk*" olarak damgalar²⁸.

Kuşaklararası ilişkiler aile düzleminde çocuk-ebeveyn ilişkisidir. Yaşlılara yönelik şiddet, ihmal ve suiistimal davranışlarını bu açıdan görebilir ve bir "günah keçisi" arayışından söz edilebilir. Nasıl ki işsizlik, iş hayatının yarattığı baskılar, yoksulluk gibi *dış faktörler* ya da hastalık, bakıma muhtaçlık, sosyal yetersizlikler gibi *iç faktörler*, ebeveyn-çocuk ilişkisini etkiliyorsa²⁹, aynı sebepler, ailede genç-yaşlı ilişkilerini de etkileyeceklerdir.

Yaşam süresi üç ve daha fazla kuşağın bir arada yaşadığı bir toplumu yarattı ve bir arada yaşayan kuşakların artmasına yol açtı. Bir arada yaşayan kuşakların çoğalmasına paralel olarak Gerontolojide "yaşlılıkta sosyal ilişkiler" araştırmaların en önemli konularından biri olarak görülmeye başlanmıştır³⁰.

Yukarıda aile ile ilgili analizleri yaparken, bugünkü aile kavramının farklılaştığı gösterilmeye çalışıldı ve Türkiye'den örnekler verilerek, bu değişimin varlığının kabul edildiği, ama kapsamının oldukça dar bir perspektiften bakıldığı için algılanmadığı gösterilmeye çalışıldı. Nitekim gerontolojik ampirik araştırmalar bu görüşümüzü destekleyen bulgularla doludur. Türkiye'de aile ilişkileri çocuk-genç ebeveyn ilişkileriyle açıklanmaya çalışılırken, yaşlılıkta

²⁷ Viorst, J. *Kontrolle ist gut, Vertrauen ist beser: Der Weg zu inneren Sicherheit*. München: Heyne, (2000).

²⁸ Oerter, R., Montada, L. *Entwicklungspsychologie*, 5. Aufl., Weinheim, Basel, Berlin: Beltz, (2002).

²⁹ Oerter, R., Montada, L. *Entwicklungspsychologie*, 5. Aufl., Weinheim, Basel, Berlin: Beltz, (2002).

³⁰ Lang, F. R. Soziale Beziehungen im Alter: Ergebnisse der emirischen Forschung, (142-147), H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

aile ilişkileri giderek uzayan “soysal konvoy”³¹ nedeniyle yaşlılıkta “kardeşler arası ilişkiler” de göz önüne alınmaktadır. Aynı veya birbirine çok yakın biyografik ve tarihsel geçmişe sahip olan “yaşlı kardeşler” arasındaki ilişkilerin yaşlılıkta çok özel bir anlam kazandıklarına dikkat çekilmektedir. Bu ilişkilerde ilişkinin sıklığından ziyade, ilişkinin “kalitesi” öne çıkmaktadır. Kardeşlik ilişkileri, yaşlılıkta “duygusal yakınlığın” kalitesi yükselmektedir.

Yaşlıların yetişkin çocuklarıyla ilişkileri üzerine görüş ayrılıkları vardır. Araştırmacıların çoğu, yaşlıların *ihmal edildiği* görüşünde birleşirken,³² Bu görüşe katılmamaktadır: “Aile içi kuşak ilişkilerinde büyük ölçüde dayanışma vardır. Bunun önlemlerle böyle yürümesi sağlanmalıdır”. Künemund³³’a göre de aile içi kuşak ilişkilerinde iddia edildiğinin tersine, gençlerin, yaşlısına karşı sorumluluk üstlenmekten kaçmadıkları yöndedir. Araştırmalar evde bakılan her 5 yaşlıdan 4’üne ailenin kadınlarının, genellikle eşi, kızı ve gelinin baktığını göstermektedir³⁴. Aile kapsamındaki kuşaklararası ilişkilerin iyi yürümesinde kadınların önemli bir faktör oldukları anlaşılmaktadır.

Fakat bakıma muhtaçlıkta ortaya çıkan bakıcı ve bakılan arasındaki ilişkilerin değişmesine yol açan yeni koşullar altında “yaşlı ebeveynin bakımını çocuklarının üstlenmesi, eskiden yaşanmış ve insana acı veren kuşaklararası çatışmaların yeniden gündeme gelmesine yol açabilir, bunlar ailede yaşlılara yönelik şiddetin şüphesiz psikolojik temelini oluşturmaktadır”³⁵.

Ama çocuk ve kadının ailede şiddet, ihmal, suiistimal riskleriyle bağlantılı yaşamları algılandığı halde, bu tehlikenin yaşlılar açısından da mevcut olabileceği gözden kaçırılmaktadır³⁶.

³¹ Antonucci, TC. & Akiyama, H. Convoys of social relations: Family and friendships within a life span context (pp. 355-371). R. Blieszner & V. H. Bedford (Eds.) *Handbook of aging and the family*. Westport, CT: Greenwood Press, (1995).

³² Schütze, Y. (2000): Generationenbeziehungen. In H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

³³ Künemund, H. Sozialstaatliche Leistungen und Familienbeziehungen im Alter – Verdrängung oder Ergänzung? G. M. Backes & W. Clemens (Ed.), *Zukunft der Soziologie des Alter(n)s*. Opladen: Leske+Budrich, (2002). Pp.: 167-182.

³⁴ Witterstätter, K. *Soziologie für die Altenarbeit, Sozialgerontologie*, 13. Aufl., Freiburg im Breisgau: Lambertus, (2003).

³⁵ Kaiser, H.J. (2006): Generationenbeziehungen. In W.D. Oswald, U.Lehr, C.Sieber & J. Kornhuber (Ed.), *Gerontologie – Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe*, 3., vollständige überarbeitete Aufl., (S. 183-188). Stuttgart: Kohlhammer.

³⁶ Remschmidt, H. Körperliche Kindesmisshandlung, H. Helmchen & H. Hippus (Ed.), *Psychiatrie für die Praxis* 5. München: MMV Medizin Verlag, (1987). Pp. 276 – 284.

Yaşlıların zamanla artan beklentileri ve kuşaklararası çatışmalar güçlenmektedir. Bazı araştırmacılar yaşlıların, kendilerini aile ilişkilerindeki şiddet, ihmal ve suiistimalin kurbanı haline gelmemek korumada “başarılı stratejiler” geliştirmek zorunda kaldıklarına dikkat çekmektedir³⁷. Bakıma muhtaç yaşlılar “duygusal baskı yaratan sosyal ilişkilerinde” diğer yaşlılara göre daha yüksek riske sahiptir³⁸.

Yaşlılıkta kuşaklararası ilişkilere etki eden önemli bir faktör de, yaşlının çoğalan taleplerine aile fertlerinin verdikleri tepkilerde görülmektedir. Eğer bu yardımlar isteksiz yapılıyorsa, yaşlıya yönelik desteklerde, güvenin suiistimal edildiği durumlarda, abartılı duygusal empatilerde ve bağımlılık yaratan veya bağımlılığı kalıcı kılan davranışlarda bu risk kendini göstermektedir³⁹.

Aileyi, abartılı şekilde idealleştirilmemek gerekir. Aile sadece fertlerini koruyan, kollayan, onlara yardımcı olan, sevgi, dayanışma ve hoşgörünün egemen olduğu bir sosyal kurum değildir. Ailede şiddet, ihmal ve suiistimal vardır. Kurbanları arasında yaşlılar çoğalmaktadır. Aile şiddetin de merkezidir⁴⁰.

Özellikle çok kuşağın birlikte yaşadığı ailelerde çatışmalar daha çok olmaktadır 1960’lı yıllardan beri yapılan araştırmalarla bu kanıtlamıştır. Geleneksel aileden modern aileye geçiş dönemindeki toplumlarda kuşaklar arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmektedir⁴¹.

Kuşaklararası ilişkilerin kötüye gittiğinin belirgin olarak gözlemlendiği yerler genellikle yaşlıların bakıldığı bakım kurumlarıdır. Bu kurumlarda da yaşlılara şiddet uygulanmaktadır⁴².

³⁷ Carstensen, L.L., Gross, J.J. & Fung, H.H. (1997): The social context of emotional experience. In K.W. Schaie & M. P. Lawton (Ed.), *Annual review of gerontology and geriatrics* (Vol. 17). New York: Springer.

³⁸ Lang, F. R. Soziale Beziehungen im Alter: Ergebnisse der empirischen Forschung, (142-147), H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

³⁹ Baltes, M. M. & Silverberg, S. B. (1994): The dynamics between dependency and autonomy: Illustrations across the life-span. In D.L. Featherman, R.M. Lerner & M. Perlmutter (Ed.), *Life-span development and behavior* (Vol. 12, pp. 41-90). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

⁴⁰ Brückner, M. Gewalt gegen die Kinder, Frauen und in Familien, H.-U. Otto & H. Thiersch (Ed.), *Handbuch: Sozialarbeit, Sozialpädagogik*, 3. Aufl., München, Basel: Reinhardt, (2005). S. 723-729.

⁴¹ Rosenmayr, L. Schwerpunkte der Soziologie des Alters (Gerosozilogie), R.König (Ed.), *Handbuch zur empirischen Sozialforschung, Band 7: Familie, Alter*. Stuttgart: Wissenschaftliche Reihe, Deutscher Taschenbuch Verlag & Enke Verlag, (1976). Pp. 218-372.

Bakım kurumlarında yılda yaklaşık 10.000 yaşlı yetersiz bakım nedeniyle ölmektedir. Günde yaklaşık 400.000 yaşlı şiddete maruz kalmaktadır⁴³. ABD’de 700.000 ile 1.000.000 arasında yaşlının en az bir kere aileden kaynaklanan şiddetin kurbanı oldukları tespit edilmiştir⁴⁴.

Türkiye’deki genç ve yaşlı kuşakların objektif yaşam koşulları, birlikte yaşayan, aynı evi paylaşan kuşakların çoğalmasına yol açabilecek olumsuzlukların çoğuna sahiptir. Gençler arasında yaygın olan işsizlik ve yaşlılar yaygın olan gelirsizlik, gelirsizliği kuşakların ortak bir kaderi haline getirmiştir. Yaşı 20 -59 olan 44,2 milyon kişinin %69’u gelirsizdir ve %51’i kadındır. Gelirsizlik bağlamında cinsiyetler arası eşitlikten söz edilebilir. Ayrıca 18 yaş ve üzeri nüfusun %40’nın sosyal güvenliği yoktur⁴⁵.

Kuşaklar arası ilişkileri değerlendirirken bu “gizli sefalet”⁴⁶ gözden kaçmamalıdır. Ailenin tanımını da değiştirmektedir. Yaşam süresinin uzaması, eşlerin boşanıp tekrar evlenmeleri, nikâhsız beraberlikler, ailenin yapısal niteliklerinin, kardeş, eş ve akrabalık ilişkilerinin değişmesine yol açmaktadır. Farklı kuşağın mensupları arasında cereyan eden sosyal ilişkiler, kuşakların objektif yaşam koşulları ve sübjektif algılamalara dayanan yaşantıları tarafından da belirlenmektedir (Schütze, 2000)⁴⁷. Yaşam koşulları, bu koşullara bağlı duygular, düşünceler ve tutumlar, aile yaşamında kuşakların birbirine bakışını ve yaklaşımını da tayin etmektedir.

Yaşlılar açısından aile en önemli yardım ve destek kaynağıdır (Schneekoth, Potthoff 1993)⁴⁸. Fakat ailenin tükenmek üzere olan gücünden de söz edilmektedir. Yaşlılara çocukla-

⁴² Petzold, H. G. & Müller, L. *Supervision in der Altenarbeit, Pflege und Gerontotherapie – Brisante Themen, Konzepte, Praxis: Integrative Perspektiven*. Paderborn: Junfermann, (2005a).

⁴³ Petzold, H.G. & Müller, L. Der permanente Skandal – gefährliche Pflege, sozialtoxische Kontexte, maligner Burnout. Verletzte Menschenwürde dehumanisierende Heimsituationen – in Tirol und überall. Eine sozialwissenschaftliche und supervisorische Felderkundung. H.G. Petzold & L. Müller, L. (Ed.), *Supervision in der Altenarbeit, Pflege und Gerontotherapie – Brisante Themen, Konzepte, Praxis: Integrative Perspektiven*. Paderborn: Junfermann, (2005b). Pp.: 28-117.

⁴⁴ Hansson, R.O. & Carpenter, B.N. *Relationships in old age: Coping with the challenge of transition*. New York: Guilford, (1994).

⁴⁵ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002).

⁴⁶ Tufan, İ. *Türkiye’de Gizli Sefalet. TÜİK 2002 verilerine dayanan bir analiz*. Yayınlanmamış çalışma, (2010).

⁴⁷ Schütze, Y. (2000): Generationenbeziehungen. In H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

⁴⁸ Schneekoth, U., Potthoff, P. 1993. *Hilfe –und Pflegebedürftigkeit in privaten Haushalten*. Kohlhammer: Stuttgart.

rının baktığı görüşünden de şüphe duyulmakta⁴⁹, aksine yaşlılara genellikle çocuklarının bakmadığı ileri sürülmektedir⁵⁰.

Ailenin gelişimi ve durumunu inceleyen araştırmacılar iki görüşün bir hayli dirençli çıktığını söylemektedir. Biri ailenin *egoistliğinden* ötürü yaşlıların bakımevlerine teslim edildikleri, diğeri "*büyük aile efsanesi*"dir^{51 52}.

Aslında ikisi de aynı şeyi söylemektedir: Birincisi "bugünkü" ailenin yaşlıları başından savdığını, ikincisi "eskiden" ailenin daha iyi işleyen bir sosyal sistem olduğunu söylüyor. Aralarındaki fark biri bugüne, diğeri geçmişe bakarak, günümüzün ailesini eleştiriyor.

Bugünkü anlamı ile aile kavramının geçmişi kısadır. 18.yüzyılın son çeyreğinde endüstrileşmenin yarattığı bir türündür. Çalışma ve ikamet ortamlarının birbirinden ayrılması, ailenin yapısını ve aile ilişkilerini değiştirmiştir. Zamanla çocuğun da aile içersindeki konumunun değiştiğini görüyoruz. Endüstrileşme sürecinin ilk dönemlerinde çocuklar daha ziyade ekonomik yararcılık (utilarism) açısından aile için önemliyken, bugün çocuk "emsalsiz varlık" olarak kabul edilmektedir⁵³. Fakat bu görüşün genellenmeyeceğine Türkiye'den çalışan çocuk örneğini gösterdik. Başka örnekler de verebilirdik: "Sokak çocuğu" sorunu, "tinerci çocuk" sorunu, "yankesici çocuk" gibi pek çok sosyal olgu, çocuğun "emsalsiz varlık" olarak algılandığı görüşüne ters düşmektedir. Ayrıca bu görüşü diğer ülkeleri de göz önüne alarak değerlendirecek, örneğin Afrika ülkelerini, bu görüşün ancak refah toplumlarındaki çocuklar açısından kabul edilebilir yönlerinin ağır bastığını ve Türkiye için de bunun geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Çocuğun ebeveyninin finansal olanakları, çocuğun emsalsizliğinin ölçüsü olmaktadır.

⁴⁹ Mayer, K. U., Baltes, P.B. 1996. "Einleitung" Pp. 7-13 in *Die Berliner Altersstudie* edited by K.U. Mayer, P.B. Baltes. Akademie Verlag: Berlin.

⁵⁰ Mayer, K.U., Baltes, P.B., Baltes, M.M., Borchlet, M., Delius, J., Helmchen, H., Linden, M., Smith, J., Staudinger, U.M., Steinhagen-Thiessen, E., Wagner, M. 1996. "Zusammenfassende Perspektiven: Wissen über das Alter(n): Eine Zwischenbilanz der Berliner Altersstudie" Pp. 599-634 in *Die Berliner Altersstudie* edited by K.U. Mayer, P.B. Baltes. Akademie Verlag: Berlin.

⁵¹ Fookan, I. (1999): Intimität auf Abstand. Familienbeziehungen und soziale Netzwerke. In A. Niederfranke, G. Naegele & E. Frahm (Ed.), *Funkkolleg Altern 2: Lebenslagen und Lebenswelten, soziale Sicherung und Altenpolitik* (S.209-243) Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.

⁵² Schütze, Y. (2000): Generationenbeziehungen. In H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

⁵³ Aries, Ph.(1975): *Geschichte der Kindheit*. München, Wien: Hanser Verlag.

Hele yaşlılar için emsalsizlikten hiç söz söyleyemeyiz. Bir taraftan yaşlıları –çocukların tersine- sürekli artmaktadır. Diğer taraftan ailenin gelişme sürecini inceleyen araştırmacılar, yaşlı insanların eskiden genellikle çocuklarıyla birlikte yaşadığı iddiasının da (orta ve kuzey Avrupa toplumlarında) geçersiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Daha ziyade geçimini sağlayamayacak durumda olan yaşlıların, o dönemlerde sosyal çevre tarafından bir yük olarak algılandıkları belirlenmiştir⁵⁴.

Eskiden sayıları az olduğu halde, yaşlılar emsalsiz varlık olarak görülmemişlerdir. Ama o dönemlerde ortaya atılan bir görüşe göre yaşlılar çocukları ve torunlarıyla birlikte yaşamaktaydılar. Bazı araştırmacılar bunu “efsane” olarak niteler. 18.yüzyılda resamlara da konu teşkil etmiştir. O dönemden kalan resimlerde sağlıklı ve zinde yaşlıları, çocukları ve torunları arasında gösteren resimlerin bolluğu dikkat çeker. Bunlar ahlaki-etik bir mesaj iletmeye çalışırlar⁵⁵. Ama böyle şüpheli bir gelenekten hareket edip, bundan ahlaki normların türetilmesi mümkün değildir⁵⁶.

1960’lı yıllarda aile ilişkilerinin “mesafeli mahremiyet” kavramıyla tanımlandığını görmekteyiz⁵⁷. Bununla, ayrı evlerde oturan kuşaklar arasındaki iyi ilişkilerin devam ettiği kastedilir. Son çocuğu evlenip kendi ailesini kurduktan sonra “boşalan yuvada” (empty nest) yalnız yaşamaya başlayan yaşlıların çoğu çocuklarıyla ilişkilerini devam ettirmektedir. Çoğunun en az bir çocuğu yaşlı ebeveynine yakın bir mesafede ikamet etmektedir⁵⁸.

Duygu yüklü olan kuşaklararası ilişkilerinden yaşlılar ve gençler memnun olduklarını belirtmektedir. Dayanışma ve yardımlaşma temeli üzerine kurulan ilişkilerinde gençler yaşlılara *pratik yardımlar sunmakta, yaşlılar çocuklarına ekonomik destek vermektedir*⁵⁹.

⁵⁴ Borscheid, P. (1992): Der alte Mensch in der Vergangenheit. In P.B. Baltes & J. Mittelstrass (Ed.), *Zukunft des Alterns und gesellschaftliche Entwicklung* (S.35-61). Berlin, New York: de Gruyter.

⁵⁵ Mitterauer, M. (1976): Auswirkungen von Urbanisierung und Frühindustrialisierung auf Familienverfassung an Beispielen österreichischen Raums. In W. Conze (Ed.), *Sozialgeschichte der Familie in Neuzeit Europas* (S.53-146). Stuttgart: Klett.

⁵⁶ Schütze, Y. (2000): Generationenbeziehungen. In H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

⁵⁷ Rosenmayr, L. & Köckeis, E.(1965): *Umwelt und Familie alter Menschen*. Neuwied, Berlin: Luchterhand.

⁵⁸ Lauterbach, W. (1998): Die Multilokalität später Familienphasen zur räumlichen Nähe und Ferne der Generationen. *Zeitschrift für Soziologie*, 27, Heft 4: 297-315.

⁵⁹ Schütze, Y. & Wagner, M. (1995): Familiäre Solidarität in den späten Phasen des Familienverlaufs. In B. Nauck & C. Onnen-Isemann (Ed.), *Familie im Brennpunkt von Wissenschaft und Forschung* (S.307-327). Neuwied: Luchterhand.

Türkiye’de durumun daha farklı olduğundan hareket edebiliriz. Yaşlıların genellikle düşük olan ekonomik gücünden ötürü ayrı evde oturan çocuklarına parasal destek sağlamaları mümkün değildir. Daha ziyade yaşlılar kendi geçimini sağlayabiliyorsa, o zaman bu çocuklarının maddi yükünü muhtemelen azaltan etkiler yaratmaktadır. Türkiye’de 10 yaşlıdan 9’nun gelirsiz olduğunu dikkate alırsak, bu varsayımın doğru olabilme şansı yüksektir^{60 61}.

Ailede kuşaklararası ilişkilere, çocukların çalışma durumunun, yani çalışıyor veya çalışmıyor olmalarının, kuşaklararası ilişkileri iyi veya kötü fazla bir etki yapmadığı belirlenmiştir⁶². Fakat bu da Türkiye perspektifinden bakıldığında farklı değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Belirtilen görüşü destekleyen bulguların hepsi sosyal güvenlik sistemi iyi yürüten, işsizlik parası, sosyal yardım, hastalık sigortası ve bakım sigortası bulunan ülkelerde yapılan araştırmaların saptadığı bir sonuçtur. Ama bu olanakların bulunmadığı ülkelerde, gençlerin işsizliğinin ailedeki kuşaklararası ilişkilere etkilerinin önemsiz olabileceği mantıklı bir yaklaşım değildir. Türkiye gibi her türlü tüketim mekanizmasını diğer ülkelerden devralmış, kapitalizmin her türlü üretim ve tüketim araçlarını kullanan, ama tüketim olanaklarının adi paylaşımını sağlayamamış ülkelerde, ailedeki kuşaklararası ilişkilere “parasızlığın” ufak çaplı etkiler yapabileceği varsayımı, araştırmalarla kanıtlanmadığı sürece, daha ziyade ret edilmesi gereken bir düşüncedir.

Kuşakların aralarındaki coğrafi mesafe büyüdükçe aralarındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde çözümler meydana gelmektedir. Fakat aile açısından üzücü bir olay olduğunda, coğrafi mesafenin etkileri azalmakta veya ortadan kalkmaktadır⁶³.

Antalya’da bakıma muhtaç yaşlılara bakan aile fertleri üzerinde yapılan bir araştırmada, kuşaklararası ilişki ağının coğrafi mesafe arttıkça zayıfladığı görülmüştür⁶⁴. Yaşlısına bakan, çoğu kadın olan aile fertlerinin, aynı zamanda işsiz oldukları da belirlenmiştir.

⁶⁰ T. C. Başbakanlık İstatistik Kurumu (2002), Ankara.

⁶¹ Tufan, İ. (2007): *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: GeroYay.

⁶² Schütze, Y. & Wagner, M. (1995): Familiäre Solidarität in den späten Phasen des Familienverlaufs. In B. Nauck & C. Onnen-Isemann (Ed.), *Familie im Brennpunkt von Wissenschaft und Forschung* (S.307-327). Neuwied: Luchterhand.

⁶³ Schütze, Y. & Wagner, M. (1995): Familiäre Solidarität in den späten Phasen des Familienverlaufs. In B. Nauck & C. Onnen-Isemann (Ed.), *Familie im Brennpunkt von Wissenschaft und Forschung* (S.307-327). Neuwied: Luchterhand.

⁶⁴ Tufan, İ. (2008). *Bağımız yaşam ve Sınırları*. Bu araştırmanın yayın hazırlıkları devam etmektedir.

Profesyonel bakımların ailenin yükünü hafiflettiği de kabul gören genel bir kanıdır. Fakat Borchers⁶⁵ bunun da doğru olmadığına, evde profesyonel bakımların ailenin yükünü ağırlaştırdığına dikkat çekmektedir. “Çekirdek aileye” alternatif olarak gösterilen “büyük aile” modelinin, bakıma muhtaç yaşlılara bakım garantisi sunamadığı, çocuk sayısı arttıkça, daha iyi bakılan yaşlıların çoğalacağı görüşünün yanlışlığını ortaya koyan bulgulara erişilmiştir. Nicelik ve nitelik karıştırılarak bazen “elma” ile “armut” karşılaştırılmaktadır.

Hızla yaşlanan Türk toplumunda⁶⁶ aile içersindeki kuşaklararası ilişkileri yaşlanan toplum ile birlikte ele almak gerekir. Çünkü yaşlanan toplumda ailenin değeri yükselecek, kendisinden (olumlu veya olumsuz) daha çok söz ettirecektir.

Bunun belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Antalya’da ailesi tarafından sokağa atılan yaşlılar veya bir huzurevinde dövülen yaşlı bir kadının televizyonda gösterilmesi, sadece anlık bir duygusal sarsıntı yaratabilmiştir. Herhalde bu kadını aşağılayan kurumun müdürü ve bakıcı kadın, kendi yaşlı annesine aynı muameleyi ne yapmaktadır, ne de yapılırsa buna sessiz kalacaktır. Burada “benim yaşım ve senin yaşın” kavramları arasındaki farkların rolüne dikkat etmek gerekir.

Toplum “benim yaşım” diyemediği için sessizliğini sürdürmüş, politikada sıkça kullanılan “benim vatandaşım” sözünün kapsamında düşünülmeyen yaşlılar çok çabuk politik gündemden düşürülmüştür. Bazı konular kuşaktan kuşağa aktarılırken, “ataya saygılı”⁶⁷ toplumumuzun suskunluğu, en az politikanın davranışı kadar düşündürücüdür ve kültürümüzün bir özelliği olarak tanımladığımız saygı kavramını gözden geçirmemiz gerekir.

Kuşaklar arası ilişkiler mikro düzlemde aile, makro düzlemde toplumla bağdaştırılır⁶⁸. İnsanlara, gruplaştırılarak belli bir “kolektif kimlik” kazandırılır. Buna bağlı olarak diğer grup-

⁶⁵ Borchers, A. (1997): *Die Sandwich-Generation. Ihre zeitlichen und finanziellen Leistungen und Belastungen*. Frankfurt, New York: Campus.

⁶⁶ Tufan, I. (2007): *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: GeroYay.

⁶⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007): *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Yayın No DPT 2741. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.

⁶⁸ Szydlik, M. (2000): *Lebenslange Solidarität? Generationsbeziehungen zwischen erwachsenen Kindern und Eltern*. Opladen.

larla arasındaki farklar tespit edilir. Kuşak, böylece sosyal ilişkileri şekillendiren bir işleve de sahiptir⁶⁹.

Meslek yaşamının sona ermesi ve çocukların evden ayrılması yaşlılıkta sosyal rol ve işlevlerde kayıplar yaratır. Bunlar kimlik krizine yol açar. Yaşlıyla ilgilenmek *zaman, para, ilişki, ruhsal ve bedensel* yatırımları gerekli kılar.

Benzer sosyal ve tarihsel olguların birikimi kuşakları yaratır⁷⁰. Her kuşak duygu, düşünce ve girişimlerinde benzerlik gösteren insanlardan meydana gelir ve bu “sosyal standartlaşma” olarak tanımlanabilir. Bunun bir örneğini eğitimde görmekteyiz. Modern toplumlarda bireylere ve gruplara imtiyaz ve statü kazandıran eğitim, sosyal statünün “kilidi” olarak kabul edilirse, alt sosyal tabakaların eğitime yaptıkları yatırımların çoğalması normal, ama bu monopolü elinde tutan grupların konumunu tehlikeye sokan bir gelişmedir⁷¹. Eğitim düzeyi en düşük grupları yaşlılar ve engelliler meydana getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu durumu “cehaletin standartlaştırılması” olarak tanımlamak mümkündür.

Genel olarak kadınların, erkekten daha uzun bir yaşam beklentisine sahip olmaları, yaşlılıkta bakıma muhtaçlık riski ve cinsiyet arasındaki ilişkileri de dikkate almayı gerekli kılmaktadır⁷².

⁶⁹ Bengston, V.L. & Harootyan, R. (eds.) (1994). *Intergenerational Linkages*. New York.

⁷⁰ Dilthey, W. (1961[1875]): *Über das Studium der Geschichte und dem Staat*, in: *Gesammelte Schriften*, Bd. V., *Die geistige Welt*, 3. Aufl., Stuttgart/Göttingen.

⁷¹ Müller, W., Steinmann, S., Schneider, R. (1997): *Bildung in Europa*, in: Hradil S., Immerfall, S. (Hg.): *Die westeuropäischen Gesellschaften im Vergleich*. Opladen.

⁷² Michel, I. (1981): *Sozialhilfe im Alter*. In: Lucke, D. & Berghahn, S. (Hg.): *Rechtsratgeber Frauen*, Hamburg.

II. BÖLÜM

HİPOTEZLER VE METOT

Sosyal bilimlerde “bilgeliğin ilk basamağı” Berger’e⁷³ göre olguların görüldükleri gibi olmadıklarını kabullenmektir. Biz de, kuşaklar arası ilişkilerin görüldüklerinden farklı olabileceği düşüncesinden hareket ederek, bilgeliğin ilk basamağına eriştiğimiz için değil, sadece merak ettiğimiz için, araştırmaya karar verdik.

İnsan günlük yaşamındaki olayları plansız şekilde inceler, kavramaya ve keşfetmeye çalışır. Sosyal bilimlerde bu genellikle “exploration” kavramıyla tanımlanır. Ardında insanın merakı vardır. Gelişim psikologu Oerter⁷⁴ çocukları örnek göstererek, merakın yaşamın en erken dönemlerinden itibaren mevcut olduğunu vurgulamaktadır. Çocuk, alışık olduğu ortamın içinde yeni şeyler keşfetmeye çalışır.

Eğer günlük yaşamdaki plansız ve oyun gibi görünen, insanın merakından kaynaklanan bu keşfetme işlemleri tesadüfe bırakılmayıp, bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilirse, yorumsal (heuristik) yöntemlerle çalışılması gerekir. Günlük yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümünde bu çok önemli rol oynamaktadır. Heuristik, algoritmanın tersidir. Algoritmalarda bütün çözümler adım adım verilmiştir. Heuristiklerde ise “aşağı yukarı” – kuralı vardır.

Keşfetme girişimlerindeki – algoritmanın tersine – sistematik olmayan girişimlere dayanan keşfedici aramalar, bu yöntemle bilgiye erişme süreçlerinin “gayri bilimsel”, “irrasyonel” ve “hissi” oldukları izlenimini doğurabilir. “*Ama aslında exploratif safha, hipotez ortaya koyma ve sinama olmadan gerçekleşmesi imkânsız bilimsel bilgilere erişme süreçlerinin vazgeçilmez parçasını oluşturmaktadır*”⁷⁵. Bilimsel bilgiye erişmede iki yol vardır: Ya keşfetme ilişkileri (context of discovery) ya da gerekçelendirme ilişkileri (context of justification) üzerinden

⁷³ Berger, P. L. (1969): Einladung zur Soziologie. Olten: Walter (Bk. Eickelpasch).

⁷⁴ Oerter, R. Entwicklung der Motivation und Handlungssteuerung (637-695), R. Oerter & L. Montada, *Entwicklungspsychologie*. München, Weinheim: Psychologie Verlag, (1987).

⁷⁵ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, (2006).

bilimsel bilgi üretilebilir. Birincisinde prensipte “her şeye izin vardır”. İkincisinde bilimsel kriterlere dayanan hipotezler sınanır⁷⁶.

Türkiye’de Sosyal Bilim alanında –Sosyal Gerontoloji ve Gerontopsikoloji de bu kategoride yer alır –pek fazla araştırma yapılmamaktadır. Benim açımdan bu durumun en ilginç yanı, ortaya bilimsel bir çalışma koymak isteyen bir araştırmacıdan abartılı bir “bilimsellik” ile ne demek istediğini ortaya koyması beklenir. Belki de sosyal bilimciler, bu olguyu araştırmakla kendi alanlarındaki “olguların göründükleri gibi olmadıklarını”⁷⁷ ortaya koyarak bir öz eleştiri de yapabilirler. Ortaya teori koyan bir araştırmacıdan teorisinin bilimsel gerekçelerini ortaya koymasını beklemek yerine “teorilerin nasıl oluştuğunun, yani gece uyurken rüyada mı gördünüz veya kuaförünüzden mi işittiğinizin hiçbir öneminin olmadığını, sadece bu teorisin sonradan ampirik sınamalara dayanıp dayanmadığının belirleyici olduğunu”⁷⁸ anımsamak gerekir, diye düşünüyorum.

Aşağıdaki hipotezler, bizim ne bilgeliğimizin, ne de bunları rüyamızda gördüğümüzün bir belirtisidir. Daha ziyade kuşaklararası ilişkiler konusundaki bilgisizliğimin bir göstergesidir. Bu hipotezler, ifade ettikleri düşüncelerin tersini de ifade edebilirlerdi. Bunlar şimdiye kadar sistematik olmayan, dağınık gözlemlerden ve bilimsel kaynaklardan elde edilen bilgilerin sentezine dayanan tahminlerdir. Araştırmada deneklere yöneltilen soruların, varsayım şeklinde ortaya konulmasıdır. Kalitatif görüşme teknikleri ile sadece kuşaklararası ilişkiler hakkında ön bilgilere erişebilmek için hazırlanmışlardır. Araştırmanın amacı, bu hipotezleri sınamak değildir, sadece deneklere yöneltilen, önemli oldukları tahmin edilen bir takım varsayımlardır. Amaç, bu varsayımları soru şeklinde yaşlılara yöneltmek ve anlattıklarını analiz edip, bunlardan “bilimsel” hipotezler türetmektir ve sonradan bunları ampirik kantitatif araştırmalar kapsamında sınımaya almaktır.

⁷⁶ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, (2006).

⁷⁷ Berger, P. L. (1969): Einladung zur Soziologie. Olten: Walter (Bk. Eickelpasch).

⁷⁸ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, (2006).

HİPOTEZ 1: Kuşaklararası ilişkilerde “gönüllü dayanışma” ve bunun öngördüğü “görevler” arasında bir çelişkinin yaşandığı varsayımından hareket edilmektedir.

HİPOTEZ 2: Kuşakların güncel yaşam koşulları ve kuşaklararası dayanışmanın öngördüğü görevler arasında bir çelişkinin yaşandığından hareket edilebilir.

HİPOTEZ 3: Dış koşullar, kuşaklararası ilişkilerin iyi yürütmesine imkân tanıyorsa, imkânsızlıklardan ortaya olumlu kuşaklararası ilişkilerin çıkması mümkün değildir.

HİPOTEZ 4: Sosyal çevre tarafından takdir edilmek ve kuşaklararası ilişkiler kapsamında üstlenilen ödevler arasında çelişkilere yol açan durumlar vardır.

HİPOTEZ 5: Kuşaklar arası ilişkilere, ailenin objektif koşulları ve bunlarla ilişkili yaşantıları, etki etmektedir.

HİPOTEZ 6: Kuşaklararası ilişkiler kapsamında tanımlanan ve algılanan ödevler, ailenin yaşadığı sosyal çevreye bağlıdır.

HİPOTEZ 7: Kuşak ilişkilerine geçmişte yaşanmış olaylar etki etmektedir. Özellikle aile krizlerinin yaşandığı durumlarda, “eski” aktüelleşmektedir.

2.1 Kalitatif Araştırma

Bortz ve Döring⁷⁹ exploratif araştırma yöntemlerini teoriye dayanan, metoda dayanan, ampirik-kantitatif ve ampirik-kalitatif olmak üzere dörde ayırmaktadır. Teoriye dayanan eksploratif araştırmalarda teorilerin kaynağını günlük yaşamda yapılan gözlemler meydana getirebileceği gibi bilimsel teoriler de olabilirler. Teorilere dayanan eksploratif araştırmalarda “naif” ve/veya “bilimsel” teorilerden, sentez ve entegrasyon yoluyla, yeni teorik modeller oluşturulur. Metoda dayanan exploratif araştırmalarda ağırlık noktasını “metot” oluşturur. Mevcut teorilerden ziyade, bu teorilerin oluşumunda kullanılan metotlar, daha önemlidir⁸⁰. Yani araştırmanın sonuçları kullanılan metottan bağımsız değildir.

⁷⁹ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, S:358 (2006).

⁸⁰ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, S:364 (2006).

Metotlar “düşünme araçlarıdır”⁸¹. Bunların sayesinde analogiler oluşturulur, benzetmeler yapılır, kısaca: Exploratif araştırmalarda yaratıcılık daha önemlidir. Ampirik-kantitatif explorasyonlarda, kantitatif verilerin tarifi ve bu verilerin oluşturulmasındaki farklılık öne çıkmaktadır. O zamana kadar dikkate alınmamış veya keşfedilmemiş olan sosyal kurallara veya dokulara erişilmeye çalışılır. Mevcut veriler kullanılabilir, başkasının derlediği veriler incelenebilir veya araştırmacı kendisi veri derleme işlemini gerçekleştirebilir. Exploratif-kalitatif araştırmalarda yeni hipotezlerin tasarımında tasvir analizleri yapılabilir. Hipotezlere erişimde kullanılan basit bir yöntemle, ilgilenilen kavram/özellik hakkında veri derlenir ve ek olarak sosyodemografik ve sosyopsikolojik veriler toplanıp, bunların ilgili olguya etkilerine bakılır.

Kuramların, sosyal olguları açıklamada niçin ve nasıl sorularına yanıt aradıkları düşünülürse, kuramdan önce bir safhasının olması da gerekir. Kuram öncesi safhada keşfetmek kavramı öne çıkar. Bir şey keşfedilmedikçe, o şeyi açıklamada kullanılan niçin ve nasıl soruları ortaya çıkamaz. Bilinmeyi tasavvur etmek mümkün değildir. Tasavvurların çıkış noktasında hep daha önce bilinenler vardır. Biz, bildiklerimizi birbiriye kombine ederek, yeni bir şeye ulaşabiliriz. Amerikalı sosyolog Meehan’ın⁸² “*fil kavramını bilmeyen, fili göremez*” ifadesini, Prof. Dr. İsmail Tufan da Türk toplumu için ifade etmektedir. Kuşaklararası ilişkiler bağlamında hiçbir şey bilmiyor değilsek de, kantitatif ampirik araştırmalarla sınırlanabilir sistematik bilgilerimiz yeterli değildir.

Bir olguyu araştırmaya başlarken, onun hakkında yeterli bilgi yoksa William F. Whyte’in⁸³ yaptığı gibi kişisel gözlemlerden, notlardan ve başka kaynaklardan, o olgu hakkında bilgilere erişebilir. 1940’lı yıllarda ABD’nin doğusundaki sokak çetelerini gözlemleyen bu araştırmacı, dönemin yerel kültürünün dinamikliği üzerine bugün “klasik” kabul edilen etnografik çalışmasını yapmıştır.

⁸¹ Bortz, J. & Döring, N. Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, S:366 ve devamı (2006).

⁸² Meehan, E. J. *The Thinking Game. A guide to Effective Study*, Chatham House Publishers. (1988).

⁸³ Whyte, W. F. *Street Corner Society*. Enlarged Edition. Chicago: The University of Chicago Press, (Alm.: Die Street Corner Society. Die Sozialstruktur eines Italienviertels. Berlin, New York: De Gruyter, (1955/1996)

Buna burada dikkat çekmemin nedeni, kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) araştırmalarda bilgiye erişirken kullanılan malzemeler arasındaki farka dikkat çekmek içindir. Kantitatif araştırmalarda realitenin gözlemlenen kesiti “ölçülür”, sayılarla ifade edilir. Kalitatif araştırmalarda ise sayısal olmayan semboller, sıkça kavramsal semboller incelenen malzemedir⁸⁴. Kalitatif araştırmaların nümerik olmayan malzemesini fotoğraflar, resimler, filmler, dokümanlar, mektuplar, gazeteler de meydana getirebilir. Kalitatif araştırmalarda, araştırma sürecinin standartlaştırılmasına gerek yoktur veya çok düşük kapsamlı bir standartlaştırma yapılabilir.

Bizim araştırmamızda deneklerle yaptığımız mülakatlarda, önceden hazırlanmış birkaç soru dışında standartlaştırma girişiminde bulunulmamıştır. Bu sorular hepsine sorulmuştur, ama cevaplanmalarında deneklere serbestlik tanınmış, istedikleri sıra, tarz ve sözlerle cevaplamaları istenmiştir. Dolayısıyla aynı sorulara birbirinden farklı cevaplar elde edilmiştir. Bu kalitatif malzeme, sayısal veri malzemesinden, içerdiği bilgi bakımından daha “zengin” görünmektedir. Çünkü içinde daha fazla detay yer almaktadır⁸⁵.

Araştırmada “açık soru” sorulan deneklerin bunları cevaplaması, kantitatif araştırmalarla karşılaştırıldığında çok daha fazla zaman almıştır. Ayrıca cevapları birbiriyle karşılaştırmak zordur. Fakat kalitatif araştırmaların amacı karşılaştırma yapmak değil, daha ziyade cevaplarda gizli olan zengin bilgiye erişerek, daha sonra bunları *yorumlama yöntemleri* ile analiz etmektir. Kantitatif araştırmalarda denek ve araştırmacı arasındaki mesafe kalitatif araştırmalarda ortadan kalkıyor. Bu yüzden kalitatif araştırmalar, konuşmaya hevesli deneklerle yapılırsa, daha verimli oluyorlar.

2.2 Deneklere Nasıl Ulaşıldı Ve Denekler Nasıl Seçildi?

Exploratif kalitatif araştırma olacağından, ailede kuşaklararası ilişkilerdeki çeşitliliği mümkün olduğunca ortaya koyabilecek bir denek grubuna ihtiyaç duyulmuştur.

⁸⁴ Denzin, N. & Lincoln, Y. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, (1994).

⁸⁵ Bortz, J. & Döring, N. *Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler*. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, (2006).

Antalya gibi Türkiye'nin en kozmopolit kentlerinden birinde, böyle bir denek grubunun oluşturulmasında zorluk çekilmemiştir. 2006 yılından beri Antalya ve çevresinde faaliyet gösteren Ulusal Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Derneği'nin yardımıyla, 10 kişiden meydana gelen denek grubunu oluşturma açısından, denek grubunun ufak oluşu, deneklerin seçiminde alternatif bolluğu yaratmıştır.

Kuşaklararası ilişkilerdeki heterojenliği ortaya çıkarabilecek denek grubundaki her bireyin bu ilişkilerde farklı bir düzlemi temsil etmesi istenmiştir. Bu bakımdan uygun olduğu kabul edilen kişiler tercih edilmiştir:

Deneklerin seçiminde, daha önceki araştırmalardan ve analizlerden edindiğimiz bilgi ve tecrübelerden yararlanılmıştır. Yaşlıların tipik sorunlarının gelir durumu, meslek veya çalışma durumu, eğitim ve konut durumu ve sağlık durumu ile bağlantılı olduklarını bildiğimiz için⁸⁶, denekler bu koşulları yerine getirenlerden seçilmiştir. Bu koşulları da çoğu meydana getirdiği için, seçimde bir sorun yaşanmamıştır.

Ulusal Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Derneği'nin arşivinden faydalanarak, deneklerle irtibata geçilmiştir. İlk irtibat telefon görüşmesiyle sağlanmıştır. Araştırmanın amaç ve sebepleri hakkında kısa bir bilgi telefonda verilmiş ve bir ön görüşme yapmak için randevu alınmıştır. Bu evde ilk buluşmada araştırma hakkında sadece detaylı bilgiler verilmekle kalmamış, aynı zamanda ziyaret edilen denek adayının yaşam koşullarıyla ilgili ilk bilgilere de ulaşılmıştır. Özellikle yaşlıların sağlık durumuna dikkat edilmiştir ve ağır hasta olan iki kişiyle, araştırmanın görece uzun bir süreyi alacağını baştan bildiğimiz için, sağlık durumunun buna elverişli olmamasından dolayı bunlarla görüşme yapmaktan vazgeçilmiştir. Bu ilk ziyaret sırasında aldığımız notlar, sonradan işimize bir hayli yaramıştır. Yaşlıların asıl mülakatta anlattıklarıyla bizim kendi gözlemlerimiz arasında bir karşılaştırma yapma imkânı doğmuştur. Aşağıdaki listede deneklerde aranan özellikler verilmiştir.

1. EKONOMİK DURUM: Yoksul ve Zengin
2. MESLEK DURUMU: Ev kadını ve çalışmış kadın
3. EĞİTİM DURUMU: Okuryazar değil ve üniversite mezunu
4. İKAMET DURUMU: Tek kişilik hane ve çocuk kuşaklı hane

⁸⁶ Tufan, İ. (2007): *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: GeroYay.

5. SAĞLIK: Sağlıklı ve Bakıma Muhtaç

Soruların etik sınırlar çerçevesini aşmamasına özellikle dikkat edildiği ve soruların farklı üç üniversiteden metodoloji alanında uzman Profesörlerin, etik sorun yoktur onayı ile yapılmıştır.

2. 3 Yöntem ve Soru Kâğıdı

Kantitatif araştırmaların hedefi, insanların yaşantı ve davranışlarındaki bir nevi dokusal sıklığı belirlemektir (ampirik-analitik metot). Yaşantı ve davranışların bir takım yasalara göre ortaya çıktıkları görüşünden hareket edilmektedir. Kantitatif yöntemlere getirilen eleştiri, insanı “mekanik” bir araç gibi kabul etmeleridir. Buna karşın yorumsal yöntem taraftarları (kalitatif yöntemler), insanın davranışlarında özgür, davranışlarında anlam gören, davranış ve yaşantıları sadece objektif dış faktörlerle açıklanamayan varlık olduğunu kabul etmektedirler. İnsanın “sübjektif” bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve bunun ancak komünikatif olarak kavranabileceğine dikkat çekmektedirler. Dil, insanın kimliğini dışa yansıtan araçtır. Dil ve toplum, insanın tutum, düşünce ve değer ilişkilerinden meydana gelen kültüründen ayrı düşünülemez. İnsan konuşurken sırf kendisini ifade etmekle kalmaz kullandığı kelime sembolleri ile toplum “dile gelir”⁸⁷.

Kalitatif araştırma yöntemleri son yıllarda geniş bir alana yayıldığı halde, bu yöntemlere yöneltilen eleştirilerin susmak bilmedikleri, buna rağmen kalitatif araştırma yöntemlerinin büyük ölçüde kendilerini kabul ettirdikleri söylenebilir. Bu yöntemler yaşam dünyalarını “içten”, davranışı yapan insanın perspektifinden aydınlatmaya çalışmaktadırlar. Sosyal gerçeklikleri ve bunların ne şekilde yürüdüklerini, yapısal özelliklerini ve anlam dokularını keşfetmeye çalışırlar. Kalitatif araştırma yöntemleri araştırmacıya incelediği olguya daha “yakın” olma imkânı tanır. Hakkında daha somut, elle tutulur görüntülere erişmeyi sağlar⁸⁸.

⁸⁷ Schlieben-Lange, B. *Soziolinguistik. Eine Einführung*, 2. Aufl., Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer, (1973).

⁸⁸ Wilson, T.P. *Theorien der Interaktion und Modelle soziologischer Erklärung* (S.54-79), Arbeitsgruppe Bielerfelder Soziologen (Eds.), *Alltagswissen und gesellschaftliche Wirklichkeit*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, (1973).

Kalitatif araştırma birçok yöntem için kullanılan üst kavramdır. Bunlar teorik ve inceledikleri olguyu kavrayış bakımından birbirinden farklıdır. *Sembolik İnteraksiyonizm* ve *Fenomenoloji* sübjektif anlamlarıyla, *Etnometodoloji* ve *Konstrüktivizm* günlük yaşamın rutinleri ve sosyal gerçekliklerin oluşumuyla ilgilendirler. *Strüktüralist* ya da *psikanalitik* yöntemler dıştan algılanmayan sosyal konfigürasyonların, bilinç dışı psişik strüktürlerin ve mekanizmaların varlığından hareket ederler⁸⁹.

	Araştırma Perspektifi		
	Sübjektif görüşlere erişme	Sosyal durumları oluşturma süreçlerinin tarifi	Derin strüktürlerin Hermeneutik analiz
Teorik pozisyon	Sembolik İnteraksiyonizm Fenomenoloji	Etnometodoloji Konstrüktivizm	Psikanaliz Genetik strüktüralizm
Veri derleme metodu	Yarı standart soru kâğıdıyla mülakat Naratif mülakat	Grup tartışmaları Etnografya İnteraksiyonların gözlemlenmesi ve kayıt edilmeleri Dokümanların toparlanması	İnteraksiyonların kayıt edilmesi Fotoğraflar Filmler
Yorumlama metodu	Teorik kodlama Kalitatif içerik analizi Naratif analiz Hermeneutik metodlar	Sohbet analizi Tartışma analizi Tür analizi Doküman analizi	Objektif Hermeneutik Derin Hermeneutik Hermeneutik Bilim Sosyolojisi
Uygulama alanları	Biyografi araştırmaları Günlük bilgilerin analizi	Yaşam dünyalarının ve organizasyonlarının analizi Evaluasyon analizi Cultural Studies	Aile araştırmaları Biyografi araştırmaları Kuşak araştırmaları Cinsiyet araştırmaları

Tablo 3.1: Kalitatif araştırma metotları (Kaynak: Flick et al. 2007 alıntı İsmail Tufan Yayınlanma sürecindeki Araştırma Ve Yöntemleri Kitap çalışması).

Konulara odaklı araştırma kapsamında derlenecek kalitatif materyalin kuşaklararası ilişkilerin farklı faktörlere bağlı olduğunu ortaya koyabilmesi gerekirdi. Naratif görüşme yerine

⁸⁹ Flick, U., Kardorff, E.v. & Steinke, I. Was ist qualitative Forschung? Einleitung und Überblick (S.12-29), U. Flick, E. Kardorff, v. & Steinke, I. (eds.), *Qualitative Forschung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, (2007).

yarı standart soru kâğıdıyla yapılan görüşmeler, böyle konuya odaklı araştırmalar açısından daha uygundur. Ucu açık sorular yöneltilmesine rağmen, yarı standart soru kâğıdı belli bir temel yapıya sahip kalitatif materyalin ortaya çıkmasına yardımcı olmakta, böylece görüşmelerde derlenen materyalleri karşılaştırma olanağı doğmaktadır. Bu soru kâğıdının tasarımından önce detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Kuşaklararası ilişkilerle ilgili hipotezler literatürün incelenmesinden türetilmiştir.

Soru kâğıdının tasarımında araştırmacının kendi hedefleri, ailede kuşaklararası ilişkiler üzerine bugünkü bilgi düzeyi ve daha önceki araştırmalarımızdan edindiğimiz bilgiler rol oynamıştır.

Deneklerin temsil ettikleri kabul edilen düzlemde (bkz. liste) bağımsız olarak soru kâğıdında daima beş soru yer almıştır. Her soru, kuşaklararası ilişki olarak adlandırılan karmaşık olgunun bir yönünü ele almaktadır. Sorularda belli bir anlatım mantığı korunmaya çalışılmış, belli bir sıraya göre yöneltmişlerdir.

Soru kâğıdının tasarımında iki şartın yerine gelmesine çalışılmıştır. Birincisi araştırmanın hedefi tarafından belirlenen konuyla ilgili bilgilere odaklıdır. İkincisi “doğal” anlatım tarzı dikkate alınmıştır. Soruların, denekleri konuyla ilgili bilgi vermeye teşvik etmesi, ama ağırlık noktalarını kendilerinin belirlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Soru kâğıdından hareket edilerek, bir de “beklediğimiz” cevaplardan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Bunun sayesinde araştırma öncesinde belirlenen konulara değinilip değinilmediğini kontrol etme olanağı sağlamıştır. Listedeki kavramlar kronolojik sıraya göre dizilmiş değildir. “Beklenen” cevap görüşmenin herhangi bir anında geldiyse, konuya değinildi kabul edilmiştir. Eğer listede eksik, yani görüşme sırasında değinilmemiş bir konu varsa, görüşme sonrasında bunlar hakkında soru yöneltilecek, cevap alınmaya çalışılmıştır.

Önce detaylı anlatıma teşvik eden soruyla görüşme başlamıştır. Bu, görüşme tekniği açısından da uygundur. Deneğin durumu hakkında genel intiba edinmeyi sağlamaktadır ve deneğin görüşmeye “ısınmasını” sağlamaktadır. Daha sonraki sorular bir taraftan konuyu tarif etmeye teşvik ederken, diğer taraftan bununla ilgili değerlendirme, tartma ve bilanço çıkarmaya yönlendirmektedir. Son soru istek, beklenti, öneri ve ihtiyaçların dile getirilmesini sağlamaya çalışmaktadır.

2.4 Görüşme

Deneklerle ilk ilişki telefon görüşmesi ile başladı. Telefon görüşmesinde görüşmenin nasıl yürüyeceği hakkında ilk bilgiler verilerek, anlaşmaya varılmıştır:

Görüşmenin belli bir süreyi alacağına dikkat çekilmiştir ve denekten kendisini buna göre hazırlaması, şayet bu süreyi uzun buluyorsa bunu baştan belirtmesi istenmiştir. Görüşmelerin evinde yapılacağı, görüşme sırasında başka birinin kendisine refakat etmemesi gerektiği konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

Görüşmenin teybe kaydedileceğine dikkat çekilmiştir ve bunun için deneğin izni alınmıştır. Hiçbiri buna itiraz etmemiştir.

Deneklerin hepsi kararlaştırılan saatte evde bulunmuştur ve hiçbiri görüşmeyi yarıda kesmemiştir.

Deneklerden birinin oğlu görüşme sırasında orada bulunmaması gerektiği halde görüşmeye katılmak istemiştir. Fakat kendisiyle yapılan konuşma ile bu problem çözüme kavuşturulmuştur.

Görüşmelerin evde yapılması bir taraftan yaşlıyı alıştığı, kendini güvende hissettiği ortamdan koparmamak, diğer taraftan sağlık sorunu olanları dikkate almamızla bağlantılıdır.

Anketör, soruların dışında, söz, jest ve mimik yoluyla herhangi bir mesaj iletecek hareketlerden kaçınmıştır. Anlatılanı ne destekler, ne de ret eder bir tavır sergilemiştir. Deneğin sözünü hiç kesmemiştir. Görüşmenin başında açık konuşmaya elverişli bir ortam hazırlamaya çalışmıştır. Görüşmenin nasıl yürütüleceği hakkında açıklama yapmıştır:

Hangi konulara değinileceği

Anketörün cevaplara tepki göstermeyeceği (çünkü birçok insan genellikle soru-cevap şeklinde bir davranış beklemektedir)

Görüşmeciler arasındaki pasif ve aktif rol paylaşımı

hakkında açıklama yapılmıştır. Deneklerin başlangıçta çekingen davrandığı ama görüşme ilerledikçe bunun dağıldığı ve daha açık konuştukları gözlemlenmiştir. Deneklerin kullandıkları sözler, kendilerini ifade edişi sosyal tabakaya ve anlatılanla ilgili yaşantılarına bağlıdır. Ama kadınların sorulara daha açık cevap verdikleri izlenimi edinilmiştir.

2. 5 Görüşme Materyalinin Güvence Altına Alınması

Görüşmelerde derlenen orijinal materyallerin (kalitatif veriler) kaydedilmesi, daha sonra bunların analiz amacıyla kullanılmasını sağlamaktadır. Teybe kaydedilen görüşmelerin “tam transkripsiyonu” aslında öngörülmemiştir. Fakat ele aldığımız konunun çok boyutlu ve katmanlı oluşu nedeniyle, sonradan bu karar değiştirilerek tam transkripsiyonları yapılmıştır:

10 görüşmenin içerik protokollerinin yazılı özeti hazırlanmıştır. Böylece görüşmelerin içerikleri anlatım sırasına göre daha rahat algılanabilmektedir.

Sosyodemografik veriler ayrı bir soru kâğıdı ile derlenmiştir. Bunlar eğitim durumu, cinsiyet, doğum tarihi, medeni durumu, mesleği, mesleki eğitimi gibi verileri içermektedir.

Görüşmelerden belirli pasajların transkripsiyonu alınmıştır. Bunun sebebi her saniye ne söylendiğine ihtiyaç duymayıştığımızdan ileri gelmektedir (pragmatik gerekçeler). Amacımız bireylerin biyografisini ortaya koymak değil, daha ziyade sosyal bilimsel soruları yanıtlamaktır. Bu yüzden ortak sorun alanlarının ve farklılıkların belirlenmesine çalışılmıştır. Bu yüzden görüşmelerdeki önemli pasajlar dikkate alınmıştır.

Önemli pasajlar kavramı altında şunlar anlaşılmaktadır:

Kuşaklararası ilişkilerle ilgi tutumlar ve motifler

Bireyin iç dünyasında yaşadığı ve dile getirdiği çatışma ve çelişkiler

Bugünkü kuşaklararası ilişkilerine etki eden biyografi sürecinde alınmış kararlar

İçeriğinden ziyade anlatım ve gerekçelendirme açısından dikkat çeken nitelikler

Kuşaklararası ilişkilerle ilgili vardığı kişisel sonuçlar (bilanço)

Transkripsiyonlar, bilimde kabul edilmiş kurallara göre hazırlanmışlardır. Bu şekilde hazırlanan transkripsiyonlar her denek için ortalama 7 ile 9 sayfalık bir metnin ortaya çıkmasını sağlamıştır⁹⁰. Bu adımlardan sonra asıl analizler başlamıştır.

⁹⁰ Fuchs, W. *Biographische Forschung. Eine Einführung in Praxis und Methoden*. Opladen, (1984).

III. BÖLÜM

BULGULAR: BİYOGRAFİLERDEN KISA PASAJLAR

Görüştiğimiz yaşlıların yaşam hikâyeleri (biyografi) bugünkü aile yaşamlarına ve kuşaklararası ilişkileriyle bağlantı kurularak incelenmiştir. Bireysel yaşamın korunması ve anonimlik ilkesine sadık kalınarak, şahısların isimleri, kısmen doğum yerleri vs. doğru verilmemiştir. Ancak bu koşullar altında görüşme yapma imkânı bulunabilmiştir. Fakat bunlar araştırmanın incelediği kuşaklararası ilişkilerin güncel durumu hakkında bilgiye erişmeyi engellemektedir.

3.1 Bayan A

Bayan 1927 yılında Türkiye'nin büyük kentlerinden birinde dünyaya gelmiştir. Babası devlet memurluğu yapmıştır, annesi ev kadınıdır. Dört kardeşten en büyüğüdür. Kardeşlerinden sadece biri hayattadır ve başka bir kentte yaşamaktadır. Kardeşini sık görmemekten şikâyet etmektedir.

Liseyi bitirdikten sonra üniversiteye gitmek istemiş, ama ailesinin ekonomik koşulları buna elvermediği için 18 yaşında evlenmiştir. Beş yıl önce beyin kanaması geçiren eşini yaklaşık bir yıl bakmıştır. Eşinin ölümünden sonra yalnız yaşamaya devam etmiş, ama oğlunun isteği üzerine, iki yıl önce onun evine taşınmıştır. Eşinden kalan emekli aylığı almaktadır. Eşinin isteği üzerine hiç çalışmamıştır. İki kızı, bir oğlu vardır. Çocuklarının üçü de bugün Antalya'da yaşamaktadır. Üç çocuğunun üniversiteyi bitirmiş olmasından gurur duyduğunu, fakat kızlarının ev kadını olarak yaşamasına üzüldüğünü belirtmektedir. *“Ekonomik açıdan özgür kadın, kendi kişiliğini daha bulur”* demektedir.

Oğlunun yanına taşındığına pişman olduğunu, daha önce geliniyle “aslında çok iyi” anlaştığını, ama bir arada yaşamaya başladıktan sonra ortaya anlaşmazlıkların çıktığını belirtmektedir. Oğluna ayrılmak ve kendine bir ayrı ev tutmak istediğini “defalarca” söylediğini, ama oğlunun buna her seferinde ters cevap verdiğini söylemektedir. *“Gelinimin yaptıklarını bilmiyor, o eve gelince gelinim sanki bambaşka biri oluyor, ben de oğlum üzülmeyin diye, ağzımı açıp tek laf edemiyorum.”*

Eşine bakarken kimsenin kendisine yardımcı olmadığını, çocuklarının “yarım ağızla” yaptıkları yardım tekliflerinin ciddi olmamasından dolayı teklifleri geri çevirdiğini söylemektedir. Kendisinin sağlık açısından sorunlarının bulunduğunu, çeşitli kronik hastalıklara sahip olduğunu belirterek “*korkuyorum, eğer ben bakıma muhtaç olursam, bu gelin beni herhalde bir kaşık suda boğar*” kaygılarını dile getirmektedir.

Eşi öldükten sonra bağlanan aylığın büyük bölümünü oğluna verdiğini, bunu severek yaptığını belirtmektedir. “*Bu yaştan sonra bana artık çok para değil, bol sağlık gerekli*” demektir.

Kız kardeşinden uzakta olmasını “talihsizlik” olarak nitelendirmektedir. Kız kardeşinin yaşadığı kentte yerleşmesinin imkânsız olduğunu, kardeşinin de çocuklarıyla aynı evde yaşadığını, ama onun ekonomik durumunun kötü olduğunu belirterek “*yanımda olsaydı, onunla tek odayı paylaşmak bana hiç koymazdı, ayrı bir ev tutar son günlerimizi beraber geçirirdik, çocukluğumuzdaki gibi aynı yatağı onunla paylaşmaya razıyım*” demektir.

3.2 Bayan B

Kastamonu’da 1938 yılında ailesinin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen Bayan B çok fakir bir ailenin çocuğu olarak ilkokulu zor koşullarda bitirebildi. Babasının çalıştığını pek hatırlamadığını, ama sürekli içki içip annesini çok dövdüğünü, bu yüzden “*evlenip kaçmak*” istediğini belirtmektedir. Görücü usulü evlilik yaptığını ve eşinin de babası gibi “*dayakçı ve tembel*” olduğunu, on yıl sonra eşinden ayrıldığını ve hep yalnız yaşadığını söylemektedir. “*Hayatta hep bir çocuğum olsun istedim, ama olmadı. Şimdi düşünüyorum da iyi ki olmadı, onlara nasıl bakardım.*”

Ayrıldıktan sonra çeşitli işlerde çalışarak hayatını kazandığını, uzun süre “*seyyar köfteci*” olarak çalıştığını ve emekli olabildiğini belirtmektedir. “*Aldığım aylık o kadar az ki, aç yattığım geceler giderek sıklaşıyor.*” Kimseden borç para isteyemediğini, verseler de geri ödeme olanağına sahip olmadığını “*bu yüzden insanlar da benden uzak duruyor, akrabalarım bile beni hiç aramıyor*” demektir. Kendisinden büyük ağabeyini en son yedi yıl önce gördüğünü, diğer kardeşlerini daha uzun süredir görmediğini ve komşularla ilişkisi olmadığını “*bazen bayramlarda*” ziyarete gelenlerin olduğunu, ama genellikle kendisini gördüklerinde “*yollarını değiştirdiklerini görüyorum*” diyerek, sosyal ilişkilerinin yetersizliğini dile getirmektedir.

Eşinden boşandıktan sonra geçimini sağlamak zorunda olduğu için girdiği “iş hayatında” sosyal ilişkilerinin daha iyi olduğunu, yaşlandıkça “yalnızlaştığını” belirterek “bazen boşanmasaydım, acaba hayatım bugün nasıl olurdu?” diye kafasına “takılan” soruya kesin bir cevap veremediğini ifade etmektedir. Yalnızlık problemini “ölsem kimsenin haberi olmayacak” diyerek anlatmaktadır.

Antalya’ya yirmi yıl önce geliş sebebinin “tanıdık çevreden uzaklaşmak” ve çalışma olanaklarından dolayı “herkes İstanbul’a giderek ben buraya geldim, ama neresi olursa olsun yabancı bir şehirde, yabancı insanlar arasında yalnız bir kadın için her yer zor” diyerek belirtmektedir. Bugünkü gençlere hayranlık duyduğunu, onların bugün daha iyi koşullarda yaşadıklarını, ama yaşlılara ilgisiz davrandıklarına inanmaktadır. Gençlerle ilişki kurmak, onlarla sohbet etmek istediğini, ama bu imkâna sahip olmadığını söylemektedir. “Hayatım yalnızlıkla geçti, gençken de şimdi de yalnızım, galiba ölürlen de yalnız olacağım.”

3.3 Bayan C

Doğu illerinden birinde dünyaya gelen Bayan C dokuz kardeşten altıncısı, sadece bir yıl okula gitmiş. Bu yüzden okuma yazma bilmiyor. “Beni aslında ablam büyüttü, annemin dokuz çocuğa ayıracak zamamı mı var? Zavallı ablacığım, kadersiz... Üç yıl önce ölmüş, haberini aldım, gidemedim cenazesine.”

Ailenin üç kızın biri olan Bayan C, 14 yaşına geldiğinde babasının isteğiyle evlenmiş. Eşiyle ilişkilerini “eh!” diyerek geçıştirdikten sonra ilk çocuğunu 15 yaşında dünyaya getirdiğini söyledi. Annesi gibi çok çocuk dünyaya getirdiğini söylüyor. “Fakirin bol çocuğu olur” diyerek 7 çocuk doğurduğunu, ama üçünü “Allah erken aldı, öldüklerinde bir yaşında bile değillerdi”.

Hayattaki çocuklarından ikisi Antalya’da, diğerleri İstanbul’da ve İzmir’de yaşıyor. İstanbul ve İzmir’e “parasızlıktan” gidemediğini, belirterek “hiç çalışmadım, okuma yazmam olmadığı için kimse bana iş vermedi, zaten kocam da çalışmama karşı çıktı hep, şimdi tek kuruşum yok.” Eşi ile oğlunun evinde yaşıyorlar. Evin iki odası var. Gelini ve oğlunun yanı sıra dört de torun bir arada yaşıyorlar. Bayan C torunlarına bakıyor. Gelini “zengin kadınlara” temizlik yapmaya gidiyor. Oğlu ise bir restoranda garsonluk yapıyor.

Bayan C, torunlarının yanı sıra hasta eşinin de bakımını üstlenmiş. Geçen yıl “*amansız hastalığa*” yakalanan eşi “*öldü-ölecek*”. Akciğer kanseri teşhisi konulan eşinin bakımına “*gelin elinden geldiğince*” yardımcı olmaya çalışıyor, ama “*koca herifi nasıl yıkasın, helâya nasıl götürsün, nasıl soysun giydirdin?*” Eşine baktığından “*gocunmuyor*”, ama ağır bir “görev” diyor. “Allah geçinden versin, bazen ölse de kurtulsam diye düşünüyorum, sonra vicdanım sızlıyor, utanıyorum.”

“Elkızı” ile aynı evde yaşamanın zorluklarını da dile getiriyor. “Ev oğlanın” ama “iyi bir insan” olan geliniyle aralarında sürtüşmelerin, dargınlıkların, hatta bazen şiddetli çatışmaların olduğunu da belirtiyor. Oğlu durumdan haberdar, ama “anasını değil hep karısını tutar o”. Ev çok küçük, Her gün “yere yatak serilir ve kaldırılır”. “Gizli kapaklı hiçbir şeyimiz yok, herkes herkesin ne yaptığını biliyor, ama bunu hiç konuşmuyoruz.”

Yaşam koşullarının “zorunlu kıldığı” dayanışma ve görev anlayışı ailenin yaşamında egemenlik kazanmış durumda. Ailenin olanaksızlıkları “bizi kenetledi” diyor, Bayan C. Eşine ve torunlarına baktığı için komşularının kendisini “çok takdir” ettiklerini ve “sen cennetliksin” dediklerini vurguluyor. Takdir edilmekten hoşlanıyor, ama “hayattan hiç hoşlanmıyorum, cenneti bu dünyada yaşamadan ölüp gideceğiz, ben de çocuklarım da, elde avuçta hiçbir şey yok, kefen parasını bile borçla satın alacaklar bana” diyor. Hayatında hiç “rahat yüzü” görmediğin, bir kere olsun “huzur” bulamadığını, yaşlandıktan sonra umutsuzluğun daha da arttığını belirtiyor. Akrabalar, komşular, çocuklar “hep benden bir şeyler bekliyor, yapmasan olmuyor.”

Geçmişte eşiyle aralarında yaşanan sorunlardan, kendisine kötü davrandığından da söz ediyor. Bir taraftan “ona bakıyorum, ama içimde kızgınlıklar da var” diyor.

3.4 Bayan D

Dört yıldır yatalak olan Bayan D’nin bakımını kızı yapıyor. Önce kendi evinde eşiyle yaşıyorken, yakın çevrede oturan kızının her gün kendisine bakmak için geldiğini, eşi öldükten sonra kızının yanına taşınmaya “mecbur” kaldığını belirtiyor. Bayan D, 82 yaşında emekli bir öğretmen. Bir çocuk dünyaya getirmiş. Kızının ekonomik durumu “iyi sayılır”. 52 yaşındaki kızı devlet memurluğundan emekli, damadı hala serbest meslek yapıyor. Üç torun sahibi, torunlarını çok seviyor. İki liseye, biri üniversiteye gidiyor.

Bakıma muhtaç olduğu için “kendimi yük gibi hissediyorum” diyen Bayan D, ne kızının ne de damadının kendisine böyle bir duyguyu yaşatacak bir “kusur” yapmadıklarını, bu duygunun kendi kendine oluştuğunu özellikle vurguluyor. “İnsanın aklı başında ise bakıma muhtaçlık çok ağı bir şey, insanın onuru kırılıyor, bir zamanlar altını temizlediğim kızım, şimdi...” devamını getiremiyor.

Antalya'nın Lara semtindeki geniş bir apartman dairesinde yaşayan ailenin sosyal çevresi de geniş. “Eskiden gelen giden çok olurdu, ama son yıllarda bu da değişti, galiba benim yüzümden” diyerek, bir suçluluk duygusunun varlığına işaret ediyor. İki yıl önce “ruhsal bunalıma” girdiğini, bir ara “intiharı” bile düşündüğünü, ama “dinimiz buna izin vermiyor” diyerek, bu bunalımı kendi olanaklarıyla atlattığını, ama “içimde hala ölme isteği var” diyerek, yaşam krizinin üstesinden gelemediğini de belirtiyor.

“Kocam çok iyi bir insandı” diyerek söze giren Bayan D, son yıllarda çok sık mazisiyle ilgilendiğini, fotoğraf albümü “elimden düşme” diyerek vurguluyor. Yaşlanınca yatalak olacağını daha önce hiç hesaba katmadığını, yatalak oluncaya kadar çok önemli bir sağlık problemi yaşamadığını, bir “kaza” sonucunda yatalak olduğunu. *“Ben trafikten korkardım, bak şu Allah'ın işine, kaza beni evde yakaladı, nasıl oldu hala anlamıyorum, ayağım kaydı ve düştüm, omurilik on an gitti, felç oldum.”*

“Bir ağabeyim vardı, onu çok severdim, Allah toprağını bol etsin, iki ay önce öldü” diyen Bayan D, yaşlılıkta kardeş ilişkilerinin de değiştiğini, “daha bir hissiyatlı” olduğunu söylüyor. Ağabeyi ile sıkça çocukluk anılarını “tazeleyip şakalaşırdık” diyor.

Yaşlılıkta insanın gelirinin olmasını “çok önemli” bir faktör olarak değerlendiren Bayan, kadınların çalışmalarını, “kendi hayatlarını kazanmaları” gerekir diyerek, kadınların çoğunun “eşi istemediği için” çalışmadıklarını düşünüyor. Öğretmenlik yaparken hep kız çocuklarına “çalışın” dediğini, ama bugünkü “yeni nesle” baktığında, öğretmen olarak bunu başaramadığına üzüldüğünü de söylüyor. “Ben, Atatürk kuşağından geliyorum. O dönemleri gençler kaptan bilir, biz yaşadık. Kadınlar, ülkenin temel direğidir, kadını esir edersen, toplumu esaret altına alırsın” diyor.

İnsanın “ne olacağına” sadece kendisinin karar veremediğini, olanakların insana “şekil ve kimlik” kazandırdığına inanıyor. “Ben, ailem izin vermeseydi, ailemin olanakları da el vermeseydi, sanki öğretmen olabilir miydim?” Yaşlılıkta düşünceler “derinleşiyor”, insan “farklı düşünüyor”. Acaba “yatalak olduğum için mi, düşüncelerim derinlik kazandı, yoksa yaşlandı-

ğım için mi, böyle oldu?” sorusuna kesin cevap veremediğini belirtiyor. Ölümden korkmadığını, hayatın bir parçası olarak kabul ettiğini, ama “onursuz ölüm” kaygısına kapıldığını belirtiyor. Bunun altında anladığı şey “sevdiklerine veda etmeden, tek başına bir hastane odasında, aletlere bağlı şekilde ölmekten korkuyorum” diyor.

3.5 Bayan E

“Ben cahil ve fakirim, yalnızım, hiç evlenmedim, çocuğum yok, dostum yok, akrabalarım var, ama kapımı hiç çalmazlar”. Bayan E, 62 yaşında Antalyalı bir kadın. “Ekmeğini taştan çıkaran” ve “erkek gibi” kavramlarıyla kendini tanımlıyor. İlkokuldan mezun, “kendimi bildim bileli hep çalıştım” diyor. Belli bir işi, mesleği hiç olmamış. “Orada burada” çalıştığını belirtiyor.

Kimseye “eyvallah” etmediğini, hep “namusu” için yaşadığını, “eline erkek eli” dokundurmadığı için gurur duyuyor. “Erkek milletine” güven duyulamayacağını, düşünüyor. Komşuları tarafından sevilmediğini de! “Bir bardak su vermezler” diyor.

Ufak bir emekli aylığıyla geçindiğini, günün büyük kısmını “televizyon karşısında” geçirdiğini ve “televizyonda kadınların halini gördükçe, evlenmediğime şükrediyorum” diyor. Evlenmeme kararını “annemi örnek alarak verdim” diyen Bayan E, babasını “sert ve uçkuruna düşkün bir adam” olarak tanımlıyor. “Hala yaşıyor, üçüncü karısıyla” diyor. “Üvey kardeşlerini” görmediğini, babasıyla “annemi bedbaht etti, ölümüne sebep olduğu için” ilişkisini yıllar önce kestiğini vurguluyor.

Sağlık durumunu “şimdilik iyi” diyerek değerlendiren Bayan E, bakıma muhtaç olursa bir bakımevinde yaşamaktansa “kendimi öldürürüm daha iyi” sözleriyle geçiştiriyor. Hayatından memnun olduğunu “bir eksiğim yok çok şükür” diyerek belirtiyor. Fakirliğini “kader” olarak kabul ediyor. “Hayat zor, ama katlanmasını bilersen, yine de güzel” ve yalnızlığa “alıştım” ve “bu yaşta kimsenin ağız kokusunu çekemem” diyor. Yaşlılığın en zor tarafı, Bayan E’ye göre “bağımlılık”. Çevresindeki insanlara bağımlı olan yaşlıların mutsuz olduklarını kabul ediyor ve devamlı geçmişle ilgilenen yaşlılardan sıkıldığını, insanın “hangi yaşta olursa olsun daima” geleceği düşünmesi gerektiğini vurguluyor. Gelecekte “para-pul” beklemediğini, ama sağlığını daha uzun süre korumak istediğini belirtiyor.

3.6 Bay F

Otuz yıllık eşinden boşanınca kiracı olarak yaşadığı apartmanda Bay F'nin lakabı "hovarda" imiş. Bay F, 71 yaşında bir inşaat mühendisi. İki çocuk sahibi, ikisini de "okuttum adam ettim" diyor, ama "hain çıktılar" diye ekliyor. İki yıl önce "aniden" eşinden boşanmaya karar verdiğini ve geçen yıl resmen boşandığını belirtiyor. "Çok kıskanç bir kadın, bana çok çektiydi" diyor. Bay F'ye göre "monogami aslında doğaya aykırı, bir horozun kaç tavuğu var?" Boşandıktan sonra yeni bir evlilik yapmayı düşünmediğini, çocuklarının da buna karşı çıktığını, bunun ardında "miras sorunu" olduğunu düşünüyor. Ekonomik durumunu "çok iyi" olarak değerlendiriyor ve "hala çekici bir erkeğim" diyor. Evlenmeden de kadın ve erkeğin birlikte yaşayabileceğini, erkek için yaşının önemsiz olduğunu, ama "genç namuslu bir bayan" ile birlikte yaşamak istediğini söylüyor. "Gözüne kestirdiği biri" olduğunu da sözlerine ekliyor.

Toplumda yaşlılık ve cinsellik arasında kurulan "negatif bağlantıların" yanlış olduğunu, "özellikle erkeğin" ileri yaşlarda da cinsel yaşama ihtiyacı olduğunu vurguluyor. Antalya "bu konuda çok olanak sunuyor", ama Bay F, bu "olanaklardan" yararlanmayı pek istemediğini, ilişki kuracağı bayanın "ev kadını" olmasını istiyor. "Gözü dışarıda, eli cüzdanımda kadın istesem, elimi sallasam ellisi" diyor.

Yılda en az iki kere, kış ve yaz tatili yaptığını, birkaç defa Avrupa'ya ve Amerika'ya gittiğini, Paris, Roma ve Berlin'e hayranlığını dile getiriyor ve "oralarda insana <yaşlı> damgasını vurmuyorlar, <senyör> diyorlar" diyerek, kendisini yaşlı olarak görmediğini, "en azından ruhum genç" diyerek vurguluyor.

Emekli olduktan sonra bol bol kitap okuduğunu, eski bilgilerini tazelediğini ve yenilerini öğrendiğini, bununla da "çok mutlu" olduğunu kabul ediyor. Bay F'ye göre "öğrenmenin yaşı yok, sadece tembel insan var".

Bir ağabeyi bir de kız kardeşi var. Antalya'da yaşıyorlar. Kardeşleriyle sık sık görüşüyor. Bazen birlikte tatile de çıkıyorlar. Kız kardeşi, eşinden boşanmasını istememiş, ama ağabeyi bu kararı "haklı" görüyormuş. Yeğenleriyle ilişkilerini "normal" olarak yorumluyor. Ama araya "mesafe" koymayı da uygun kabul ediyor. "Şımarmamalılar" diyor.

Bay F, yaşamın “güzelliklerle dolu, ama kısa” olduğuna inanmış. “Her saniyesini değerlendirmek” istiyor. Sık sık yürüyüş yapıyor, evindeki spor aletleriyle “kas geliştiriyor”. Zinde ve sağlıklı, kültürel etkinliklere ilgi duyuyor. Klasik Türk ve Batı müziğinden hoşlanıyor. “Gençlerle birlikte olmayı, yaşlılarla birlikte olmaya tercih ederim” diyor. Devamlı hastalıktan, maziden, sıkıntılardan şikâyet eden yaşlılardan hoşlanmadığını vurguluyor ve “yaşlılarla bir araya gelince, insan kendisini yaşlı hissediyor” diyor.

Ölümden korkmadığını, dini inançlara sahip olduğunu, ölümden sonra bir yaşamın olup olmadığına “mantığım olamaz diyor, gönlüm inşallah vardır” diyerek cevap veriyor. Babası hekim, annesi ev kadını olan Bayan F’nin annesi hala hayatta. “103 yaşında, kendi evinde yaşıyor. Bir bakıcı kadın tuttuk. Beyni zehir gibi maşallah, bedeni tabii ki yıprandı. Bakıcı kadın hem ev işlerini yapıyor, hem de anneme bakıyor. Güvenilir bir kadın buluncaya kadar çok uğraştık. Bizim için altın değerinde biri. O olmasa, annemize nasıl bakardık?”

Sigarayı bırakalı yirmi yıl oldu, ama “akşamları bir bardak kırmızı şarap iyi gidiyor” diyen Bay F, beslenmesine de çok dikkat ettiğini belirtiyor. “Yemek yapmasını bilmem, ama boşandıktan sonra televizyonda, gazetelerde verilen yemek tarifelerinden yararlanıyorum, sebze ve meyve ağırlıklı beslenmeye özen gösteriyorum” diyor.

3.7 Bay G

Bay G 67 yaşında ve “alkol problemi” var. 52 yaşındaki eşiyle beraber Antalya’nın kenar mahallerinden birinde tek odalı bir evde kiracı olarak yaşıyorlar. İkisinin de geliri ve sosyal güvenliği yok. Bay G, iş buldukça çalışmış, eşi hiç çalışmamış. Beş çocukları var, ikisi Antalya’da yaşıyor. Alkol problemini gizlemiyor, ama problemi “ufak” göstermeye çalışıyor. “Akşamdan akşama bir ufak şişe rakı” içtiğini söylüyor.

Çocuklarının “surata çarpar gibi” verdikleri parayla geçindiklerini belirtiyor. “Büyüt, adama et, sonra gözünü oysunlar” diyor. Eşiyle ilişkisi için “berbat” diyor ve “içememe kızıyor” diye ekliyor. Alkolle “arasının iyi” olmasının nedenini “yaşam koşullarına” bağlayan G’ye göre zor yaşam koşullarını “unutmak” için alkole “sarıldığını” belirtiyor. Çocuklarıyla bu yüzden sürekli tartıştığını “elinden bir kaza” çıkabileceğinden dolayı kaygılandığını söylüyor. “Bu yaştan sonra bir de polisle mi uğraşacağım” diyor.

Kendisini “sakin” biri olarak tanımlayan Bay G, son yıllarda hem çocuklarının hem de eşi- nin davranışlarını “damarıma basıyorlar” şeklinde yorumluyor. Çocuklarının bayramlarda bile kendisini ziyarete gelmemesinden yakınıyor. Alkol tedavisine gitmesini istediklerini, ama buna gerek olmadığını söylüyor. “Ayrıca hangi parayla, nerede böyle bir tedavi var, bilmem” diye sözlerine ekliyor.

Eşi ve çocukları tarafından devamlı “eleştirildiğini”, hiçbir zaman “takdir edilmediğini” belirten Bay G “imkânım olsa kaçıp başka bir şehre gideceğim” diyor. İki yıl önce tartıştığı oğlu tarafından “dövüldüğünü”, ama bu meseleyi aile içersinde hallettiklerini, gelecekte artık hiçbir şey beklemediğini, bir an önce “ölüp kurtulmak” istediğini belirtiyor.

3.8 Bay H

Yaşı 77, geçirdiği beyin kanaması sonucu kısmen felçli bir adam Bay H. Eşi öldüğü için kızının yanında yaşıyor. Dört yıldan beri sokağa çıkamıyor. Dört yılda sadece iki kere doktora götürülmek üzere dışarı çıkarılmış. Kızı, babasına bakabilmek için işinden ayrılmak zorunda kalmış. Aile bu yüzden ekonomik sıkıntıya düşünce damadı ve kızının ilişkisi de bozulmuş. “Evin içinde sürekli sıkıntılı bir hava var” diyor Bay H.

Kızının davranışlarının da değiştiğini, son zamanlarda “surat yaptığını” ve “ihmal” edildiğini söylüyor ve “üzerimdeki gömlek on gündür değişmedi” diyor. Haftada bir banyo yapması gerekiyor, “bu işi de kızım yapıyor, utanıyorum, ama çaresizlikten dolayı katlanıyorum.” Evde sıcak su yok. Kömür sobası ile ısınıyorlar. Banyoda ısınma tertibatı yok. “Buz damı gibi” diyor Bay H.

Yemeklerinin düzenli verildiğini, ama bu yüzden çok “tafra” yapıldığını söylüyor. “Bir kere kulak misafiri oldum, damat <baban gebermedi gitti> dedi, tabii çok üzüldüm, benim yüzümden kızımın evliliği de bozuldu. Ufak torunum bile bana olumsuz davranmaya başladı. Çocuk beni <kötü dede> olarak görüyor.”

Bay H aldığı emekli aylığını her ay damadına teslim ettiği hale, kendisinin aile yük olduğunu düşünüyor. “Sadece para meselesi değil ki, şu halime baksanıza, biri kolumdan tutmadan helâya bile gidemez haldeyim.” Antalya gibi “modern bir kentte”, kendi durumundaki insanlara “hiçbir hizmet sunulmaması” Bay H’ ye göre yanlış bir şey. “Dünyanın her tarafın-

dan gelen turistlere her imkân yaratılıyor, ama biz yaşlılara hiçbir şey yapılmıyor; bu olacak iş mi? Demek kızım olmasaydı, ortada kalacaktım” diyor.

Kızının yanına taşındığı ilk dönemlerde komşuların daha sık uğradıklarını, ama zamanla ziyaretlerin seyrekleştiğini de belirtiyor Bay H. Bunun sebebinin kendisi olduğunu düşünüyor. “Beni görünce tabii canları sıkılıyor, ayrıca evin içi benim yüzümden iyi kokmuyor, burnum hala iyi koku alıyor” diyerek, çaresizliğini mizahi yoldan izaha etmeye çalışıyor. Eşi öldükten sonra “yalnızlık neymiş anladım” diyen Bay H, rüyasında sık sık eşini gördüğünü belirtiyor. “Özledim onu, çok çile çekti benden, değerini şimdi anlıyorum” diyor.

3.9 Bay İ

Cinayet yüzünden hayatının yirmi yılını cezaevinde geçiren Bay İ, beş yıldır “dışarıdayım” diyor. Çeyrek asır önce bir “yaptığım hata, ailemin parçalanmasına neden oldu, darmadağın olduk” diyor. Eşi ve çocukları tarafından terk edildiğini, başta ziyarete gelen kardeşlerinin kendisi “mahpusta” unuttuklarını vurguluyor. Bay İ'nin deyimiyle “dışarıdaki hayat” daha zor. Kimsenin kendisiyle ilişki kurmak istemediğini, bütün gününü tek başına geçirdiğini söylüyor. “62 yaşındayım, benimle evlenecek bir kadın bulsam, hemen evlenirdim” diyor.

Hiçbir geliri olmadığı için Sosyal Hizmet Kurumu'na başvurduğunu, ufak yardımlarla geçinmeye çalıştığını, ama para yetmediği için “akşam olunca çöp kutularını karıştırıyorum, restoranların çöplerini deşeliyorum, bulduğumu gizlice poşetlere doldurup eve getiriyor ve bunların arasından yenilebilecek olanları ayıklaştırıp karnımı doyuruyorum” diyor.

Komşularının ilgisizliği ve kendisinin durumunu “etraftan gizlemesi” nedeniyle, sosyal çevresinin durumunu bilmediğini belirtiyor. “Bir tek gömleğim var. Her akşam soğuk suyun altında bunu yıkıyorum. Yazın çabuk kuruyor, ama kışın zor oluyor. Bazen gömleksiz dışarı çıkıyorum. Pantolonumu hapisten çıktığımda komşulardan biri vermişti. Sonra o da yolunu değiştirmeye başladı.” Geliri olmadığı için borç da alamadığını, “bazen yine de bana acıyıp, bir ekmeğe biraz peynir, zeytin veren birileri çıkıyor” diyor.

Eşinin ve çocuklarının nerede yaşadıklarını, ne yaptıklarını bilmiyor. Akrabalarıyla da hiçbir ilişkisi kalmadığını belirten Bay İ iki defa intihar teşebbüsünde bulunduğunu, ama ilaçlar “nedense tesir etmedi” diyor. Kendisini “yaşayan ölü” olarak gördüğünü de belirten Bay İ “ölüm benim kurutulmuş olacak” diyerek, görüşmeyi ayrılan süreden daha önce kesiyor ve yal-

nız kalmak istediğini belirtiyor. Onun yanından karmaşık duygularla ayrıldıktan iki gün sonra Bay İ'yi ziyaret ederek, durumunu kontrol etme gereğini duyuyoruz.

3.10 Bay J

Bay J 61 yaşında. Homoseksüel. “Çocukluğumdan beri hiç kızlara ilgi duymadım” diyor. Mimarlık fakültesini bitirdikten sonra “ailemin zoruyla başımdan bir nişanlılık devresi geçti”, ama bir bahane uydurup nişanı kısa süre sonra bozduğunu belirten Bay J, ailesinden evlenmesi yönünde gelen baskılara dayanamayarak cinsel eğilimini açıklayınca, ailesiyle “ipleri koparmak zorunda” kaldığını söylüyor. Fakat aradan uzunca bir süre geçtikten sonra annesinin kendisini arayıp bulduğunu, annesi ölünceye kadar diğer aile üyelerinden “gizli buluşmaların” devam ettiğini söylüyor. Annesinin ölümünü duyduğunda cenazesine gitmek istemiş, ama “matemli günde tatsızlık çıkmasın diye, anneciğimin mezarına bile hala gidemiyorum” diyor.

Mesleğini çok sevdiğini, meslek yaşamından ayrılınca çok bocaladığını belirten Bay J, zaman bolluğunu “dolduracak uğraş arayışına” girdiğini, ama “entelektüel içerikli” uğraş bulmanın kendi yaşındaki insanlar için çok zor olduğunu söylüyor. Çalışma yaşamı sona erdikten sonra bir süre daha iş arkadaşlarıyla bulutluğunu, ama belli bir süre sonra yollarının ayrıldığını belirtiyor.

Homoseksüel erkeklerle buluşmaktan hoşlanmadığını, “cinsel tercihlerini abartılı şekilde dışa yansıtmaya çalışıyorlar” diyerek açıklıyor. Komşuluk ilişkilerini “merhabalaşyoruz” diyerek yorumlayan Bay J, internete meraklı olduğunu belirtiyor. İnternette “çetleştığım biri var, onun tanıştım, ilişkimiz ilerlerse birlikte yaşamayı düşünüyoruz” diyor.

IV. BÖLÜM

YORUM

4.1 Aile Açısından

Yaşlı insanın ödevleri olduğu kadar, toplumun da yaşlı insanlara yönelik ödevlerinden söz etmemiz gerekir. Yukarıda yaşlılığın çeşitli “simalarından” örnekler sunarak, yaşlılığın ne sadece tıbbi ve ne de sadece demografik bir oduya indirgenemeyeceğini algılamaya çalıştık.

Yaşlılık, ne ölümü beklemek, ne de ölümü yok saymakla da ortadan kaldırılamamaktadır. Bu da yaşlıların anlattıklarından algılanmaktadır.

Yaşlılardan kendisini anlamasını, çevre koşullarını kabullenmesini veya bunları değiştirmesini beklemek, yaşam tecrübelerini ve bilimsel bilgileri kullanarak kendi “benliği üzerinde radikal bir çalışma” başlatmasını⁹¹ talep etmenin uygun, ama yeterli gelemeyeceğini, bu görüşmelerden kısmen de olsa algılayabildik. Yaşlıların bedensel, zihinsel, sosyal ve ekonomik koşullarının, sadece kendisine bağlı olmadıklarını, aynı zamanda toplumun yaşlılara sunduğu ve sunmak istemediği olanaklarla da ilişkili olduğu görülebildi.

Yaşlılıkta, sağlık açısından artan riskler, yaşlılıkta bakıma muhtaçlığın farklı sebepleri^{92 93} üzerinde durmadık. Daha ziyade bunun ailede kuşaklararası ilişkilere etkilerine

⁹¹ Rosenmayr, L. Zur Philosophie des Alterns (S.13-??), A. Kruse & M. Martin (Eds.), *Enzyklopaedie der Gerontologie. Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004).

⁹² Hauner, H., Köster, I. & von Ferber, L. Praevalenz des Diabetes mellitus in Deutschland 1998-2001. Sekundaeranalyse einer Versichertenstichprobe der AOK Hessen/KV. Hessen. DMW 128: 2632 – 2637, (2003).

⁹³ Dahlöf, B., Lindholm, L.H., Hansson, L., Schersten, B., Ekblom, T. & Wester, P.O. Morbidity and mortality in the Swedish Trial in Old Patients with Hypertension. *Lancet* 338: 1281-1285, (1991).

⁹⁴ Pfisterer, M., Kuno, E., Müller, M., Schlierf, G. & Oster, P. Harninkontinenz im Alter. Teil 1: Formen der Harninkontinenz – Basisdiagnostik – Zusatzdiagnostik. *Fortschr Med* 116: 22-26, (1998).

⁹⁵ Scheidt-Nave, C. Osteoporotische Wirbelfrakturen – Epidemiologie und Krankheitslast. *Z Allg Med* 79: 135-142, (2003).

erişmeye çalıştık. Bu ilişkilerin yaşlıları ruhsal bunalımlara, depresyona sürükleyebilecek boyutlar kazanabileceğini gördük¹⁰⁰. Yaşlılığı, sadece bedenin başarısızlığı olarak kabul edemeyeceğimizi¹⁰¹, aksine bu başarısızlığın ardında toplumun da yer alabileceğini, yaşlıların hayatlarından aldığımız kısa pasajlarda algılama şansını yakaladık. Bakıma muhtaçlık ve yaşlılık arasındaki ilişkilerde aileyi korumanında gerekli olduğunu gördük¹⁰².

Yaşlılık insanın kendi gelişimi açısından yeni ödevlerin üstesinden gelmesinin gerekli olduğunu ve bunların üstesinden gelebilmesi için “iyi” olarak nitelendirilebilen kuşaklararası ilişkilere de ihtiyaç duyulduğunu, yaşlıların kendi ağzından dinledik¹⁰³. Yaşlıların bunların üstesinden başarıyla gelebilirse yaşam memnuniyetinin yükselebildiğini ve daha sonraki hedeflere yönelebildiğini algıladık. Ama yaşamın yaşlılıktan önceki safhalarında çözülmemiş sorunlar ve üstesinden gelinememiş ödevler varsa, yaşlılıkta ortaya çıkan yeni ödevlerin üstesinden gelememiş olan yaşlılardan örnekler sunduk. Yaşlıların aile içindeki kuşaklararası ilişkilerinde yaşadıkları psikososyal krizlerin sadece yaşlılıktan kaynaklanmadıklarını, bunların sosyal ilişkilerindeki durum ve gelişimlerle bağlantılı olduklarını yaşlılardan dinledik¹⁰⁴.

Yaşlıların kendi yaşamlarını değerlendirirken sübjektif algılama ve yorumlamaların, objektif koşullardan kaynaklandıklarını, bireysel ihtiyaçları ve bunlara erişme olanakları arasındaki çelişkilerle olan sıkı ilişkilerini kısmen de olsa bu görüşmelerden anladık. İhtiyaçlar, motivasyonlar, bireyin kendini hissedışı, hedefleri, beklentileri tarafından yaratılan, davranış ve tutumlarına etki eden faktörlerin, aile ilişkilerine olumlu ve olumsuz şekilde yansımalarından

⁹⁶ Gerlach, M. Reichmann, H. & Riederer, P. *Die Parkinson-Krankheit*. Berlin: Springer, (2003).

⁹⁷ Kolominsky-Rabas, P.L., Weber, M., Gefeller, O, Neudoerfer, B & Heuschmann, P.U. Incidence, Recurrence and Long-term Survival in Ischaemic Stroke Subtypes according to TOAST-Criteria: a Population-Based Study. *Stroke* 32: 2735-2740, (2001).

⁹⁸ Kornhuber, H.H. Zur kausalen Praevention und Therapie der Alzheimerdemenz: Oxydativer Streb, Mikroangiopathie und Cortex-Infektion. *Klinikerzt* 8: 396-402, (1995).

⁹⁹ Conti, J.A. & Christman, K. Cancer chemotherapy in the elderly. *J Clin Gastroenterol* 21: 65-71, (1995).

¹⁰⁰ Katon, W. & Sullivan, M.D. Depression and chronic medical illness. *J Clin Psychiatry*, 51, 3-11, (1990).

¹⁰¹ Giddens, A. *Soziologie*. Nausner & Nausner: Graz, Wien, (1995).

¹⁰² Kardorff, E. von. Kein Ende der Ausgrenzung, *Sozialer Ausschluss und Soziale Arbeit. Positionsbestimmungen einer kritischen Theorie und Praxis Sozialer Arbeit*, Ed: R. Ahorn, F. Bettinger. VS Verlag für Sozialwissenschaften: Wiesbaden, (2005). Pp: 253 – 272.

¹⁰³ Havighurst, R. J. *Developmental tasks and education*. New York: McKay, (1948/1972).

¹⁰⁴ Erikson, E. H. *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton, (1968).

ötürü ortaya çıkan mutlu ve mutsuz, umutlu ve umutsuz yaşlıların anlattıklarından önemli mesajlar algıladık.

Caspi & Bem'e¹⁰⁵ göre kişisel ve çevre özellikleri arasındaki karşılıklı ilişkiler, kişiliğin gelişmesine etki eder. Aynı çevrede yaşayan insanlar süreçlerden geçerek gelişirler. Yaşam koşulları aynı olan insanların tutum, davranış ve yaşantıları birbirinden belirgin farklılık göstermektedir¹⁰⁶. Birey ve çevresi arasındaki karşılıklı, birbirine bağlı olan ilişkiler ilgiye, kişisel özelliklere ve kişisel yargılara bağlıdır¹⁰⁷.

Ailede kuşaklar arası ilişkilerde yaşlının yeterliklerinin de önemli rol oynadıkları görülebilmektedir. Yaşlılıkta başkalarından bağımsız bir yaşamın mümkün kılınabilmesi için gereken yetenekler, yaşlının kendi kendine yetebilmesi ve bunun için gereken aktiviteler, yaşlının yaşam kalitesine, davranış ve girişimlerine, çevreyi algılayışına ve çevre tarafından algılanışına etki etmektedir¹⁰⁸. Yaşlı insanın başkalarından bağımsız, ödevlere odaklı, kendisi açısından anlam dolu bir yaşama kavuşması için gereken *yeterlikleri* elde edebilmesi¹⁰⁹, sırf yaşlıya bağlı olamayacağı, aynı zamanda yaşlının ve sosyal çevresinin koşullarına veya olanaklarına bağlı olduğu da görülmüştür. İmkânsızlıklardan ortaya çıkan kuşak çatışmalarının önlenmesi için yaşlıların yaşam koşullarının değiştirilmesinin zorunlu olduğu da algılanabilmektedir. Fakat *yaşlıların koşullara bağlı yaşantılarına ve problemlerine* ilginin düşük olduğunu da görebildik. Yaşlıların hiçbiri psikolojik tedavi, aile terapisi gibi kavramlardan söz etmedi. Fakat bunun anlamı böyle bir ihtiyacın olmayışından ziyade, psikolojik tedavi kavramının sosyal çevredeki algılanışından ve bu tür tedavilerin varlığından haberdar olunmayışından da ileri gelebilir. Yaşlı insanın psikolojisi, sosyal çevresi ile arasındaki karşılıklı ilişkilerini ve yaşantılarını dikkate almamak yanlıştır. Yaşlı insanların psişik durumları bir "bütünün" dışı yansıma-

¹⁰⁵ Caspi, A. & Bem, D. J. Personality continuity and change across the life course. L.A. Pervin (ed.), *Handbook of Personality. Theory and research*. New York: Guilford, (1990).

¹⁰⁶ Kruse, A. Biographische Aspekte des Alterns. Lebensgeschichte und Diachronizität. S.-H., Philipp & U. Staudinger (eds.), *Enzyklopädie der Psychologie – Entwicklungspsychologie des mittleren und höheren Erwachsenenalters*. Göttingen: Hogrefe, (2005).

¹⁰⁷ Philipp, S.H. A three-stage model of coping with loss and trauma: Lessons from patients suffering from severe and chronic disease. A. Maercker, M. Schützwohl & Z. Solomon (eds.), *Post-traumatic stress disorder. A life-span developmental perspective*. Seattle: Hogrefe & Huber, (1999).

¹⁰⁸ Baltes, M.M., Lang, F. & Wilms, H.-U., Selektive Optimierung mit Kompensation: Erfolgreiches Altern in der Alltagsgestaltung. A. Kruse (ed.), *Psychosoziale Gerontologie. Grundlagen, Band 1*. Göttingen: Hogrefe, (1998).

¹⁰⁹ Kruse, A. Alltagspraktische und sozioemotionale Kompetenz. M.M. Baltes & Montada, L. (eds.), *Produktives Leben im Alter*. Frankfurt: Campus, (1996).

sıdır. Yaşlılarla yaptığımız görüşmelerden çıkan sonuçları, bu açıdan da değerlendirmemiz gerekir Sevgi, ilgi, dışlama, empati ve diğer psişik durumların ardında, yaşam dediğimiz ve koşullarını dikkate almak zorunda olduğumuz karmaşık bir bütünlük vardır¹¹⁰. Kendi yaşamının üzerindeki kontrolünü yitiren (örneğin bakıma muhtaçlıktan ötürü) bir yaşlının yaşamına anlam kazandıran sosyal ilişkilerinin de bozulduğunu gördük. Duygu ve düşüncelerinin *sosyal çevreden bağımsız olmadığını, karşılıklı ve birbirine bağımlı ilişkilerin yarattığı durumlar olduklarını da görebildik*¹¹¹. Yaşlıların sosyal çevre ve kendisi hakkındaki tecrübelerinin, sosyal çevrenin yaşlıya bakışı ve ona öngördüğü rollere de etki ettiğini, yaşlıların buna göre davranışları ve tutumlarının değişebileceğini saptadık. Yaşam koşulları, olaylar ve durumlar karşısında verdikleri sosyopsikolojik tepkilerin yaşlının mazisiyle (biyografi) de sıkı ilişkileri bulunduğunu, bunlardan elde edilen tecrübelerin bugünkü yaşamlarına olumlu veya olumsuz şekilde yansydıklarını saptadık.

Yaşlıların geçmişinde edindiği bilgi ve tecrübeleri kullanarak, geleceğe olumlu veya olumsuz baktıklarını, bunların sübjektif etkilerini ve ortaya çıkan psişik tepkilerden bazılarını görebildik. "*Biyografik sürekliliğin*" yaşlılıkta da devam ettiğini, kişisel yorum ve davranış motiflerinden örnekler ortaya koyabildik. Yaşlıların biyografisinden gelecekte onu bekleyen yaşamı tahmin edebileceğimizi saptadık¹¹². Zorlukların ana-baba, eş, dost, akraba ilişkilerinde kenetlenme ve ayrışma yarattıklarını, yaşlılar açısından bunların yarattığı sosyal ve psişik sorunlardan bazılarını görüştüğümüz yaşlılarda görebildik.

Yaşlılık, dostların azaldığı bir yaşam dönemi olarak karşımıza çıktı. Hastalık, bakıma muhtaçlık ve ölümlle ilişkilerinin yaşlının ruhuna etkilerini, geçmişe duyulan özlemi, ama yanı zamanda maziye yönelik kızgınlığı ve nefreti saptadık. Geriye kalan sürenin bazıları için artan önemini, bazıları için anlamsız hale geldiğini gördük. Hepsinde kuşak ilişkilerinin, aile ilişkilerinin izlerini algıladık. Yaşam memnuniyetinin, ileriye yönelik yeni planlar yapmaya insanı sev edebildiğini, zaman daha iyi kullanma isteğinin yaşlılıkta sosyal ilişkilere, eğitim düzeyi-

¹¹⁰ Oerter, R. Entwicklung der Motivation und Handlungssteuerung (637-695), R. Oerter & L. Montada, *Entwicklungspsychologie*. München, Weidheim: Psychologie Verlag, (1987).

¹¹¹ Kaiser, M. (2000): Eröffnung neuer Lebensräume durch Bildung im Alter. (S.15-39). In: Breloer, G. (Hg.): Sinnfragen im Alter. Waxmann: Münster, New York, München, Berlin.

¹¹² Niederfranke, A., Schmitz-Scherzer, R. & Filipp, S.-H. (1999): Die Farben des Herbstes. Die vielen Gesichter des Alterns heute. In.: A. Niederfranke, G. Naegele & E. Frahm (Hg.): Funkkolleg Altern 1. Die vielen Gesichter des Alterns. Westdeutscher Verlag: Opladen/Wiesbaden.

ne, gelire göre değişen bir faktör olduğunu, yaşlısının sosyal çevresinin gelecek planlarını destekleyen ve önleyen bir faktör olabileceğini de algıladık.

Eş ilişkileri, yetişkin çocuk-yaşlı ebeveyn ilişkilerini, yaşlı-torun ilişkilerini, telafi edilebilmesi imkânsız hataların yol açtığı pişmanlıkları, eşler arasındaki sevgi ve sevgisizliği yaşlılardan, yani “birinci ağızdan” dinleyerek, gerontolojik bilgilerimizi çoğaltmada ufak ama önemli bir adım daha attık. Fakat yaşlının, daralan süreden, ama aynı zaman kısıtlanan sosyal çevresinden ve bedensel bazı kayıplardan ötürü, böyle bir imkânı pek fazla yoktur. Ama yaşlılığın umutsuzluklarla dolu bir dönem olması gerekmez ve boyutsal araştırmalardan elde edilen bulgular, yaşlılığın, yaşamdan bezmiş olmak anlamına gelmediğini göstermektedir. Çevre koşulları, yaşlının sosyal, psikolojik, sağlık ve ekonomik koşullarına uygunluk gösteriyorsa, yaşlılık herhalde buna rağmen arzulanan bir dönem değildir, ama korkulan bir dönem olmaktan da uzaklaşır.

Görüştüğümüz yaşlıların anlattıkları, yaşlanma sürecinin dıştan içe doğru gelişen yönlerini de algılamamıza yardımcı oldu. Fakat yaşlılıkta da gençlikte olduğu gibi dışa yönelik yaşamın önemli olabileceği, yaşlılığın sosyal ve psikolojik boyutlarının önemi ve bağlantıları görüldü.

Yaşlılıkta değişen psikolojik niteliklerin ilişkilerden kaynaklanabileceği gibi bunların ilişkilerin de kaynağı oldukları, devamlı karşılıklı etkileriyle birbirlerini yarattıkları görüldü. Yaşlanma sürecinde değişen psikolojik yapıları bu bilgilerle açıklama imkânına sahip değilsek de, bunun varlığını algılamak, iyi bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Yaşlanma sürecinde meydana gelen psikolojik koşullardaki değişimlerin, ailedeki kuşak ilişkilerinin değişmesindeki rollerini kavrayabilmek için, bu araştırmanın sonuçlarından hareket ederek yeni hipotezleri ampirik araştırmalarla incelememiz gerekmektedir. İnsanın sosyal çevresine uyumu veya uyumsuzluğu onun kişiliğine ve davranışlarına bağlıdır; kişilik ve davranışlar da birbiriyle bağlantılıdır¹¹³.

¹¹³ Hilgard, E. R., Atkinson, R. L. & Atkinson, R. C. (1979): Introduction to Psychology. 7. Aufl. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

4.2 Toplum Açısından

İnsanın *bireysel birikimleri*, ekonomik, strüktürel ve sosyal olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Bunlar sosyal çevreye ait *bağlamsal birikimlerdir*. Yaşlılığın ilişkilerini ve bu ilişkilerin geçtiği ve ilişkilere etki eden sağlık, ikamet, konut ve altyapı, insanın yaşlılıkta yaşamının *çerçeve koşullarını* meydana getirir¹¹⁴. Görüşülen yaşlıların genellikle olumsuz çerçeve koşulları içerisinde yaşadıkları ve kuşaklararası ilişkilerindeki problemlerin birçoğunda bunun izlerini görmek mümkün olmuştur. Geçmişteki ve bugünkü çerçeve koşullarının yarattığı aile ilişkilerindeki güncel krizlerin atlatılabilmesi için yaşlı ve genç kuşakların ortak çerçeve koşullarına müdahale edilerek ikisinin de ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi gerekli görünmektedir. Bu ihtiyacın büyüklüğü, sayıları 700 bin ile 1 milyon arasında tahmin edilen bakıma muhtaç yaşlıların aile ilişkilerini tasavvur etmeye çalışırsak daha iyi anlaşılacaktır. Bu rakama ortalama 400 bin civarındaki Alzheimer hastası yaşlıyı da eklersek, aile içindeki kuşak ilişkilerindeki “krizi” tasavvur etmek daha da kolaylaşır. Yaşlıların ve gençlerin, sesleri çıkmıyor diye, aile sisteminin sağlam olduğunu kabul edemeyeceğimiz, yaşlıların anlattıklarından da anlaşılacaktır.

Yaşlanmanın biyolojik, tıbbi, psikiyatrik, psikolojik, sosyolojik ve diğer boyutlarını kavramadan, yaşlılıkla ilişkili sorunların çözülmesinin mümkün olmadığı bilinmektedir¹¹⁵. Bakıma muhtaçlığı sadece bir sağlık sorunu olarak görmek, yaşlılığı sadece biyolojik ve fizyolojik değişimlerin yol açtığı bir durum olarak tanımlamak, ama yaşlıların hukuksal haklarını¹¹⁶ ve kuşaklar arası ilişkileri¹¹⁷ görmezlikten gelmek, yaşlanan toplumumuzda kuşaklararası ilişkilerin bozulmasına yol açabilecek davranışlardır.

Aileyi sadece “birim” kavramı altında tanımlanan bir sosyal sistem olarak algılayıp, bu “mikro” sistem içerisindeki kuşaklararası ilişkilerin de “mikro” ilişkiler olduklarını düşünürsek, yaşlanan toplumun ihtiyaçlarını da göremiyoruz demektir. Birbirine bağımlı sosyal iliş-

¹¹⁴ Schulz-Nieswandt, F. *Sozialpolitik und Alter. Grundriss Gerontologie, Band 5*. Stuttgart: Kohlhammer, (2006).

¹¹⁵ Oswald, W.D., Lehr, U., Sieber, C. & Kornhuber, J. *Gerontologie: Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe*, 3., vollständig überarbeitete Aufl., Kohlhammer: Stuttgart, (2006).

¹¹⁶ Klie, T. *Rechtswissenschaft*, 8. überarbeitete und aktualisierte Aufl., Vincentz: Hannover, (2006).

¹¹⁷ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

kilerin içerisinde yaşayan kuşakların beraberliğinde sorun varsa, bu beraberliklerin yeniden düzene konulması gereken bir kırılma döneminin içinde olduğumuzun belirtilerinden biri olarak kavranması daha doğrudur¹¹⁸

Modernleşme sürecine giren toplumlarda aile ilişkilerinin değiştiği bilinmektedir. Ailede yardımlaşma ve dayanışmalar bulunabildiği gibi orada anlaşmazlıklar, kırgınlıklar ve çatışmalar da vardır¹¹⁹. Aynı evi çocuklarıyla paylaşan yaşlılar, eğer kendi geçimlerini sağlayacak ekonomik güce sahip değilse, finansal birikimi veya bir serveti yoksa o yaşlıya ailesinin davranışı, bunun tam tersi özelliklere sahip olan yaşlıdan farklı olacaktır¹²⁰.

Yaşlılarla yaptığımız görüşmeler, aynı evde yaşayan kuşakların, bunu birbirilerini çok sevdikleri için değil, aksine objektif yaşam koşullarının elverişsizliğinin yarattığı bir zorunluluktan ötürü yatıkları anlaşılmaktadır. Bu sebepler, örneğin parasızlık, ölüm veya bakıma muhtaçlık veya başka sebeplerden oluşabilir. Bu yüzden günümüzün ailesini abartılı bir romantizm kapsamında algılamamak gerekir. İlk bakışta gönüllü yapıyor gibi görünen kuşaklararası dayanışmanın ardında çoğu kez objektif koşulların doğurduğu bir "mecburiyet" vardır¹²¹.

Aile kapsamındaki kuşaklararası ilişkilerin duygusallaştırılarak üç kuşağın birlikte yaşadığı hanelerin çoğalmasını da¹²², kuşaklararası dayanışmanın göstergesi olarak değerlendirmek, daha ziyade buna yol açan sosyal ve psikik sebepleri araştırmak gerekir. Çekirdek aileyi küçümsememek, büyük aileyi gözde büyütmemeye gayret edilmeli, her ikisinin olumlu ve olumsuz yönleri belirlenmelidir¹²³. Kuşaklararası ilişki ağında yaşamını sürdüren yaşlı ve genç insanların, ilişkilerden ne şekilde etkilendikleri, kuşaklararası ilişkilerdeki *çift kutupluluk*

¹¹⁸ Berger, P. & Berger, B. *Wir und die Gesellschaft. Eine Einführung in die Soziologie, entwickelt an der Alltagserfahrung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, S.22(1982).

¹¹⁹ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, S.54 (2003).

¹²⁰ Borscheid, P. (1992): Der alte Mensch in der Vergangenheit. In P.B. Baltes & J. Mittelstrass (Ed.), *Zukunft des Alterns und gesellschaftliche Entwicklung* (S.35-61). Berlin, New York: de Gruyter.

¹²¹ Schlumbohm, J. *Kinderstuben. Wie Kinder zu Bauern, Bürgern, Aristokraten wurden 1700-1850*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, (1983).

¹²² Ehmer, J. Zur Stellung alter Menschen in Haushalt und Familie. Thesen auf der Grundlage von quantitativen Quellen aus europaischen Staedten seit dem 17. Jahrhundert, (62-103), H. Konrad (Eds.), *Der alte Mensch in der Geschichte*. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik, (1982).

¹²³ Mitterauer, M. (1976): Auswirkungen von Urbanisierung und Frühindustrialisierung auf Familienverfassung an Beispielen österreichischen Raums. In W. Conze (Ed.), *Sozialgeschichte der Familie in Neuzeit Europas* (S.53-146). Stuttgart: Klett.

özelliği dikkate alınmalıdır. Antipati ve sempati temelleri üzerine kurulan kuşaklararası ilişkilerde yaşanan olayları doğuran toplumsal beklentileri, kültürel tasavvurları, hukuksal hakları gözden kaçırmayıp¹²⁴, döneme ve topluma bağlı olan kuşaklar arası ilişkilerdeki “güncel” durumu belirlemek gerekir¹²⁵.

Kuşaklar arası ilişkilerde “tezatlıklar arasındaki bağlantıları” dikkate almak, “tezatlıkların birbirine kaynaşarak birim haline gelmesini ” saptamak ve bunların aile ilişkilerine etkilerini belirlemek, yaşlanan toplumun belki de en önemli ihtiyacıdır. Kuşaklararası ilişkilerde ortaya çıkan duygular, düşünceler, istekler, eylemler bireysel ve kolektif kimliklerin oluşumu açısından önemli olan zıtlıklar yaratıyorsa ve bunların çözümsüz oldukları kabul ediliyorsa¹²⁶, bunun öyle olması gerekmez.

Yaşlıların eskiden beri genellikle çocuklarıyla birlikte yaşadığının yanlış bir görüş olduğu, geçimini sağlayamayan yaşlıların çocukları tarafından bir yük olarak kabul edildiği, ailenin, dayanışma, sempati ve “mesafeli mahremiyet” ile sürdürülen kuşaklararası ilişkilere dayanan bir sistem olduğunu; kuşaklararası ilişkilerin, ailenin koşulları ve bu koşullar içersindeki bireylerinin algılamalarına bağlı olduğunu görebilmeliyiz. Bunların hepsi görüştüğümüz yaşlıların da dile getirdiği, gerontolojik araştırmaların da kanıtlarını ortaya koyduğu sosyal olgulardır. Yaşam süresinin uzaması birçok kuşağın bir arada yaşadığı bir toplumun ortaya çıkmasına yol açarken, aile kapsamındaki kuşaklararası ilişkiler açısından bunun olumlu ve olumsuz sonuçlarını dikkate almalıyız. Modernleşmenin ailenin güncel durumuna etkilerini ve kuşaklararası ilişkilerdeki değişimleri saptamalıyız.

Hastalık, engellilik veya bedensel güçsüzlük nedeniyle ilişkileri sekteye uğrayan kuşaklara yardımcı olabilen sosyal politikadaki noksanlıklarımızı gidermeden, bütün bunları başarmamızı sağlayacak koşulları hazırlamamız da mümkün değildir.

Ailenin ve yaşlıların aralarındaki dayanışmanın sınırsız olamayacağını kabul etmeliyiz ve sınırlarını genişletecek sosyal politikalara yönelmeliyiz. Aile dediğimiz, *gayri resmi sosyal destek ağının* içindeki kuşaklar arası ilişkilere kısaca baktığımız bu araştırma, bu destek ağ-

¹²⁴ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, S.55 (2003).

¹²⁵ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

¹²⁶ Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).

nın içersindeki sorunlardan bazılarını görmeyi sağlamış, bunların toplumla da ilişkili olduklarını algılamaya yardımcı olmuştur. Aile içinde kuşakların birbirine karşılıklı yardımlarının türlerinden bazılarını gördük ve bu yardımların ardındaki sebeplerden bazılarını algıladık. Diğer taraftan yaşlılara yönelik profesyonel yardımların eksikliğini de görebildik.

Kuşaklararası ilişkilerin sadece evdeki ilişkilerle açıklanamayacağını, evdeki koşulların aile dışındaki ilişkilere de yansıdığını gördük.

4.3 Şiddet, İhmal ve Suiistimal

Dikkatli kişilerin şiddetin anlamını bireyselleştirip, patolojik hale getirme veya biyolojik sebeplere dayandırma girişimlerinin ve şiddetin ardındaki sosyal boyutların gözden kaçmasına neden olan bu durumun farındadırlar. Medyada, ilgi çekmesi için sansasyon kavramlarla skandallaştırılmaktadır. Ama her yerde ve alanda şiddetin bulunduğu, şiddetten arınmış alanların istisna oldukları görüşü de yaygınlaştıkça, normal bir şey olduğu görüşü de daha çok kabul görmektedir. Öte yandan basit bir kurban-suçlu şeması ile algılanırsa iyi ve kötü şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmektedir. Bazı gruplar ise şiddeti doğal bir şeymiş gibi gösterme çabası içersindedir. Bazen de kişisel bir özellik olarak da açıklanmaya çalışılır.

Şiddet kaba kuvvet, hukuk dışı muamele, iktidar, iktidar salahiyeti, hiddet, atılğanlık ve sertlik; *ihmal*, bir şeyle veya bir kimseyle yeterince ilgilenmemek, dikkate almamak; *suiistimal* ise kötü niyetle bir şeyi veya bir kimseyi yanlış, abartılı, izinsiz olarak kullanmak anlamlarına gelebilir¹²⁷.

Pousset'e¹²⁸ göre sadece vuran kişi değil, bir şeye veya bir kimseye sinirlenen, fakat kızgınlığını kontrol altında tutabilen kişi de şiddete eğilimli bir saldırgandır.

Şiddet fiziksel ve psişik baskılarla bağlantılıdır¹²⁹. Sınırları zamanla değişir, kültürel unsurlarla da ilişkilidir¹³⁰. Bu özellikleri nedeniyle tanımlanması zordur. Nitekim emniyet teşkilatı,

¹²⁷ Wahrig, G. *Deutsches Wörterbuch*, 2.Aufl., Gütersloh: Bertelsmann Lexikon-Verlag, (1972)

¹²⁸ Pousset, R. *Altenpflege kompakt. Schlüsselbegriffe der Ausbildung und Praxis*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag, (2002).

¹²⁹ Hillmann, K.-H. *Wörterbuch der Soziologie*, 5. Aufl., Stuttgart: Kröner, (2007).

Hukuk, Sosyoloji, Tıp, Psikoloji, Siyasal Bilimlerin şiddet kavramı birbirinden farklıdır ve genellikle birbiriyle örtüşmemektedirler¹³¹.

Her toplumda ve dönemde şiddete rastlanmaktadır, şiddet “*asla yok olmaz, sadece siması değişir*”¹³².

4.4 Yaşlılara Şiddet, İhmal ve Suiistimalin Sebepleri

Şiddet, ihmal ve suiistimal kurbanı yaşlıların belirlenmesi büyük zorluklarla bağlantılıdır. Çünkü hem yaşlılar hem aileler bunu çevreden itinayla gizlemeye çalışmaktadırlar. Yaşlıların durumu gizlemesi hem ailesine bağımlı oldukları hem de utandıkları içindir. Aile ise suçluluk duygusundan ve suçlanma korkusundan ötürü çevreye “*her şey yolunda*” mesajını iletmeye ve bu görüntüyü ayakta tutmaya büyük özen gösterir.

Özellikle hastalık, engellilik ve bakıma muhtaçlık gibi durumlarda yaşlılar ailesine daha bağımlı hale gelir ve yaşlılıkta bu sorunların yaygınlaştığı kanıtlanabilir¹³³. Yardıma ve bakıma muhtaç yaşlıların çoğuna (%90) ailesinin baktığı da bilinmektedir¹³⁴.

Bakıma muhtaç yaşlılara yönelik şiddet, ihmal ve suiistimal olaylarına birçok kuşağın birlikte yaşadığı ailelerde daha çok rastlanmaktadır. Yaşlının bakımını üstlenen kişinin üzerine binen yük, onda saldırganlık ve şiddet eğilimi yaratmaktadır¹³⁵. Öte yandan aile fertleriyle

¹³⁰ Wahl, K. Gewalt und Aggression, H.-U. Otto & H. Thiersch (Ed.), *Handbuch: Sozialarbeit, Sozialpädagogik*, 3. Aufl., München, Basel: Reinhardt, (2005). S. 730-734.

¹³¹ Schwindt, H.-D.; Baumann, J.; Schneider, U.; Winter, M. Endgutachten der Unabhängigen Regierungskommission zur Verhinderung und Bekämpfung von Gewalt (Gewaltkommission), Schwindt, H.-D.; Baumann, J. Et. al. (Ed.): *Ursachen, Prävention und Kontrolle von Gewalt. Band I, Endgutachten und Zwischengutachten*. Berlin, Duncker & Humblot, S. 1-285, (1989).

¹³² Sofsky, W. *Traktat über Gewalt*. Frankfurt/Main: Fischer, (1996).

¹³³ Deutscher Paritätischer Wohlfahrtsverband, Landesverband Nordrhein-Westfalen e.V., Abteilung Altenhilfe (Ed.) (1986): *ALTERnativen 1; Pflege durch Angehörige*. Wuppertal: DPWW.

¹³⁴ Deutsches Zentrum für Altersfragen, *Vierter Bericht zur Lage der älteren Generation in der Bundesrepublik Deutschland: Risiken, Lebensqualität und Versorgung Hochaltriger – unter besonderer Berücksichtigung demenzieller Erkrankungen*. Berlin, (2002).

¹³⁵ Pillemer, K. & Finkelhor, D. (1988): The prevalence of elder abuse: A random sample survey. *The Gerontologist*, 28, 51-57.

yaşlı arasındaki ilişkilerin kalitesinin yaşının talepleri, beklentileri ve yetenekleri de tayin etmektedir¹³⁶.

Ailede kuşak çatışmalarının eskisine nazaran azaldığı, kuşaklararası bağlılığın çoğaldığı da belirtilmektedir. Fakat bunun bütün ülkelerde aynı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü aile fertlerinin ilişkilerinde finansal bağımlılık varsa, kuşaklararası çatışmaya uygun zeminlerin de ortaya çıktığı bilinmektedir. Kuşaklar arasındaki ekonomik bağımlılık öncelikle endüstri ülkelerinde azalmıştır¹³⁷. Fakat Türkiye'deki yaşlıların finansal açıdan bağımsız oldukları söylenemez. Aksine %95'ten fazlasının geliri olmadığı belirlenmiştir¹³⁸. Dolayısıyla finansal bağımlılığın yaratabileceği yaşlılara yönelik şiddet, ihmal ve suiistimal olasılığı ortadan kalmamış, aksine bu sebebe bağlı olarak muhtemelen artmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşlanma ve yaşlılığı bilinçli şekilde yapılandırma, yaşlanma süreçlerine müdahale edebilme isteği bugün ön plandaki hedeflerin başında gelmelidir. Yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak çoğalan yaşlılar ve endüstrileşme sürecinde azaldıkları görülen genç kuşaklar arasındaki ilişkilerin iyi yürütmesi, buna bağlıdır. Türkiye toplumsal yaşlanmanın her türlü izini taşıyan ülke olarak, kuşak ilişkilerini romantik gözle algılamak yerine, günün yaşam ve demografik koşullarına göre sosyal politikalarını gözden geçirmelidir. Bir arada yaşayan kuşaklar çoğalırken, ilişkileri de değişmektedir. Kuşaklararası çatışmaları genellemek, ama bunları da yok saymamak, farklı kuşakların bir arada yaşadığı ailelerde ortaya çıkan çatışmaları dikkate almak gerekir. Ailede yaşlılara yönelik şiddet, ihmal ve suiistimal girişimleri ve eğilimleri de göz ardı edilmemelidir. Romantik tasavvurlar yerine, reel önlemler şarttır.

¹³⁶ Thomae, H. Trust, social support, and relying on others. *Zeitschrift für Gerontologie*, 27, 103-109, (1994).

¹³⁷ Lehr, U. (1998): *Solidarität zwischen den Generationen – Wunsch oder Wirklichkeit? Konsequenzen des demographischen Wandels*. Vortrag von 23.10.1998 im Rahmen der Offenberger Dialoge. 01.03.2005 Online im Internet: [<http://www.schloss-offenberg.de/s-votr4.htm>].

¹³⁸ TÜİK, 2002

Geleneksel aile ve cinsiyet modellerine dayanan sosyal politikalar, aile yapısında ve ilişkilerinde ortaya çıkan değişimlere uygun tepkiler vermelidir¹³⁹. Yaşam süresinin 10 yılda ortalama 2,5 yıl uzadığı¹⁴⁰ göz önüne alındığında, gelecekte kuşaklar arası ilişkilerin daha da değişmesi beklenmelidir. Yaşam süresi 125 yıl olarak kabul edilen insanın, sınırsız bir yaşama sahip olabileceği biliminde de artık dikkate alınmaktadır¹⁴¹. Backes'in dediği gibi "ahlak ve etik tasavvurları" ile nüfusun değişen yapısını değiştirme olanakları azdır. Daha ziyade insan ve toplum değişmelidir.

Yaşlılığı "sosyal sorun" olarak algılatan sebep yaşlıların artışıdır. Demografik değişim kavramıyla ifade edilir. Yaşlıların artışını doğumlarla önleme olanağı da yoktur. Doğum sayısı ve insanın giderek uzayan yaşam süresi, farklı şeylerdir. Her kadın "üç çocuk" dünyaya getirse bile, bu sadece toplumun yaşlanması belki bir süre frenlenebilir, fakat ne yaşlı sayısında azalma yaratır, ne de yaşlıların yaşam koşullarında bir iyileşme. Kuşaklar arası ilişkilerin de daha çok bebek dünyaya gelirse, olumlu değişeceği varsayımından hareket etmek, zaten anlamsızdır. Bu olsa olsa, çoğalan yaşlıların daha çok "torun bakıcısı" işine koşulmasına yol açabilir.

Çok çocuk talep eden politikacılar, genellikle bu sayede sosyal güvenlik sistemini kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bu isteğin kuşaklararası ilişkilere ne gibi etkilere yol açabileceğini pek düşünmemektedirler. Fakat çok doğum sayesinde yaşlıların oransal azalışı, sosyal güvenlik sisteminin can simidi değildir. Geriden gelecek çok çocuğa iyi bir gelecek hazırlanmazsa, bunun kuşaklararası ilişkilere olumsuz etkileri daha fazla olacaktır. Çünkü başarısız yaşlanan çocukları, ileride başarısız bir yaşlılık beklemektedir. Onların çocuklarıyla olan ilişkilerine bunun etkisi de olumsuz olacaktır. Bu yüzden yaşlıların oranında yaratılabilecek olası gerileme, yaşlılığı sosyal sorun olmaktan kurtaramaz.

Yaşlıların nüfustaki payının düşük olduğu dönemde, yani yarım asır önceki Türkiye'de de yaşlılık sosyal bir sorundu, bugün üç misli artan oranları sadece sorunun daha çok algılanmasına yol açmıştır. Fakat bakış açısı değişmedikçe yaşlılık sorununa çözüm bulma şansı azdır. .

¹³⁹ Backes, G.M. Alter und Altern im Kontext der Entwicklung von Gesellschaft. Kruse, A., Martin, M. (Ed.), *Enzyklopaedie der Gerontologie*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004). Pp.: 82-96.

¹⁴⁰ Oeppen, J., Vaupel, J.W. Broken limits to life expectancy, *Science*, 296, 1029-1031, (2002).

¹⁴¹ Rott, C. Demographie des hohen Alters, A. Kruse, M. Martin (Ed.), *Enzyklopaedie der Gerontologie*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004). Pp: 51-65.

Bunun, yaşlanmakta olan toplumumuz açısından yaratacağı risklere dikkat çekildi ve kuşaklararası ilişkilerin önemine değinildi. Kuşaklararası ilişkilerdeki sorunların öncelikle ailenin veya aile bireylerinin dıştan algılanan yaşam koşullarıyla bağlantıları kısmen ortaya çıkarılabildi. Yaşlıların çoğunun, bu sorunların sebeplerini yaşlılığa değil, yaşam koşullarındaki imkânsızlıklara bağladıkları görüldü. Bu da yaşlıların yaşam çağı olarak yaşlılığı öncelikle “sorun” olarak algılanmadığına, aksine yaşam koşullarına bağlı olarak yaşlılığı değişik şekillerde yorumladıklarını göstermiştir.

Daha uzun süre “yaşamak” isteyen de, bir an önce “ölmek” isteyen de, hep yaşam koşullarına bağlı psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlardan bahsetmiştir. Hasta olduğuna değil, hastalığından dolayı bozulan ilişkilerine, bakıma muhtaç olduğuna değil, bunun aile açısından yarattığı “yük” problemine üzülen yaşlılara rastlanmıştır.

Cinsel tercihinin diğerlerinden farklı oluşundan ziyade, başkalarının bu tercihi beğenmesinden şikâyet eden yaşlıları bu araştırmada algılamak mümkün olmuştur. Bundan sonraki soru, yaşlanmanın sosyopsikolojik boyutlarında yaşanan sorunlara çözüm bulmak için neler yapılması ile ilgili olmalıdır.

Yaşlıların çoğu *gayri resmi sosyal destek ağı içerisinde yaşamaktadır*. Aile, bu sisteminin en önemli, belki de en önemli parçasıdır. Araştırmalar yaşlılıkta ailenin yaşlılar açısından anlam ve önemini arttırdığını ortaya koymaktadır. Ailenin hem yapısı hem coğrafi yayılma alanı da hızla değişmektedir. Aile biçimlerinde ve yapısındaki değişimler¹⁴², yaşlılar açısından olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Ailenin gederek artan yer değiştirme yeteneği ve olanakları (mobilité, hareketlilik), kuşakları birbirinden ayıran özellikler de taşımaktadır. Yaşlısını geride bırakan gençler umut dolu bir göçe katılırken, bu yolculuğa çıkmayan veya çıkamayan hasta, yoksul, bakıma muhtaç yaşlılar açısından yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Destek ağının ilmekleri seyrekleşmekte, yalnızlık yaşlılığın önemli sorunlarından biri haline gelmektedir.¹⁴³

¹⁴² Doer, H., Schneider, G.W. 1990. Soziologische Bausteine. Eine Einführung für Schüler und Studenten, 11.Aufl. Univ. Verlag Dr. N. Brockmeyer: Bochum.

¹⁴³ Ritter U.P., Hohmeier, J. 1999. Alterspolitik. Oldenbourg Verlag: München, Wien.

Göçün "nüfus yapısında yarattığı değişimler"¹⁴⁴ kuşaklararası ilişkilerin sosyopsikolojik yönlerini inceleme ve problemleri çözebilecek girişimleri gerekli kılmaktadır.

Bakıma muhtaçlık şimdiye kadar ailenin sorunu olarak algılanmıştır. Ama ailenin bu yaşlıların ihtiyaçlarına cevap veremedikleri görülmüştür. Bir taraftan ailenin desteklenmesi, diğer taraftan profesyonel bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması da gerekmektedir.

Ailenin işlevlerinde meydana gelen değişimlere dikkat edilmelidir. Aile içersinde kadınların yaşlılara özellikle bakıma muhtaçlıkta en güçlü desteği veren kişiler oldukları bilinmektedir. Yaşlının kızı veya gelini, gönüllü veya gönülsüz, yaşlının bakımını üstlenmektedir. Bunun, sorunlarla dolu bir ilişki sürecinin başlamasına yol açabildiği, yaşlıların ihmalin ve şiddetin kurbanı olabilecekleri riskinin bertaraf edilmesi şarttır: Bunun tabulaştırılmaması gerekmektedir.

Yaşlılıkta sosyal konumunun, yaşlının gelir, eğitim ve sağlık durumuna bağlı olduğu görülmüştür. Bu da yaşlıların çoğalmasının sosyal giderlerde artış yaratacağına işaret etmektedir.^{145 146}

Yaşlılara politikanın ilgisizliğinin ardında, bu sorumluluğu üstlenmekten çekinebileceği şüphesini doğurmaktadır. Sosyal yardım, hastane, hekim, ilaç masrafları ve personel giderleri, teknik donanım masrafları, hükümetleri yaşlılık problemini muhtemelen görmezlikten gelmeye yönelmektedir.

Schulz-Nieswandt¹⁴⁷ giderlerdeki artışın ardında tıbbi teşhis ve tedavi yöntemlerindeki gelişmeleri görmektedir ve sağlık politikalarının bu *giderleri* karşılamaya hazır olmadığına

¹⁴⁴ Geissler, R. 2000. "Struktur Entwicklung der Bevölkerung" in Informationen zur politischen Bildung, 4: 3- 8.

¹⁴⁵ Müller, H.-U., Müller-Stackebrandt, J. 1997. "Leere Kassen und Schuldenberge: Sozialpolitik vor dem aus?" pp. 39-55 in Sozialpolitik-Aktuelle Fragen und Probleme edited by M. R. Textor, Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.

¹⁴⁶ Badelt, C., Österle, A. 2001. Grundzüge der Sozialpolitik. Sozialpolitik in Österreich. 2. Aufl., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung: Wien.

¹⁴⁷ Schulz-Nieswandt, F. 2000. "Ökonomische Bewertungsanalysen" Pp. 74-80 in *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* edited by H.-W. Wahl, C. Tesch-Römer. Kohlhammer: Stuttgart.

dikkat çekmekte, bunun *ekonomik, etik ve toplum politikaları ile bağlantılı değerlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır*¹⁴⁸.

Aynı durum farklı şekilde algılanabilir. Bizim yaşlıların kuşaklararası ilişkilerine tesir eden “çaresizlik” kavramıyla bağdaştırdığımız durumların, diğer araştırmacılar tarafından sadece duruma göre kendimizi ayarlamamızı gerektiren basit bir engel de olabilir.

Yaşlıların “*yaşam dünyaları ve yaşam yolları*”¹⁴⁹, bir birinden çok farklı olsalar bile, Türkiye’de sağlık, ekonomik, bakıma muhtaçlıkla ilişkili yaşam yolları kesişen yaşlıların çoğaldığı dikkat çekmektedir. Farklı yollardan aynı noktaya ulaşmaları düşündürücüdür, yaşlı, ailesi ve toplum açısından risklidir. Çünkü bu kesişim noktalarında mutluluk, huzur, yaşam kalitesinden ziyade, hastalık, yoksulluk, zorunluluklardan meydana gelen biyografiler birleşmektedir. Bunların çoğalması sadece sosyal giderlerin çoğalmasına yol açmayacaktır, aynı zamanda sosyal ilişkilerin azalmasını, buna karşın yalnız ve terk edilen yaşlıların çoğalmasına neden olacaktır.

Yaşlılık, toplumu rahatsız eden, politikayı kaygılandıran bir sorundur. Her çağda kuşaklararası ilişkileri etkilemiş, “biyografinin sonucu”¹⁵⁰ olarak algılanmıştır. Ama biyografilerin nasıl yürüdüğü, öncelikle toplumun biteye sağladığı fırsatlar ve bu fırsatlara erişme olanaklarıyla bağlantılıdır. Her toplum, kendi döneminin biyografilerini ve buna bağlı olan yaşlıyı yaratır. Toplumdaki yapısal değişimler kavranmadan yaşlıların farklı konumlarını ve kuşaklararası ilişkileri anlamamız mümkün değildir¹⁵¹.

Karl Popper’e¹⁵² göre “*bütün organizmalar*” problemlerin çözümleriyle meşgul olur, yeni tepkiler, yeni davranış biçimleri geliştirirler, hatalar bertaraf edilerek, problemlerini kontrol altına almaya çalışırlar. Başarısız girişimlerden vazgeçip, yenilerine yönelirler. Bizim problemimiz, bütün bunları yaşlanma ve yaşlılık için yapmayışımızda da kaynaklanıyor. Böylece

¹⁴⁸ Schulz-Nieswandt, F. 2000. “Ökonomische Bewertungsanalysen” Pp. 74-80 in *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* edited by H.-W. Wahl, C. Tesch-Römer. Kohlhammer: Stuttgart.

¹⁴⁹ Hedderich, I., Loer, H. 2003. *Körperbehinderte Menschen im Alter. Lebenswelt und Lebensweg* edited by I.Hedderich, H.Loer. Klinkhardt: Bad Heilbrunn/Obb.

¹⁵⁰ Niederfranke, A., Schmitz-Scherzer, R. & Filipp, S.-H. (1999): Die Farben des Herbstes. Die vielen Gesichter des Alterns heute. In.: A. Niederfranke, G. Naegele & E. Frahm (Hg.): Funkkolleg Altern 1. Die vielen Gesichter des Alterns. Westdeutscher Verlag: Opladen/Wiesbaden.

¹⁵¹ ROSENMAYR, L. 1998. Alterspositionen im Kulturvergleich. In: Die Gesellschaft braucht die Alten edited by P.Borscheid, H. Bausinger, L. Rosenmayr, et.al. Opladen.

¹⁵² POPPER, K. R. 1984. *Objektive Erkenntnis. Ein evolutionärer Entwurf.* Hamburg.

Popper'in iddiasına ters düşen bir davranış gösteriyoruz. Belki de Popper'in iddiasında ufak değişiklik yaparak "bazı organizmalar" demek daha doğru olacaktır.

Yeni dikilen ağaçlardan orman ortaya çıkıncaya kadar yüzyıl, bataklıklardan verim alınması için aradan birkaç kuşak geçmesi gerekir. Zeytin ağaçlarını diken, ormanları yaratan, bataklıkları kurutanlar, davranışlarının temelini oluşturan, hayatı devam ettirici kolektif fonksiyonun hiç ya da sadece kısmen farkındaydılar¹⁵³. Bu bizim kuşağımız açısından da geçerlidir. Bizler de yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili bir şeyler yapıyoruz, ama yaptığımızın ne farkında ne de bilincindeyiz. Bunun sebebi eylemlerimizin eski kuşaklar gibi gayri bilimsel oluşudur. Yaşlanma ve yaşlılığı kişisel penceremizden algılama alışkanlığımızdan vazgeçememenin yarattığı bir sorunumuz var ve bu, yaşlılığımızı sorunlu hale getiriyor.

Kuşaklararası ilişkiler aile ve toplum düzleminde farklı yürür ve farklı sonuçlar doğurur. Bunları kavrayamadan, yaşanmakta olan toplumuz için iyi bir gelecek hazırlamamız pek mümkün görünmemektedir. Yaşlıların yaşam durumlarını ortaya koyan sağlam, eksiksiz ve ifade gücü yüksek bilgilerimiz eksiktir. Yaşlanmanın birey, aile ve toplum açısından sonuçlarını, bunun uluslararası boyutlarını gözlemlememizi ve sağlıklı şekilde değerlendirme yapmamızı sağlayacak bilgi, veri ve teorilerimiz yok. Bu da biyografilerimizin hem birbirine benzer, hem de tesadüflere dayanan birer süreç olarak oluşmasına yol açıyor. Kimilerimizin şansı iyi gidiyor ve başarılı yaşıyor, çoğumuz başarısız yaşlanmanın kurbanları oluyoruz. Kuşaklararası ilişkilerimiz gönüllü dayanışmaya değil, aksine zorunlu yardımlaşmaya dayanıyor. Beş ve daha fazla kuşağın paylaştığı bir topluma dönüşürken, kuşak ilişkilerinin de değiştiğini, değişmeye devam edeceğini hesaba katan, farklı kuşaklardan oluşan ailelerin ihtiyaçlarına cevap veren ve kuşaklar arası ilişkilerde sürtüşmeleri, çatışmaları azaltan girişimlere hem bilimde hem de politikada ihtiyacımız var.

"Sevindirici olan (...) sağlıklı yaşlanma konusunun ele alınması ve bu konuya dikkat çekilmesidir. Bu yönde üniversiteler başta olmak üzere (...) Geriatri ile ilgili bölümlerin, merkezlerin ve derneklerin (...) bilimsel düzeyde yaşlılığa yeni bir bakış açısının geliştirilmeye

¹⁵³ BIRNBACHER, D. 1988. Verantwortung für zukünftige Generation. Reclam Verlag: Stuttgart

*başlanmasdır*¹⁵⁴, ifadesine katılmamız için somut, gerekçeli ve kanıtlanmış hiçbir bilgiye sahip değiliz. Aksine görüştüğümüz yaşlılardan edindiğimiz bilgiler, bu iddiayı çürütmektedir.

Başarısız yaşlanma süreçlerini “*Başarılı yaşlanma*” olarak tanımlamak¹⁵⁵. Yaşlanmayı “*fiziksel ve ruhsal gerileme*”¹⁵⁶ olarak kabul etmek, sadece toplumsal sorunlara gözleri kapamakla eş anlamlı değildir, aynı zamanda bilime de aykırıdır. Yağmurlu havada güneşi görebilmek bir maharet olabilir, ama devamlı güneşli bir hava varmış gibi davranmak, yaşlılık ve kuşaklararası ilişkilerdeki sorunların çözümü için çok elverişsiz bir pozisyondan yaşlanma ve yaşlılığı algılamak, demektir. Bu pozisyondan bakarak algılanan yaşlanma ve yaşlılık, tabii ki kâğıt üzerinde belki iyi duran, hatta yasallaştırılan bir “Ulusal Yaşlılık Eylem Planı”nın hazırlanmasına yol açabilir, ama bu yaşlılığı renklendirmek yerine “yolları renklendirmek” ile sınırlı tuhaf eylemlerin ortaya çıkmasına yol açar.

Demografik değişimler yaşlılığı bugün bir sosyal kriz olarak tanımlamayı makul kılan nitelikler göstermektedir. İşçi ve yaşlılık sorunları arasında bağlantı kurmanın manasız olduğu düşünülebilir. İşçi sorunu, kapitalist eğilimli yatırımcıların maaşlı işçileri sömürüsüne dayanan ve bu yüzden işçilerin artan ve sefalet kavramıyla bağdaştırılan yaşam koşullarının ve bu koşullar altındaki yaşantılarının doğurduğu ve toplumu etkileyen bir sosyal krize dönüştüğü görülmektedir.

Yaşlılığın işçi sorununa benzer bir sosyal krize yol açtığı söylenemez. Fakat bu bakış açısına bağlıdır. Yaşlılık, tüm toplumu etkileyen, sosyal güvenlik sisteminden kuşaklararası ilişkilere kadar her alanda krizlere neden olan bir olgu olarak kabul edilirse, o zaman yaşlılığı da sosyal sorun kavramıyla tanımlamak yanlış bir yaklaşım değildir.

¹⁵⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007:1): *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Yayın No DPT 2741. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.

¹⁵⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007:1): *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Yayın No DPT 2741. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.

¹⁵⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007:10): *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Yayın No DPT 2741. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.

KAYNAKÇA

- Adasal, R. Sosyal Değişme Açısından Gençlik Sorunları ve Tepkileri (S.87-101). T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (Yayınlayan), *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler. III: Milli Sosyal Hizmetler Raporu*. 11-14 Aralık 1968, Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü, Yayın No: 54, (1968).
- Antonucci, TC. & Akiyama, H. Convoys of social relations: Family and friendships within a life span context (pp. 355-371). R. Blieszner & V. H. Bedford (Eds.) *Handbook of aging and the family*. Westport, CT: Greenwood Press, (1995).
- Aries, Ph.(1975): *Geschichte der Kindheit*. München, Wien: Hanser Verlag.
- Backes, G. M. Alter und Altern im Kontext der Entwicklung von Gesellschaft (S.82-96), A. Kruse & M. Martin (Eds.), *Enzyklopaedie der Gerontologie – Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004)
- Badelt, C., Österle, A. 2001. Grundzüge der Sozialpolitik. Sozialpolitik in Österreich. 2. Aufl., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung: Wien.
- Baltes, M. M. & Silverberg, S. B. (1994): The dynamics between dependency and autonomy: Illustrations across the life-span. In D.L. Featherman, R.M. Lerner & M. Perlmutter (Ed.), *Life-span development and behavior* (Vol. 12, pp. 41-90). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Baltes, M.M., Lang, F. & Wilms, H.-U., Selektive Optimierung mit Kompensation: Erfolgreiches Altern in der Alltagsgestaltung. A. Kruse (ed.), *Psychosoziale Gerontologie. Grundlagen, Band 1*. Göttingen: Hogrefe, (1998).
- Bengston, V.L. & Harootyan, R. (eds.) (1994). *Intergenerational Linkages*. New York.
- Berger, P. & Berger, B. *Wir und die Gesellschaft. Eine Einführung in die Soziologie, entwickelt an der Alltagserfahrung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, (1982).
- Berger, P. & Berger, B. *Wir und die Gesellschaft. Eine Einführung in die Soziologie, entwickelt an der Alltagserfahrung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Berger, P. L. (1969): *Einladung zur Soziologie*. Olten: Walter (Bk. Eickelpasch).
- BIRNBACHER, D. 1988. *Verantwortung für zukünftige Generation*. Reclam Verlag: Stuttgart

- Borchers, A. (1997): *Die Sandwich-Generation. Ihre zeitlichen und finanziellen Leistungen und Belastungen*. Frankfurt, New York: Campus.
- Borscheid, P. (1992): Der alte Mensch in der Vergangenheit. In P.B. Baltes & J. Mittelstrass (Ed.), *Zukunft des Alterns und gesellschaftliche Entwicklung* (S.35-61). Berlin, New York: de Gruyter.
- Bortz, J. & Döring, N. *Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler*. 4. Aufl. Heidelberg: Springer, (2006).
- Brückner, M. Gewalt gegen die Kinder, Frauen und in Familien, H.-U. Otto & H. Thiersch (Ed.), *Handbuch: Sozialarbeit, Sozialpädagogik*, 3. Aufl., München, Basel: Reinhardt, (2005). S. 723-729.
- Carstensen, L.L., Gross, J.J. & Fung, H.H. (1997): The social context of emotional experience. In K.W. Schaie & M. P. Lawton (Ed.), *Annual review of gerontology and geriatrics* (Vol. 17). New York: Springer.
- Caspi, A. & Bem, D. J. Personality continuity and change across the life course. L.A. Pervin (ed.), *Handbook of Personality. Theory and research*. New York: Guilford, (1990).
- Conti, J.A. & Christman, K. Cancer chemotherapy in the elderly. *J Clin Gastroenterol* 21: 65-71, (1995).
- Dahlöf, B., Lindholm, L.H., Hansson, L., Schersten, B., Ekbom, T. & Wester, P.O. Morbidity and mortality in the Swedish Trial in Old Patients with Hypertension. *Lancet* 338: 1281-1285, (1991).
- Denzin, N. & Lincoln, Y. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, (1994).
- Deutscher Paritätischer Wohlfahrtsverband, Landesverband Nordrhein-Westfalen e.V., Abteilung Altenhilfe (Ed.) (1986): *ALTERnativen 1; Pflege durch Angehörige*. Wuppertal: DPWV.
- Deutsches Zentrum für Altersfragen, *Vierter Bericht zur Lage der älteren Generation in der Bundesrepublik Deutschland: Risiken, Lebensqualität und Versorgung Hochaltriger – unter besonderer Berücksichtigung demenzieller Erkrankungen*. Berlin, (2002).

Dilthey, W. (1961[1875]): Über das Studium der Geschichte und dem Staat, in: Gesammelte Schriften, Bd. V., Die geistige Welt, 3. Aufl., Stuttgart/Göttingen.

Doer, H., Schneider, G.W. 1990. Soziologische Bausteine. Eine Einführung für Schüler und Studenten, 11.Aufl. Univ. Verlag Dr. N. Brockmeyer: Bochum.

Ehmer, J. Zur Stellung alter Menschen in Haushalt und Familie. Thesen auf der Grundlage von quantitativen Quellen aus europaischen Staedten seit dem 17. Jahrhundert, (62-103), H. Konrad (Eds.), *Der alte Mensch in der Gechichte*. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik, (1982).

Erikson, E. H. *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton, (1968).

Filipp, S.H. A three-stage model of coping with loss and trauma: Lessons from patients suffering from severe and chronic disease. A. Maercker, M. Schützwohl & Z. Solomon (eds.), *Post-traumatic stress disorder. A life-span developmental perspective*. Seattle: Hogrefe & Huber, (1999).

Flick, U., Kardorff, E.v. & Steinke, I. Was ist qualitative Forschung? Einleitung und Überblick (S.12-29), U. Flick, E. Kardorff, v. & Steinke, I. (eds.), *Qualitative Forschung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, (2007).

Flick, U., Kardorff, E.v., Steinke, I. 2000. *Qualitative Forschung. Ein Handbuch*. Rowohlt: Reinbek bei Hamburg.

Fooker, I. (1999): Intimität auf Abstand. Familienbeziehungen und soziale Netzwerke. In A. Niederfranke, G. Naegle & E. Frahm (Ed.), *Funkkolleg Altern 2: Lebenslagen und Lebenswelten, soziale Sicherung und Altenpolitik* (S.209-243) Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.

Fuchs, W. *Biographische Forschung. Eine Einführung in Praxis und Methoden*. Opladen, (1984).

Geissler, R. 2000. "Struktur Entwicklung der Bevölkerung" in Informationen zur politischen Bildung, 4: 3- 8.

Gerlach, M. Reichmann, H. & Riederer, P. *Die Parkinson-Krankheit*. Berlin: Springer, (2003).

Giddens, A. *Soziologie*. Nausner & Nausner: Graz, Wien, (1995).

- Hansson, R.O. & Carpenter, B.N. *Relationships in old age: Coping with the challenge of transition*. New York: Guilford, (1994).
- Hauner, H., Köster, I. & von Ferber, L. Praevalenz des Diabetes mellitus in Deutschland 1998-2001. Sekundaeranalyse einer Versichertenstichprobe der AOK Hessen/KV. Hessen. DMW 128: 2632 – 2637, (2003).
- Havighurst, R. J. *Developmental tasks and education*. New York: McKay, (1948/1972).
- Hedderich, I., Loer, H. 2003. Körperbehinderte Menschen im Alter. Lebenswelt und Lebensweg edited by I.Hedderich, H.Loer. Klinkhardt: Bad Heilbrunn/Obb.
- Hilgard, E. R., Atkinson, R. L. & Atkinson, R. C. (1979): *Introduction to Psychology*. 7. Aufl. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Hillmann, K.-H. *Wörterbuch der Soziologie*, 5. Aufl., Stuttgart: Kröner, (2007).
- Kaiser, H.J. (2006): Generationenbeziehungen. In W.D. Oswald, U.Lehr, C.Sieber & J. Kornhuber (Ed.), *Gerontologie – Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe*, 3., vollständige überarbeitete Aufl., (S. 183-188). Stuttgart: Kohlhammer.
- Kaiser, M. (2000): Eröffnung neuer Lebensräume durch Bildung im Alter. (S.15-39). In: Breloer, G. (Hg.): *Sinnfragen im Alter*. Waxmann: Münster, New York, München, Berlin.
- Kardorff, E. von. Kein Ende der Ausgrenzung, *Sozialer Ausschluss und Soziale Arbeit. Positionsbestimmungen einer kritischen Theorie und Praxis Sozialer Arbeit*, Ed: R. Ahorn, F. Bettinger. VS Verlag für Sozialwissenschaften: Wiesbaden, (2005). Pp: 253 – 272.
- Katon, W. & Sullivan, M.D. Depression and chronic medical illness. *J Clin Psychiatry*, 51, 3-11, (1990).
- Klie, T. *Rechtskunde*, 8. überarbeitete und aktualisierte Aufl., Vincentz: Hannover, (2006).
- Kolominsky-Rabas, P.L., Weber, M., Gefeller, O, Neudoerfer, B & Heuschmann, P.U. Incidence, Recurrence and Long-term Survival in Ischaemic Stroke Subtypes according to TOAST-Criteria: a Population-Based Study. *Stroke* 32: 2735-2740, (2001).
- König, R. Die Beobachtung (1-65), R. König (Ed.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung, Band 2: Grundlegendemethoden und Techniken, erster Teil*. Deutscher Taschenbuch Verlag und Enke Verlag: Stuttgart.

- Kornhuber, H.H. Zur kausalen Praevention und Therapie der Alzheimerdemenz: Oxydativer Streb, Mikroangiopathie und Cortex-Infektion. *Kliniker* 8: 396-402, (1995).
- Kruse, A. Alltagspraktische und sozioemotionale Kompetenz. M.M. Baltes & Montada, L. (eds.), *Produktives Leben im Alter*. Frankfurt: Campus, (1996).
- Kruse, A. Biographische Aspekte des Alterns. Lebensgeschichte und Diachronizität. S.-H., Filipp & U. Staudinger (eds.), *Enzyklopädie der Psychologie – Entwicklungspsychologie des mittleren und höheren Erwachsenenalters*. Göttingen: Hogrefe, (2005).
- Künemund, H. Sozialstaatliche Leistungen und Familienbeziehungen im Alter – Verdrängung oder Ergänzung? G. M. Backes & W. Clemens (Ed.), *Zukunft der Soziologie des Alter(n)s*. Opladen: Leske+Budrich, (2002). Pp.: 167-182.
- Lang, F. R. Soziale Beziehungen im Alter: Ergebnisse der empirischen Forschung, (142-147), H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.
- Lauterbach, W. (1998): Die Multilokalität später Familienphasen zur räumlichen Nähe und Ferne der Generationen. *Zeitschrift für Soziologie*, 27, Heft 4: 297-315.
- Lehr, U. (1998): *Solidarität zwischen den Generationen – Wunsch oder Wirklichkeit? Konsequenzen des demographischen Wandels*. Vortrag von 23.10.1998 im Rahmen der Offenberger Dialoge. 01.03.2005 Online im Internet: [<http://www.schloss-offenberg.de/s-vortrag4.htm>].
- Lehr, U. *Interventionsgerontologie*. Darmstadt: Steinkopff, (1979).
- Lüscher, K. & Liegle, L. *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft*. Konstanz: UVK, (2003).
- Mannheim, K. (1928): Das Problem der Generationen. *Köllner Vierteljahrshefte* 2. ve 3. – S. 37, 41.
- Mayer, K. U., Baltes, P.B. 1996. "Einleitung" Pp. 7-13 in *Die Berliner Altersstudie* edited by K.U. Mayer, P.B. Baltes. Akademie Verlag: Berlin.
- Mayer, K.U., Baltes, P.B., Baltes, M.M., Borchlet, M., Delius, J., Helmchen, H., Linden, M., Smith, J., Staudinger, U.M., Steinhagen-Thiessen, E., Wagner, M. 1996. "Zusammenfassende

- Perspektiven: Wissen über das Alter(n): Eine Zwischenbilanz der Berliner Altersstudie" Pp. 599-634 in *Die Berliner Altersstudie* edited by K.U. Mayer, P.B. Baltes. Akademie Verlag: Berlin.
- Meehan, E. J. *The Thinking Game. A guide to Effective Study*, Chatham House Publishers. (1988).
- Michel, I. (1981): Sozialhilfe im Alter. In: Lucke, D. & Berghahn, S. (Hg.): Rechtsratgeber Frauen, Hamburg.
- Mitterauer, M. (1976): Auswirkungen von Urbanisierung und Frühindustrialisierung auf Familienverfassung an Beispielen österreichischen Raums. In W. Conze (Ed.), *Sozialgeschichte der Familie in Neuzeit Europas* (S.53-146). Stuttgart: Klett.
- Müller, H.-U., Müller-Stackebrandt, J. 1997. "Leere Kassen und Schuldenberge: Sozialpolitik vor dem aus?" pp. 39-55 in *Sozialpolitik-Aktuelle Fragen und Probleme* edited by M. R. Textor, Westdeutscher Verlag: Opladen, Wiesbaden.
- Müller, W., Steinmann, S., Schneider, R. (1997): Bildung in Europa, in: Hradil S., Immerfall, S. (Hg.): *Die westeuropäischen Gesellschaften im Vergleich*. Opladen.
- Niederfranke, A., Schmitz-Scherzer, R. & Filipp, S.-H. (1999): Die Farben des Herbstes. Die vielen Gesichter des Alterns heute. In.: A. Niederfranke, G. Naegele & E. Frahm (Hg.): *Funkkolleg Altern 1. Die vielen Gesichter des Alterns*. Westdeutscher Verlag: Opladen/Wiesbaden.
- Oeppen, J., Vaupel, J.W. Broken limits to life expectancy, *Science*, 296, 1029-1031, (2002).
- Oerter, R. Entwicklung der Motivation und Handlungssteuerung (637-695), R. Oerter & L. Montada, *Entwicklungspsychologie*. München, Weinheim: Psychologie Verlag, (1987).
- Oerter, R., Montada, L. *Entwicklungspsychologie*, 5. Aufl., Weinheim, Basel, Berlin: Beltz, (2002).
- Oswald, W.D., Lehr, U., Sieber, C. & Kornhuber, J. *Gerontologie: Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe*, 3., vollständig überarbeitete Aufl., Kohlhammer: Stuttgart, (2006).

Petzold, H. G. & Müller, L. *Supervision in der Altenarbeit, Pflege und Gerontotherapie – Brisante Themen, Konzepte, Praxis: Integrative Perspektiven*. Paderborn: Junfermann, (2005a).

Petzold, H.G. & Müller, L. Der permanente Skandal – gefährliche Pflege, sozialtoxische Kontexte, maligner Burnout. Verletzte Menschenwürde dehumanisierende Heimsituationen – in Tirol und überall. Eine sozialwissenschaftliche und supervisorische Felderkundung. H.G. Petzold & L. Müller, L. (Ed.), *Supervision in der Altenarbeit, Pflege und Gerontotherapie – Brisante Themen, Konzepte, Praxis: Integrative Perspektiven*. Paderborn: Junfermann, (2005b). Pp.: 28-117.

Pfisterer, M., Kuno, E., Müller, M., Schlierf, G. & Oster, P. Harninkontinenz im Alter. Teil 1: Formen der Harninkontinenz – Basisdiagnostik – Zusatzdiagnostik. *Fortschr Med* 116: 22-26, (1998).

Pillemer, K. & Finkelhor, D. (1988): The prevalence of elder abuse: A random sample survey. *The Gerontologist*, 28, 51-57.

POPPER, K. R. 1984. Objektive Erkenntnis. Ein evolutionärer Entwurf. Hamburg.

Pousset, R. *Altenpflege kompakt. Schlüsselbegriffe der Ausbildung und Praxis*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag, (2002).

Remschmidt, H. Körperliche Kindesmisshandlung, H. Helmchen & H. Hippus (Ed.), *Psychiatrie für die Praxis 5*. München: MMV Medizin Verlag, (1987). Pp. 276 – 284.

Ritter U.P., Hohmeier, J. 1999. Alterspolitik. Oldenbourg Verlag: München, Wien.

Rosenmayr, L. & Köckeis, E.(1965): *Umwelt und Familie alter Menschen*. Neuwied, Berlin: Luchterhand.

ROSENMAYR, L. 1998. Alterspositionen im Kulturvergleich. In: Die Gesellschaft braucht die Alten edited by P.Borscheid, H. Bausinger, L. Rosenmayr, et.al. Opladen.

Rosenmayr, L. Zur Philosophie des Alterns (S.13-??), A. Kruse & M. Martin (Eds.), *Enzyklopaedie der Gerontologie. Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004).

- Rosenmayr, L. Schwerpunkte der Soziologie des Alters (Gerosoziologie), R.König (Ed.), *Handbuch zur empirischen Sozialforschung, Band 7: Familie, Alter*. Stuttgart: Wissenschaftliche Reihe, Deutscher Taschenbuch Verlag & Enke Verlag, (1976). Pp. 218-372.
- Rott, C. Demographie des hohen Alters, A. Kruse, M. Martin (Ed.), *Enzyklopaedie der Gerontologie*. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber, (2004). Pp: 51-65.
- Şahinkaya, R. ve Diğerleri. Sosyal Değişme Açısından Aile Sorunları ve Sosyal Hizmetler. Ön Rapor. (S.143-178). T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (Yayınlayan), *Türkiye 'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler. III: Milli Sosyal Hizmetler Raporu*. 11-14 Aralık 1968, Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü, Yayın No: 54, (1968).
- Scheidt-Nave, C. Osteoporotische Wirbelfrakturen – Epidemiologie und Krankheitslast. *Z Allg Med* 79: 135-142, (2003).
- Schlieben-Lange, B. *Soziolinguistik. Eine Einführung*, 2. Aufl., Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer, (1973).
- Schlumbohm, J. *Kinderstuben. Wie Kinder zu Bauern, Bürgern, Aristokraten wurden 1700-1850*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, (1983).
- Schneekoth, U., Potthoff, P. 1993. *Hilfe –und Pflegebedürftigkeit in privaten Haushalten*. Kohlhammer: Stuttgart.
- Schulz-Nieswandt, F. 2000. “Ökonomische Bewertungsanalysen” Pp. 74-80 in *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* edited by H.-W. Wahl, C. Tesch-Römer. Kohlhammer: Stuttgart.
- Schulz-Nieswandt, F. *Sozialpolitik und Alter. Grundriss Gerontologie, Band 5*. Stuttgart: Kohlhammer, (2006).
- Schütze, Y. & Wagner, M. (1995): Familiäre Solidarität in den späten Phasen des Familienverlaufs. In B. Nauck & C. Onnen-Isemann (Ed.), *Familie im Brennpunkt von Wissenschaft und Forschung* (S.307-327). Neuwied: Luchterhand.
- Schütze, Y. (2000): Generationenbeziehungen. In H.-W. Wahl & C. Tesch-Römer (Ed.), *Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen* (S.148-152). Kohlhammer: Stuttgart.

Schwindt, H.-D.; Baumann, J.; Schneider, U.; Winter, M. Endgutachten der Unabhängigen Regierungskommission zur Verhinderung und Bekämpfung von Gewalt (Gewaltkommission),

Schwindt, H.-D.; Baumann, J. Et. al. (Ed.): *Ursachen, Prävention und Kontrolle von Gewalt. Band I, Endgutachten und Zwischengutachten*. Berlin, Duncker & Humblot, S. 1-285, (1989).

Sofsky, W. *Traktat über Gewalt*. Frankfurt/Main: Fischer, (1996).

Szydlík, M. (2000): *Lebenslange Solidarität? Generationsbeziehungen zwischen erwachsenen Kindern und Eltern*. Opladen.

T. C. Başbakanlık İstatistik Kurumu (2002), Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007): *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Yayın No DPT 2741. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü (O dönemdeki adı: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü), Ankara, (1968).

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2002).

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara, (2009).

Thomae, H. Trust, social support, and relying on others. *Zeitschrift für Gerontologie*, 27, 103-109, (1994).

Tufan, İ. (2007): *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: GeroYay.

Tufan, İ. (2008). *Bağımız yaşam ve Sınırları*. Bu araştırmanın yayın hazırlıkları devam etmektedir.

Tufan, İ. *Türkiye’de Gizli Sefalet. TÜİK 2002 verilerine dayanan bir analiz*. Yayınlanmamış çalışma, (2010).

TÜİK, 2002

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. 10. Baskı, Ankara, (2005).

Viorst, J. *Kontrolle ist gut, Vertrauen ist beser: Der Weg zu inneren Sicherheit*. München: Heyne, (2000).

Wahl, K. Gewalt und Aggression, H.-U. Otto & H. Thiersch (Ed.), *Handbuch: Sozialarbeit, Sozialpädagogik*, 3. Aufl., München, Basel: Reinhardt, (2005). S. 730-734.

Wahrig, G. *Deutsches Wörterbuch*, 2.Aufl., Gütersloh: Bertelsmann Lexikon-Verlag, (1972)

Whyte, W. F. *Street Corner Society*. Enlarged Edition. Chicago: The University of Chicago Press, (Alm.: Die Street Corner Society. Die Sozialstruktur eines Italienviertels. Berlin, New York: De Gruyter, (1955/1996)

Wilson, T.P. Theorien der Interaktion und Modelle soziologischer Erklärung (S.54-79), Arbeitsgruppe Bielerfelder Soziologen (Eds.), *Alltagswissen und gesellschaftliche Wirklichkeit*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, (1973).

Witterstätter, K. *Soziologie für die Altenarbeit, Sozialgerontologie*, 13. Aufl., Freiburg im Breisgau: Lambertus, (2003).

Yörükoğlu, A. *Çocuk Ruh Sağlığı*. 15. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın, (1989).

YARARLANILAN WEB SİTESİ

<http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylemla.pdf>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Nimet TOKGÖZ

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.03.1985/Gölköy

Medeni Durumu : Bekâr

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Ordu Yabancı Dil Ağırlıklı Lise

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Tez Konusu : ANTALYA VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN 60 YAŞ ÜSTÜ YAŞLILARIN KUŞAKLARARASI İLİŞKİLERİ

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

- 1- 1. Uluslar arası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu (katılımcı, organizasyonda görevli)
- 2- 2. Uluslar arası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu (katılımcı, organizasyonda görevli)
- 3- 3. Uluslar arası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu (katılımcı)
- 4- 4. Uluslar arası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu (katılımcı)
- 5- Uluslar arası Katılımlı 4. Ulusal Aile Hekimliği Günleri ve 2. Avrupa Sistemik Aile Hekimliği Konferansı "Beden ve Ruh", 25-29 Nisan 2007 (Katılımcı)
- 6- Gençlerin Penceresinden Yaşlılık Paneli 28 Şubat 2007 (panelist)
- 7- Cumhuriyet Üniversitesi Antropoloji Bölümünün 07-08 Mayıs 2009 tarihinde düzenlenen 5. Ulusal Yaşlılık Kongresi (bildiri ile katılım)
- 8- Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Gerontoloji Bölümünün koordinatörlüğünde yürütülen ve Ulusal Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Derneğinin iştirakçi olduğu Avrupa Birliği finansman destekli 0401.04/002/009 No'lu Bakıcı Kadın Projesi

kapsamında 05 Mart-19 Haziran 2007 tarihleri arasında iki dönem halinde 8 haftalık sürelerle yapılan ‘‘Hasta ve Yaşlı Bakıcılığı Eğitim Kursu’’ sonunda yapılan sınavı başararak başarı belgesi alındı.

- 9- Aydın-Nazilli’de 200 yılında düzenlenen Ege Bölgesi 100 Yaş Üzeri Araştırma ve Koordinasyon Merkezinin düzenlediği 1. Türkiye Uzun Yaşam Seminerinde Demografik Değişim ve Yaşlı Sağlığı’’ adlı sunum.
- 10-23-26 Nisan 2009 tarihinde düzenlenen 7. Ulusal Geropsikiyatri Kongresinde ‘‘Demografik Değişimlerin Yaratacağı Türkiye ve Türk Toplumunu’’ konulu bildiri sunuldu.
- 11- Antalya İl Emniyet Müdürlüğü ve Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Gerontoloji Bölümü işbirliğiyle ‘‘Emekli Dostu Antalya’’ projesinin basın bildirisi sunuldu.
- 12- ‘‘Institutional Authority and Traces of Inter-Generational Conflict’’ İsmail Tufan, Nimet Tokgöz, Sultan Kılınc, Jürgen Howe, Hakan Yaman.

İş Deneyimi

Stajlar :

1. 10 Temmuz-10 Ağustos 2007 tarihleri arasında Almanya’nın Braunschweig Kentinde AWO sistemine bağlı yaşlı bakım evlerinde staj
2. Psikiyatrist Dr. Ayhan AKCAN’a ait Psikiyatri Merkezi’nde Staj (2006)

Projeler : Ulusal Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Derneğinde gönüllü olarak kamu yararına çalışma. (2004-2009)

Çalıştığı Kurumlar :

1. Antalya İli Kepez İlçesi Çamlıbel Halk Eğitim Merkezinde (**Meslek Etiği, Kişisel Gelişim, İş Hayatında İletişim, Sosyal Hayatta İletişim, İş Organizasyonu, İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı, Araştırma Teknikleri, Çevre Koruma ve Girişimcilik**) dersleri verildi. (03.2010- 09.2010)
2. Antalya İli Kepez İlçesi Hüseyin AK İlköğretim Okulunda rehber öğretmeni. (Halen)

Adres : Toros Mah. Doğa Sit. Nehir Apt. Bina No:8 Kat: 12 D:26 Konyaaltı/
ANTALYA

Tel. No : 0539 404 42 52